

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 4 ліпеня 1986 г. № 27 (3333) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

ЗВАРОТ ДА ПІСЬМЕННІКАЎ СВЕТУ

Клопат пра лёс свету і чалавецтва, захаванне гуманістычных каштоўнасцей абуджае нас зварнуцца да вас з гэтым пасланнем. Далягляд планеты зацягнуты чорнымі хмарамі ядзернай навальніцы.

Кожны мастак марыць, каб яго твор вытрымаў выпрабаванне часам. Але калі сёння мы ўсе разам не скажам свайго слова супраць нарастаючага вар'яцтва імперыялістычных колаў, гатовых ахвяраваць лёсам цэлых народаў, наколькі трагічны будзе вынік усяго, што тысячагоддзямі стваралі цывілізацыі на нашай планеце.

Дык няўжо мы бяссільны абразуміць тых, хто квапіцца на самую вялікую агульначалавечую каштоўнасць — мір?!

Пісьменніку не спыніць палёт ракеты з ядзерным зарадам. Але сёння яго талент і ўяўленне патрэбны больш, чым калі б там ні было. Вялікая зброяй слова ён можа садзейнічаць стварэнню такой атмасферы ў свеце, такому аб'яднанню індывідуальных і калектывных намаганняў, якія змогуць перагародзіць шлях мілітарызму і агрэсіі, прадухіліць ракавое развіццё падзей.

Савецкі Саюз нікому не пагражае, мы хочам жыць у міры з усімі. Мы даказваем гэта самім ладам нашага жыцця, нашым мірным будаўніцтвам, мірнымі планами і нашай літаратурай. Творчасць савецкіх літаратараў заўсёды сілкавалі справы і спадзяванні народа. Цяпер гэтыя вытокі асабліва паўнаводныя. Усе, хто непрадузята сачыў за работай пісьменнікага форуму, не маглі не бачыць гэтага. Нас радуюць тая ж поспех, турбуюць тая ж клопаты, што і ўсіх савецкіх людзей. І самы галоўны з галоўных клопатаў — мір.

Нашы і вашы погляды на многія праблемы могуць адрознівацца. Але ніводзін разумны пісьменнік не хоча, каб мір быў узарваны вайной. Гэтая пагроза павінна быць адведзена цаной усіх чалавечых намаганняў.

Пагроза ядзернай катастрофы вялікая, але не ўяўляецца нам фатальнай непэзбежнасцю. Ва ўсім свеце людзей добраі волі натхняюць мірныя ініцыятывы нашай краіны. Яны бачаць у іх аснову для вялі-

кага пералому ад вайны да міру, ад разбурэння да стварэння.

Мы заклікаем пісьменнікаў планеты да супрацоўніцтва ў імя ідэалаў добра і справядлівасці, да актыўных дзеянняў у абарону міру. Чым актыўнейшая будзе гэтая гуманістычная дзейнасць, тым цяжэй стане сілам мілітарызму падтрымліваць нянавісць, разбураць духоўнае адзінства людзей, мірны дыялог народаў, рыхтаваць псіхалагічныя і «зорныя» войны.

Наш свет складаны, супярэчлівы, часам жорсткі. Але само жыццё цудоўнае. Яго можна і трэба палюбіць, але галоўнае сёння — выратаваць. Выратаваць нашых дзяцей, нашу будучыню і мінулае. Дзеля гэтага варта аб'яднаць намаганні, узвысіць свой голас, дадаць усе свае сілы і талент.

Мы спадзяёмся, што наша слова да вас, паважаныя калегі, будзе ўспрынята з разуменнем таго, што гэты зварот прадывітанаваны клопатам пра шчасліваю будучыню ўсіх людзей на зямлі.

VIII з'езд пісьменнікаў СССР.

Р Э З А Л Ю Ц Ы Я VIII з'езда пісьменнікаў СССР

VIII з'езд пісьменнікаў СССР сабраўся ў той час, калі наша краіна перажывае пераломны этап у сваёй гісторыі. Выпрацаваная XXVII з'ездам партыі стратэгія на паскарэнне сацыяльна-эканамічнага развіцця атрымала аднадушную падтрымку савецкага народа, выклікала рух ва ўсіх сферах — палітычнай, эканамічнай, духоўнай.

Партыя асабістым прыкладам дае ўрок прынцыповасці і праўды, заклікае да актыўнага ўдзелу ў барацьбе за новы якасны стан грамадства, выказвае глыбокую веру, што ў гэтай ачышчальнай, рэвалюцыйнай па сваёй сутнасці рабоце ярка праявіць сябе і маральная сіла савецкай літаратуры. На партыйным з'ездзе, а затым і на сустрэчы Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. Гарбачова з пісьменнікамі падкрэслівалася, што літаратары могуць сыграць значную ролю ў ажыццяўленні псіхалагічнай, маральнай перабудовы, у барацьбе з негатыўнымі з'явамі.

VIII з'езд пісьменнікаў краіны, які прадстаўляе шматнацыянальную савецкую літаратуру, аднадушна і цалкам падтрымлівае вызначаную XXVII з'ездам КПСС генеральную лінію, лічыць, што Саюз пісьменнікаў СССР, як і іншыя атрады мастацкай інтэлігенцыі, здольны павялічыць свой уклад у стварэнне патэнцыяла сацыялізму.

Дыскусія, якая адбылася на з'ездзе, — востракрытычная, пра актуальныя праблемы літаратуры і перабудовы грамадскай свядомасці, актывізацыю «чалавечых фактараў», адлюстраванне новых з'яў, якія нараджае наша рэчаіснасць, адпавядае патрабаванням часу.

З'езд адзначае, што створанымі ў апошні перыяд лепшымі творамі савецкай літаратуры дастойна выявіла сваё высокае прадвызначэнне быць на пераднім краі барацьбы за сэрцы і розум

людзей, садзейнічала развіццю сацыяльнай энергіі, грамадзянскай актыўнасці, сцвярджаючы высокіх маральных ідэалаў і норм, пачуцця патрыятызму і савецкага інтэрнацыяналізму. Лепшыя раманы, апавесці, п'есы, пазмы, работы публіцыстаў, крытыкаў і літаратуразнаўцаў сталі для чытачоў сапраўднымі ўрокам праўды. Ім уласцівы глыбокае даследаванне жыцця народа, узвышэнне чалавеча-змагара, чалавеча актыўнага дзеяння і чыстага сумлення, рэалістычнае засваенне гістарычнага мінулага. Плённа прадаўжалася далейшае мастацкае асэнсаванне тэмы гераічнага подзвігу савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне. Упэўнена праяўляе сябе пакаленне маладых пісьменнікаў, якія працягваюць традыцыі савецкай класікі.

З'езд заяўляе, што галоўная ўвага сёння павінна быць засяроджана на клопаце пра тое, каб літаратура развівалася ў адпаведнасці з маштабамі абнаўлення, што адбываецца ў краіне. Пры гэтым павінен належаць такому творчаму пошуку, за якім стаіць імкненне да праўдзівага, дыялектычнага аналізу глыбінных з'яў рэчаіснасці, узвышэння сапраўды гераічнага і развіцця бездухоўнага.

Трэба актыўней ставіць заслон на шляху легкавернасці, прыстасавальніцтва, рамесніцтва — усяго, што прараствае на глебе кампрамісу сумлення мастака і параджае пльынь твораў павярхоўных, драбнатэмных, ідэяна і мастацка непаўнацэнных. У адрозненне ад сапраўды мастацкай творчасці гладкалікі і шэрасць ёсць самі па сабе стаячыя з'явы.

Ёсць усе падставы заклікаць да рашучага выкаранення сур'ёзных недахопаў літаратурнай крытыкі, у якой прыжыліся параднасць, дабрачыннасць, чынашанаванне. Ад таго, як актыўна будзе ісці працэс перабудовы ў крытыцы, у рэдакцыйных калектывах выдавецтваў і часопісаў, залежыць ідэяна-мастацкая якасць літаратуры, яе будучыня.

Новыя задачы патрабуюць якасных пераменаў у стылі арганізатарскай і палітыч-

най работы кіруючых органаў Саюза пісьменнікаў СССР, рэспубліканскіх творчых саюзаў, усіх пісьменніцкіх арганізацый. Яны закліканы больш клапаціцца пра фарміраванне ў літаратурным асяроддзі клімату даверу, адкрытага абмеркавання надзвычайных пытанняў літаратуры жыцця, зжываць інертнасць, бюракратызм і фармалізм. Неабходна паставіць справу такім чынам, каб выпрацоўка грамадскай думкі пра аўтараў і творы, рашэнні аб узнагародах, прэміях і іншых формах заахвочвання адбываліся не келейна, а гласна, на шырокай дэмакратычнай аснове — па сапраўдныя заслугах.

Адказнасць, ускладзеная на савецкіх літаратараў самой гісторыяй, сёння ўзрастае.

Гэта патрабуе ад кожнага няўхільнасці ў сцвярдженні прынцыпаў партыйнасці і народнасці мастацкай творчасці, пастаяннай і вялікай работы па павышэнні прафесійнага майстэрства. Толькі на гэтым шляху могуць адбыцца набыцці і адкрыцці, здольныя павялічыць багацці духоўнай культуры нашай шматнацыянальнай Савецкай дзяржавы.

Заслухаўшы і абмеркаваўшы даклад першага сакратара праўлення Саюза пісьменнікаў СССР тав. Г. М. Маркава «Ніколі не адмяжоўвацца ад трывог сучаснага свету, ад жыцця нашага народа», VIII з'езд пісьменнікаў СССР пастанаўляе:

1. Адобрыць дзейнасць Саюза пісьменнікаў СССР за справядачны перыяд. Прызначыць работу яго праўлення здавальняючай.

2. Праўленню Саюза пісьменнікаў СССР, кіруючым органам усіх пісьменніцкіх арганізацый засяродзіць галоўную ўвагу на практычнай рэалізацыі палажэнняў і вывадаў XXVII з'езда КПСС аб адказнай ролі літаратуры і мастацтва ў рабоце па паскарэнні сацыяльна-эканамічнага развіцця краіны, барацьбе

за маральнае здароўе грамадства. Першапачатковай задачай трэба лічыць стварэнне ў творчым саюзе такой атмасферы, якая спрыяла б развіццю літаратуры, якая сцвярджае праўду жыцця, узвышае чалавека, што смела бярэ на сябе ношу свайго часу.

3. Лічыць важнейшым накірункам дзейнасці пісьменніцкіх арганізацый, іх кіруючых органаў ажыццяўленне канкрэтных мер па сцвярдженні ў літаратурна-мастацкай крытыцы духу высокай прынцыповасці і аб'ектыўнасці, дакладнасці ацэнак. Неабходна значна ўзмацніць уплыў на якасны ўзровень літаратурнага друку, шырэць выкарыстоўваць думку пісьменніцкай грамадскасці ў ацэнцы твораў, супрацьдзейнічаць безаблічнасці і кампліментарнасці крытычных публікацый, а таксама неабгрунтаваных разнасоў.

4. Правесці неабходную работу па ўдасканаленні форм і метадаў выхавання маладых літаратараў, павышэнні крытэрыяў пры прыёме новых членаў у Саюз пісьменнікаў СССР.

Праўленню СП СССР вывучыць пытанне і прыняць неабходныя меры па далейшым удасканаленні работы Літаратурнага інстытута імя А. М. Горкага.

5. Даручыць праўленню Саюза пісьменнікаў СССР абагульніць прапановы аб новай рэдакцыі Статута пісьменнікага Саюза краіны і абмеркаваць адпаведнае пытанне на пленуме праўлення.

6. Абавязаць праўленне СП СССР глыбока прааналізаваць выказаныя дэлегатамі з'езда, у дакладах праўлення і рэвізійнай камісіі СП СССР прапановы і заўвагі, у справядачны тэрміны вызначыць і ажыццявіць меры па іх рэалізацыі.

VIII з'езд пісьменнікаў СССР заклікае кожнага савецкага літаратара актыўна, ва ўсю сілу свайго таленту, грамадзянскай адказнасці ўносіць дастойны ўклад у ажыццяўленне праграмных мэт, вызначаных XXVII з'ездам КПСС.

НИКОЛІ НЕ АДГАРОДЖВАЦА АД ТРЫВОГ СУЧАСНАГА СВЕТУ, АД ЖЫЦЦЯ НАШАГА НАРОДА

Даклад першага сакратара праўлення Саюза пісьменнікаў СССР

Г. М. МАРКАВА

Таварышы!

Восьмы з'езд пісьменнікаў СССР сабраўся ў знамянальны час. Наша партыя і народ жывуць і працуюць у абставінах барацьбы за ажыццяўленне рашэнняў XXVII з'езда КПСС, калі энергія задум ператвараецца ў энергію дзеянняў. Чэрвеньскі пленум ЦК КПСС, які днямі адбыўся, з новай сілай нацэліў нас на больш інтэнсіўнае ўвасабленне прадвызначэнняў партыі па карэннай перабудове ўсіх галін жыцця, на безумоўнае выкананне планаў дванаццатай пяцігодкі.

Курс партыі на паскарэнне сацыяльна-эканамічнага развіцця, стратэгія трывалага міру знайшлі разуменне і падтрымку ўсяго народа.

Гістарычныя ошэнні партыйнага з'езда адкрываюць перад работнікамі літаратуры шырокую прастору для наватарскага і таленавітага мастацкага пошуку, для актыўнай і напружанай творчай дзейнасці. З'езд вызначыў сур'ёзныя задачы, якія стаяць перад майстрамі слова. У Палітычным дакладзе ЦК КПСС XXVII з'езду партыі адзначалася: «Маральнае здароўе грамадства, духоўны клімат, у якім жывуць людзі, у немалой ступені вызначаюцца станам літаратуры і мастацтва. Наша літаратура, адлюстроўваючы нараджэнне новага свету, разам з тым актыўна ўдзельнічала ў яго станаўленні, фарміруючы чалавека гэтага свету — патрыёта сваёй радзімы, сапраўднага інтэрнацыяналіста. Тым самым яна правільна абрала сваё месца, сваю ролю ў агульнанароднай справе. Але гэта і крытычны, з якім народ, партыя падыходзяць да ацэнкі работы пісьменніка, мастака, ды і сама літаратура, савецкае мастацтва — да ўласных задач».

Менавіта з вышэйняй ідэй партыйнага з'езда мы павінны патрабавальна і з адказнасцю ацаніць сучасны літаратурны працэс, усебакова і ўдумліва асэнсаваць нашы поспехі, пралікі і недахопы, вызначыць рэальныя шляхі для раскрыцця ўсіх нашых магчымасцей.

З'езд партыі даў нам усім прыклад сумленнага, прынцыповага падыходу да хібаў і недахопаў — сапраўдны ўрок праўды.

Гэты ўрок быў прадоўжаны ў час сустрэчы Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. Гарбачова з пісьменнікамі, дэпутатамі Вярхоўнага Савета СССР, якія ўдзельнічалі ў рабоце яго пятай сесіі, і групай літаратараў сталіцы. Гаворачы пра гістарычны момант, які перажывае наша грамадства, М. С. Гарбачоў падкрэсліў, што цяпер адкрываецца велізарнае поле дзейнасці для мастацкай творчасці з велізарнай сілай грамадскага ўздзеяння. У выступленні было адзначана, што савецкія пісьменнікі ніколі не адгароджваліся ад трывог сучаснага свету, ад жыцця нашага народа. Несумненна, што гэтая сустрэча ўзбагаціць работу нашага з'езда, і пісьменнікі скарыстаюць парады партыі ў сваёй штодзённай дзейнасці.

Галоўны прадмет нашага абмеркавання — літаратура, галоўны наш клопат — росквіт мастацкай культуры краіны, галоўны арыенцір нашых памкненняў — ідэі XXVII з'езда КПСС, ідэі камуністычнага будаўніцтва.

Для нас, пісьменнікаў, сёння няма больш важнага клопату, чым клопат пра духоўнае развіццё чалавека. Сваёй творчай работай мы будзем і надалей памагаць партыі ажыццяўляць яе маштабны рэалістычны курс на паскарэнне і эфектыўную перабудову ва ўсіх сферах эканамічнай і сацыяльнай дзейнасці. Перш за ўсё — у перабудове мыслення людзей, адносін іх да справы, умацаванні арганізацый і дысцыпліны. Сам цяперашні час кідае нам выклік, патрабуе ад нас мэтанакіраванасці і рашучасці, дзелавітасці і наступальнасці, ён заклікае пісьменніка да стварэння новых твораў, вартых нашага народа, нашай вялікай Радзімы.

У Палітычным дакладзе ЦК КПСС XXVII з'езду партыі падкрэсліваецца неабходнасць разумення кожным чалавекам вострыя сучаснага моманту, яго пераломнага характару. Аналізуючы шлях, пройдзены літаратурай за апошнія гады, мы бачым, што рух быў нялёгкай пошукам новага, сапраўды мастацкага выяўлення сучаснага народнага жыцця ва ўсёй яго шматграннасці, дра-

матызме і велічы. На гэтым шляху былі свае немалыя цяжкасці, здабыткі і стра-ты.

Лепшыя мастацкія творы апошняга часу паказваюць, што літаратура жыла і развівалася, адчуваючы наспелую ў грамадстве патрэбу ў пераходзе на якасна новую ступень. Яна аказалася ўнутрана падрыхтаванай да курсу, узятага партыяй. Яна намацвала балявыя кропкі нашага быцця, неспрыяльныя тэндэнцыі ў сацыяльна-духоўнай сферы. Найбольш вострыя сацыяльныя і маральныя праблемы, якія цяпер знаходзяцца ў цэнтры ўвагі грамадскасці, былі пастаўлены ў шэрагу таленавітых раманаў і апавесцей, паэмаў, п'есаў, нарысаў, створаных пісьменнікамі ўсіх рэспублік.

І што немалаважна — часопісы і газеты смела аддалі свае старонкі нашай публіцыстыцы. Асабліва ажывіўся наш літаратурны друк пасля красавіцкага (1985 года) Пленума ЦК КПСС.

Разам з тым мы павінны прызнаць, што апошнія гады азначаны і пэўнымі хібама ў развіцці літаратурнага працэсу. Чытачы скардзяцца на з'яўленне шэрых і кан'юктурных твораў. І ў прозе, і ў паэзіі часам толькі называліся негатыўныя з'явы, але не было чуваць закліку да барацьбы з імі, да той барацьбы, на якую нас узяла сёння партыя, — з заростам, параданасцю, заспакоенасцю.

Але, што самае сумнае, межы паміж літаратурай і псеўдалітаратурай часам сціраліся, згладжваліся, прычым не без дапамогі крытыкаў, якія грэбуюць аб'ектыўнасцю. Склаліся цэлыя «абоймы», пісьменніцкія імёнаў і твораў, доволі розныя па ідэйна-мастацкім узроўні, але якія хваляцца з аднолькавым стараннем. Барацьба супраць гэтых трывожных праў ставіць перад сённяшняй літаратурай і крытыкай вострыя і складаныя праблемы.

Цяпер, калі грамадская атмасфера прасякнута пошукам новых інтэнсіўных шляхоў развіцця грамадства, мы асабліва востра адчуваем, наколькі актуальны актыўны ўдзел літаратараў у гэтым працэсе. Адгукуючыся на праграмныя патрабаванні партыі, кожны з нас павінен настойліва і мэтанакіравана выяўляць творчыя рэзервы метаду сацыялістычнага рэалізму, самааддана служыць павышэнню ідэйна-мастацкай якасці літаратуры, яе ўздзеяння на жыццё.

У гэтай вялікай рабоце немалую ролю заклікаюць адыграць выбарныя органы саюза, яго штатны апарат. На жаль, у іх дзейнасці яшчэ шмат недахопаў.

Праўленні і сакратарыяты пісьменніцкіх арганізацый могуць паспяхова выконваць свае функцыі, толькі пастаянна ўдасканальваючы стыль работы. У першую чаргу — гэта канкрэтнасць, дзелавітасць, паслядоўнасць, адзінства слова і справы, гласнасць і ўлік думак членаў саюза.

Трэба сказаць, істотныя недапрацоўкі былі характэрны ў справах пачатковых перыяду дзейнасці сакратарыята праўлення Саюза пісьменнікаў СССР. Мы не дастаткова ўвагі надавалі ўдасканаленню арганізацый сваёй работы. Нярэдка наша рэакцыя на запатрабаванні літаратурнага жыцця, развіцця літаратурнага працэсу вылівалася толькі ў заслухоўванне пытання і прыняцце чарговага — якога па ліку! — дакумента. Мы не дастаткова думалі над тым, як яшчэ больш павярнуць пісьменніцкія арганізацыі да таго, каб пісьменнікі штодня адчувалі ўвагу сваіх выбарных органаў да галоўнай справы літаратараў — стварэнне твораў. Здаралася, што абмеркаванне праблем удасканалення ідэйна-мастацкага ўзроўню, стварэння яркага вобраза сучасніка, барацьбы з негатыўнымі з'явамі нашага жыцця адбывалася без пэўнай вострыні і ўсебаковага аналізу пісьменніцкай работы.

Пераадольваючы такія недапрацоўкі, будучае праўленне СП СССР і яго сакратарыят, безумоўна, павінны садзейнічаць яшчэ больш цеснай сувязі пісьменнікаў з жыццём, умацаванню абстаноўкі прычэпнасці і арганізаванасці ў пісьменніцкім асяроддзі, адказнасці за вынікі творчасці і грамадскія паводзіны.

«Выклік часу», такі сучаснасці, голас народнага сумлення... Гэта вечна, і гэта

заўсёды новае. Гэта было і ў тыя далёкія гады, калі легендарны паэт складаў свае бессмяротныя строфы пра дружыну князя Ігара і беды княжацкіх міжусобіц; гэта было і тады, калі геній Пушкіна прароча прадказаў саюз свабодных народаў; так было ў гады, калі ўсю нашу неабдымную Радзіму хапіла рэвалюцыйнае пераўтварэнне; і ў час фашысцкага нашэсця, калі перад кожным савецкім чалавекам паўстала няёмкае пытанне: «Ці будзем мы самі на зямлі нашых продкаў?». «Выклік часу» мы чуем і ў цяперашні васьмідзесятыя гады, калі ўжо бліжэй адыход гераічнага дваццаціга стагоддзя з арэны гісторыі — храналагічнай, вядома, толькі храналагічнай арэны.

Час кліка мастака... Няхай сцісла, але хочацца адразу ж вызначыць галоўную асаблівасць нашага літаратурнага быцця — прагу мастакоў да спазнання сучаснай рэчаіснасці, да глыбокага разумення чалавека, яго дзеянняў і пачуццяў. Гэта наша традыцыя, завешчаная нам класікамі, гэта — рыса нашай сацыялістычнай першароднасці Мы з задавальненнем, больш таго — з гонарам адчуваем сябе часткай народа-наватара, які пракладае ў сусветнай гісторыі нязвычайныя шляхі, стварае грамадства, якога не ведала шматвяковая цывілізацыя.

На Захадзе наша творчае жыццё паказваюць так: партыя і грамадства называюць нам тыя або іншыя тэмы, а мы, пісьменнікі, выконваем гэты заказ. Як кажуць — і лёгка, і танна! Яшчэ адно скажэнне ісціны: даведзенае да абсурду.

Мы пішам не па ўказцы, а зыходзячы з той аб'ектыўнай патрэбнасці, якая нараджаецца ў самім грамадстве, складваецца ў ім, уздымаючыся з глыбінных вытокаў народнай свядомасці; гэта яшчэ і прадчуванне патрэбы духоўнага развіцця і масы, і асобы.

Каб такі «заказ» быў выкананы ці хоць бы прыняты для выканання, пісьменніцкая свядомасць павінна быць падрыхтавана да гэтага. Пачуў пісьменнік «выклік часу» або не пачуў, правільна зразумеў яго ці памыліўся — вось тут і пачынаецца тое, што мы называем творчай рызыкай, а без гэтай рызыкі ўваходжанне пісьменніка ў асэнсаванне рэчаіснасці, узаўважэнне вобразаў герояў часу — немагчыма.

Курс партыі на павышэнне да таленту, на падтрымку таленту, разуменне таго, што талент квітнее, калі ставіцца да сябе з усё ўзрастаючай адказнасцю, — гэты курс цалкам і поўнасцю ўлічваецца ў стратэгічную канцэпцыю сацыяльна-эканамічнага і маральнага паскарэння, намечаную красавіцкім (1985 г.) Пленумам ЦК КПСС і разгорнутую XXVII з'ездам партыі.

Тут да месца прыгадаць важнейшыя для нас палажэнні з Палітычнага даклада ЦК КПСС з'езду: «Калі ўзнікае грамадская патрэба асэнсаваць час, асабліва час пераломны, ён заўсёды вылучае людзей, для якіх гэта робіцца ўнутранай патрэбай. У такі час мы жывём цяпер. Ні партыя, ні народ не маюць патрэбы ў парадным шматпільні і дробным бытакорпанні, у кан'юктуршчыне і дзяляцтве. Грамадства чакае ад пісьменніка мастацкіх адкрыццяў, праўды жыцця, якая заўсёды была сутнасцю нашага мастацтва».

У рабоце нашых саюзаў пісьменнікаў, іх праўленняў і сакратарыятаў патрэбны сапраўды рэальныя перамены. Справадліва сказана на XXVII з'ездзе КПСС, што «галоўны вынік іх работы вымяраецца не рэвалюцыямі і пасяджэннямі, а таленавітымі, арыгінальнымі, патрэбнымі грамадству кнігамі, фільмамі, спектаклямі, карцінамі і музычнымі творами, якія здольны ўзбагацаць духоўнае жыццё народа».

Кожны чалавек, які ведае гісторыю савецкай літаратуры, які здольны аб'ектыўна меркаваць пра тое, як рухалася наша літаратура ў гістарычным часе, не зможа не адзначыць, што давер партыі пастаянна ўзрастае, паглыбляецца, робіцца з хадой нашага развіцця якасна іншы — усё больш дзейсны. Роля творчых саюзаў — пісьменнікаў, кампазіта-

раў, мастакоў, кінематографістаў, работнікаў тэатра — ніколі не была ўзнята на такую вышыню, як цяпер.

У новай рэдакцыі Праграмы КПСС, прынятай XXVII з'ездам партыі, ёсць надзвычай важны і натхняльны для нас пастулат: партыя кіруе літаратурна-мастацкім працэсам, абавіраючыся на творчыя саюзы. Абавіраючыся! Мы ідзём за партыяй, чэрпаем у яе ідэях, у яе палітыцы, у практыцы яе гіганцкай работы сваё натхненне, але ў сваю чаргу і яна заяўляе, што абавіраецца на творчую інтэлігенцыю, на творчыя саюзы.

Вось чаму пытанні работы нашага саюза, усіх яго звенняў павінны быць сёння прадметам асаблівай увагі.

Возьмем нашу часопісна-газетную гаспадарку: гэта 86 штомесячных часопісаў, 16 газет з аднаразовым тыражом, які перавышае дваццаць з паловай мільёнаў экзэмпляраў. А выдавецтвы нашы? Адно цэнтральнае выдавецтва Саюза пісьменнікаў СССР «Советский писатель» штогод выпускае ў свет па пяцьсот і больш назваў кніг, тыражом, які перавышае дваццаць пяць мільёнаў экзэмпляраў, з іх больш за трэць у перакладах з моў народаў СССР. А Літфонд з яго рознабаковай гаспадаркай, з яго абавязкамі, ад выканання якіх у многім залежыць узровень сацыяльнага абслугоўвання і самаадчування пісьменнікаў... Але паставім пытанне: як мы выкарыстоўваем гэтыя магчымасці? Ці ўсе названыя арганізацыі і ўстановы працуюць зладжана, дакладна, з разуменнем сваёй вялікай адказнасці?

Трэба заўважыць, што на рэспубліканскіх пісьменніцкіх з'ездах, амаль на ўсіх, дастаткова шмат гаварылася пра вопыт арганізацыі творчай работы. Проста скажам, што мы далёка не ўсім задаволены ў сваёй рабоце — так званая «вялікага саюза», і ў рабоце рэспубліканскіх арганізацый і рэдакцый часопісаў і газет.

Мы не заўсёды актыўна выкарыстоўваем сваё кансультацыйнае права на грамадскую ініцыятыву, але з тоем сёе-тое робім, як кажуць, «дзеля птушакі», дзеля апэратыўнасці, якая не пакідае прыкметнага следу.

Вельмі сур'ёзна трэба падумаць пра тое, як у далейшым, захававшы ўсё стаючае, а яно ёсць, і яго нямаю, праводзіць дні савецкай літаратуры, творчыя канферэнцыі, літаратурныя святы, як будаваць узаемаадносінны з чытачамі, якія маюць цяпер сваю арганізацыю кнігалюбаў.

Настаў, нам думаецца, той час, калі неабходна грунтоўна перагледзець сістэму адносін выдаўцоў і пісьменнікаў, пісьменнікаў і чытачоў, знайсці ў ёй стымулы, якія б аблягалі выхад таленавітых твораў і паставілі б заслону шэрасці і пасрэднасці. Але да гэтага пытання я яшчэ вярнуся.

Пра ўсім крытычным падыходзе да нашай работы трэба адзначыць, што ў апошнія гады многія пісьменніцкія арганізацыі больш імкнуліся актывізаваць свой уплыў на літаратурны працэс. Пра гэта, у прыватнасці, сведчыць такая галіна нашай сувязі, як творчыя абмеркаванні. Але ці дастаткова прынцыпова мы іх праводзім?

Мы часта гаворым пра важнасць крытыкі і самакрытыкі, пра стварэнне патрабавальнасці ў літаратурным асяроддзі і часта не заўважаем, што сапраўды прафесіяналізм складваецца толькі тады, калі пра літаратуру, пра яе асобныя з'явы мы гаворым зацікаўлена, прынцыпова, з партыйных пазіцый, не разменьваемся на дробязі, не прымешваем да вялікай справы дробныя групавыя стра-ці.

Мы імкнуліся да такой пастаноўкі справы і часам дамагаліся неабліг вынікаў. Асабліва, калі прыслухоўваліся да думкі чытачоў. Прыгадаем хоць бы ўсёахопны творчы канферэнцыі ў Цюмені, Алма-Аце, Фергане, Ленінградзе, на якіх з шырокім удзелам грамадскасці, прадстаўнікамі вялікіх працоўных калектываў абмяркоўваліся праблемы жыцця і літаратуры. Не аднойчы і не двойчы на пленумах праўлення СП СССР, на сакратарыятах праўлення дзейнасць нашых часопісаў, абмяркоўвалася работа саюзаў пісьменнікаў рэспублік як у цэлым, так і па асобных пы-

танях. На нарадах па братніх літаратурах і нарадах па жанрах літаратур такія абмеркаванні таксама памагалі ствараць атмосферу калектывізму, стымулявалі пошукі найбольш правільных мастацкіх вырашэнняў, павышэння грамадскай актыўнасці пісьменнікаў.

Калі старанна прагледзець усё, што гаварылася ў СП СССР пра літаратуру, яе асобныя жанры і творы, то можна ўбачыць, як шмат было выказана каштоўных прапаноў, заўваг, меркаванняў. Але вольна-разумнаму, настойліва, крок за крокам ажыццяўляць іх мы не навучыліся. Былі і такія выпадкі: абмяркоўваем часопіс, а потым бачым — справа не зрушылася, можна паўтараць усё, што гаварылася раней. Значыць, і рэдакцыя слаба ўлічыла свае недахопы, але і сакратарыят не памог своєчасова ажыццявіць тое, што сам жа намерзіў.

«Актывізацыя чалавечага фактару». Гэта мае да нас самае прамое дачыненне. Кажучы сцісла, задача пісьменніцкіх арганізацый зводзіцца да таго, каб больш разнастайна, не фармальна стымуляваць творчую аадачу, грамадскі вынік і калектывных намаганняў, і, вядома, асабістых намаганняў кожнага пісьменніка.

Кажучы, што праграмаваць пісьменніцкую працу нельга. Хтосьці працуе шмат хутка, хтосьці марудна і мала. Скажаць па праўдзе, якасць не заўсёды залежыць ад колькасці зробленай работы, ад тэмпаў яе: талентамі прырода не надзяляе ўсіх аднолькава.

Паглядзім на многіх ветэранаў шматнацыянальнай савецкай літаратуры — і тых, хто, на наша гора, пайшоў з жыцця якраз у гэтыя гады, і тых, хто жыве і працуе. Працуе добра і шмат! Таму што за сталом пісьмовым, калі працуе, спуска, паблжак сабе не дае. Ні М. Шагінян, ні М. Бажан, ні В. Катаеў, ні Г. Мусрэпаў, ні Кайсын Куліеў, ні М. Храпчанка не давалі сабе паблжак. Не даюць паблжак сабе ні В. Каверын, ні І. Г. Абашыдзе, ні А. Такамбаеў, ні Д. Ліханчоў, ні І. Андронікаў, ні К. Яшэн, ні С. Рустам, як не робяць сабе паблжак многія і многія пісьменнікі — удзельнікі Вялікай Айчыннай вайны. Нам ёсць з каго браць прыклад!

У нас у Саюзе пісьменнікаў амаль дзесць тысяч членаў, а калі ўлічыць усіх, хто друкуецца на прафесійным, як кажучы, узроўні, то мінімум у два разы больш. І ўсе хочучы друкавацца, прычым адразу ж, без усялякіх затрымак і каб абавязкова пасля пра іх сачыненне затрубілі трубацы на ўсю краіну, а можа, і далей... Вось тут, пры такім «націску», нас усіх і не павінны пакінуць чужасць, увага, умненне разгледзець талент, усімі сіламі падтрымаць яго, даць дарогу яркаму твору, а таксама і рашучасць вярнуць аўтару пасрэдны твор, цвёрда і не баючыся, — часам і на дапрацоўку, калі рукапіс не безнадзейны.

Здавалася б, прасцей-за ўсё — адрозніць па-сапраўднаму таленавіты твор ад шэрага! Ажно не. Справа гэтая патрабуе ідэйнай яснасці, вастрыні розуму і характару, мастацка-эстэтычнай узброенасці і вялікага таварыскага, чалавечага старання. А ўсё гэта і ёсць тое самае, што мы называем асабістай адказнасцю кожнага з нас перад партыяй і грамадствам.

Падтрымліваючы таленавіты твор, канечне ж, рызыкуеш, падзяляеш творчую рызыку з аўтарам, і досыць дапушчальныя тут памылкі, але якое ж шчасце чакае цябе — і крытыка, і выдаўца, і таварыша па «цэху», — калі тваё прадчуванне таленавітасці аўтара потым апраўдваецца актыўнай чытацкай падтрымкай, ухвальнымі водгукамі друку, відэочным, усімі аднутым мастацкім талентам пісьменніка.

Скажаць, што ў гэтай галіне ў нас усё добра, было б упрыгожваннем. Нярэдка яшчэ творы пасрэдныя, больш таго — проста шэрыя праскокваюць на старонкі часопісаў, выходзяць асобнымі выданнямі без аніякіх затрымак, а рэчы таленавітыя прытарможваюцца, недоўга адкладваюцца, абрастаюць мноствам унутраных рэцэнзій.

У нас шмат літаратараў усіх узростаў, якія інтэнсіўна працуюць, і гэта наша шчасце. Такія пісьменнікі рухаюцца наперад уся грамада нашай шматнацыянальнай літаратуры, усе яе жанры. Імёны такіх пісьменнікаў на відзі ў мільёнаў чытачоў — і гэта вялікая ім узнагарода за нястомную працу. Нам неабходна — і гэта абавязак нашага друку, і перш за ўсё «Літаратурнай газеты», — сістэматычна раскаваць пра вопыт такіх пісьменнікаў. Бо даўно вядома, што няма лепшага спосабу выклікаць іншых на здаровае спаборніцтва, чым надаць шырокай гласнасці прыклад майстра, які валодае таямніцамі сваёй прафесіі і гатоўнасцю да выканання свайго творчага і грамадзянскага абавязку.

Галоўная лінія, якой трэба трымацца, вызначаецца адным: бачыць асноўнае ў жыцці і выяўляць гэтае асноўнае ярка, праўдзіва і мужна. Так, мужна.

Няхай не крыўдуюць на мяне нашы людзі мужных, гераічных прафесій, што я як быццам зноў прыстройваю да іх літаратараў. Такого жадання няма. Але калі пісьменнік уздымае глыбы новага матэрыялу, калі ён абрынае сілу сваёй душы супраць коснасці, застою, згаізму, аджыўшых уяўленняў, калі ён расчысчае маральна-духоўныя завалы на шляхах развіцця сацыялістычнай асобы — ад яго патрабуецца гранічнае напружанне, ён ідзе ў бой. А бой, як вядома, справа не простая, яна патрабуе і перакананасці, і стойкасці.

Дэлегатам нашага з'езда вядома, што гаворка на пленарных пасяджэннях будзе спалучацца з гаворкай у жанравых камісіях. Зроблена гэта для большай канкрэтызацыі, для забеспячэння вялікай увагі да таго вопыту, які назапашаны нашай шматнацыянальнай савецкай літаратурай за апошні час.

Шматнацыянальная наша еднасць умацоўваецца. У гэтым, магчыма, самая істотная асаблівасць літаратурнага развіцця апошніх гадоў.

Сёння мы без усялякіх скідак і хлуслівай пацівасці бачым рэальнасць узбагачэння агульнасаюзнага літаратурнага багацця вопытам кожнай нацыянальнай літаратуры.

Не пералічваючы ўсіх магчымых прыкладаў, скажам у сувязі з гэтым пра тое, што, напрыклад, рускі раман пра сучаснасць, як і рускі гістарычна-рэвалюцыйны раман, а разам з ім і рускі нарыс задаюць высокі тон усім нашым літаратурам. І рускае апавяданне дало за пяцігодку цудоўныя ўзоры майстэрства.

Наша крытыка справядліва, на мой погляд, піша пра агульнасаюзнае творчы ўздым гістарычнага рамана. Тэма блізкага і далёкага мінулага мае вострасучаснае гучанне, калі гаворка ідзе пра гераічныя старонкі гісторыі, пра даследаванне шляхоў, якімі нашы народы ўвайшлі ў склад шматнацыянальнай Айчыны, пра перадаючыя цяперашняй пераўтварэнняў братняй дружбы сацыялістычных нацый. Такія кнігі павінны быць і часцей за ўсё на справе з'яўляюцца для чытачоў, ды і для саміх аўтараў, сапраўднай школай інтэрнацыяналізму. Тут праходзіць праверку, загартоўваецца, адточваецца класавая вастрыня зроку пісьменніка любой нацыянальнасці. Гэта яшчэ і школа авалодання майстэрствам эпічнага мыслення, і менавіта такім мысленнем, якое спалучае рух мас і драму асоб, адзначана гістарычная проза Д. Балашова, П. Заграбелнага, Т. Каіпберганава, А. Чыладзе, І. Гусейнава, П. Зейтунцяна, Ю. Давыдава, Я. Кроса, У. Чывіліхіна, А. Якубава.

Больш цяжка паддаецца пакулі эпіка-драматычнаму асяяленню наша сучаснасць, хоць у выяўленні руху часу, які падводзіць да нашых гістарычных дзесяцігоддзяў, да нашых дзён, мы атрымалі даволі каштоўны і павучальны вопыт у новых кнігах І. Шамкіна, С. Залыгіна, А. Кешокава, В. Бялова, М. Ібрагімава, В. Адамчыка, І. Чабану, В. Лама, Ю. Нагібіна, А. Рэкемчука, А. Баршчагоўскага, С. Ханзадзіяна, А. Нурпейскава. І гэта таксама вынік калектывных шматнацыянальных намаганняў, заваёвы майстэрства прозы братніх літаратур.

Мы маем права сказаць пра сур'эзныя набыткі за мінулыя пяцігодкі ў латышскай драматургіі. Не выпадкова яркія фарбы і папулярнасць у глядачоў латышскага тэатра — яны «забяспечаны» і драматургамі Латвіі.

Калі ўзяць цяпер «эрэз» стылявой разнастайнасці адносна, скажам, прозы, то поруч з рускімі прыкладамі, рускім творчым вопытам заслугоўваюць пільнай увагі пошукі ў галіне розных стыляў — ад строга дакументаваных да самых што ні ёсць фантазіяных — грузінскіх і ўкраінскіх, азербайджанскіх і малдаўскіх празаікаў. І, дарэчы, крытыкі ў гэтых рэспубліках прадметна вывучаюць гэтыя пошукі.

Тое ж можна сказаць пра літоўскі або эстонскі вопыт. Тут разнастайнасць стыляў, як і ўсюды, значна павялічылася, і добрасумленна якаясь работы літоўскіх і эстонскіх пісьменнікаў у кожным стылявым адгалінаванні ўмацавала іх творчы аўтарытэт.

Тэматычная праблематыка — гэта куды больш, чым проста жыццёвы матэрыял, які адлюстроўвае пісьменнік. Гэта, калі хочаце, яшчэ і нацыянальная і сацыяльна-культурная традыцыя, і патэнцыял абнаўлення, рух наперад. Можна парадавацца таму, напрыклад, як прадаўжае нарастаць — да задавальнен-

ня і на карысць усеаюзнага чытача — мастацкае ўвасабленне тэмы Вялікай Айчыннай вайны ў беларускай літаратуры: і ў прозе, і ў драме, і ў лірыцы, напісанай ветэранамі вайны, а таксама іх дзецьмі і ўнукамі. Шматстайнасць псіхалагічных тыпаў, багацце стылявых фарбаў і пры гэтым яраснае непрымірымасць да ворага, суровае антымілітарысцкае выкрыццё жахаў вайны... Усё гэта толькі адна з прыкмет новых, сапраўды сённяшніх рубяжоў у тэме Айчыннай вайны. Гэта і папярэджанне сучаснікам: будзьце пільныя, людзі!

Саракагоддзе Вялікай Перамогі — для ўсёй нашай літаратуры — вежа, якая ўказвае шлях наперад і пашырае далеглы самы разнастайнай у мастацкім засваенні і святой для нас тэмы. Саракагоддзе як бы сканцэнтравала абвострана гуманістычны пафас, такі сугучны нашаму часу. У гэтым сэнсе беларускія пісьменнікі далі нам узоры твораў, няхай будучы гэта вядомыя аповесці гераіка-трагічнага гучання Ч. Быкава, эпічна разгорнутая проза І. Чыгынава, філасофска-публіцыстычная — А. Адамовіча, поўныя болю і годнасці лірычныя ўспаміны П. Панчанкі ці антываенныя творы тых, хто нарадзіўся ўжо пасля Перамогі, як, напрыклад, дакументальныя кнігі С. Алексіевіч, што атрымалі шырокую папулярнасць.

Тэма гераічнага подзвігу народа ў Вялікай Айчыннай вайне, пасляваеннага аднаўлення жыцця шырока прагучала і ў іншых літаратурах. Дастаткова ўспомніць аб'ёмны раман А. Ананьева «Гэды без вайны», раманы І. Стадніка, М. Гарбачова, В. Папова, А. Смірнова, аповесці В. Кандрацьева, А. Нуршаіхава, С. Баруздына, В. Субочына, А. Сахніна, А. Ржэўскай, блакадныя навалы А. Шацінскага.

Павучальны для нас усіх вопыт асваення так званых вытворчых тэм, звязаных з пераўтварэннем жыцця, фарміраваннем рабочага класа, развіццём вытворчых сіл, нават зменамі саміх ландшафтаў. Хацелася б адзначыць прыкметны ўклад у гэты велізарны вопыт казахскіх, таджыкскіх, туркменскіх, кіргізскіх, башкірскіх, татарскіх, якуцкіх, чувашскіх і бурацкіх пісьменнікаў. Чалавек, які ва ўсім застаецца прадстаўніком свайго народа, носьбітам нацыянальнага характару і традыцый, усё больш і глыбей вымалёўваецца як інтэрнацыяналіст, як дзеяч, якому блізка і дарагі інтарэсы роднага краю ў пераўтварэнні сувязі з інтарэсамі ўсёй Савецкай краіны.

Як і ў жыцці, так і ў літаратуры ёсць свае плюсы і мінусы. Але абсалютна відавочна, што лепшыя творы ўсіх братніх літаратур СССР усё глыбей адлюстроўваюць якасна новыя працэсы, якія адбываюцца ў савецкіх рэспубліках.

Пра маладых пісьменнікаў я яшчэ скажу сёе-тое, але цяпер, не адкладаючы, хачу адзначыць, што ва ўсіх братніх літаратурах з'явіліся маладыя пісьменніцкія парасткі, якія бяруць на свае плечы разам са старэйшымі пакаленнямі літаратараў вялікія клопаты пра далейшае развіццё родных літаратур. І гэта абнадзейвае, падводзіць пад нашы планы на будучыню рэальны грунт.

У этнаграфіі існуе паняцце — «малыя народы». У літаратуры такога паняцця няма, калі мець на ўвазе не адну колькасць насельніцтва. Літаратуры малалікіх народаў Поўначы, Далёкага Усходу, Сібіры, Паўночнага Каўказа і Дагестана дэманструюць усё больш узрастаючую творчую магутнасць. Да шырока вядомых імёнаў Б. Шынкубы, Ю. Рытхэу, А. Абу-Бакара, Ф. Аліевай, А. Бокава, І. Машбава, А. Кымытвалы, У. Сангі, Ю. Шасталава, Г. Хаджэра, Б. Укачына мінулае пяцігодка дадала няшмат новых імёнаў. Яны ўжо вызначыліся на чытацкім гарызонце, цяпер многія залежыць ад іх саміх і ад нашага ўмення своечасова аказаць ім падтрымку.

Да месца будзе нагадаць важнейшае палажэнне, выказанае ў Палітычным дакладзе ЦК КПСС:

«Мы абгрунтавана ганарымся дзясяцігоддзям савецкай шматнацыянальнай сацыялістычнай культуры. Убіраючы ў сябе багацце нацыянальных форм і фарбаў, яна робіцца унікальнай з'явай у сусветнай культуры. Але важна, каб здарова цікавасць да ўсяго каштоўнага, што ёсць у кожнай нацыянальнай культуры, не пераходзіла ў спробы адмежавання ад аб'ектыўнага працэсу ўзаемадзеяння і збліжэння нацыянальных культур. Гэта трэба мець на ўвазе і тады, калі пад выгядам нацыянальнай самабытнасці ў некаторых творах літаратуры і мастацтва, навуковых працах робяцца спробы прадставіць у ідылічных тонах рэакцыяна-нацыяналістычныя

і рэлігійныя перажыткі, якія супярэчаць нашай ідэалогіі, сацыялістычнаму ладу жыцця, навуковаму светапогляду».

У гэтым святле асабліва вялікае значэнне нашых перакладчыкаў, якія зарэкамендавалі сябе шматгадовай работай па прапагандзе дасягненняў братніх літаратур. Але і тут няшмат назбіралася праблем далейшага паліяпшэння перакладчыцкай дзейнасці. Варта было б у недалёкім будучым праўленню СП СССР сумесна з зацікаўленымі арганізацыямі склікаць усеаюзнае канферэнцыю перакладчыкаў.

II.

Пісьменнікі і крытыкі асабліва любяць слова «маральнае»: «маральныя матэрыялы», «маральны пафас», «маральныя пошукі». І гэта, вядома, правільна. Без такога маральнага праэкцтара мастацтва пазбаўляе сябе ролі выхавацеля, крытыка, трыбуна. Успомнім, як настойліва А. М. Горкі падкрэсліваў непарыўнасць этыкі і эстэтыкі.

Маральныя пошукі нашай шматнацыянальнай літаратуры складаюцца, па сваім змесце, у сцвярдзэнні маральнасці чалавека-калектывіста, чалавека — змагаючага за камунізм. Вострае выкрыццё і развянчэнне антыподаў нашай маралі з'яўляецца неабходнай часткай выхавальнай работы літаратуры. Часцей за ўсё літаратура ў гэтых выпадках правільна ўлоўліва тыпы і з'явы, чужыя нам. Псіхалагічны аналіз набывае тут новыя адценні і глыбіню. Дакладнасць пісьменніцкага назірання не пакідала ў ценю найменшых адхіленняў ад нашага ідэалу, а тон выяўлення негатыўных з'яў рабіўся па сутнасці сваёй гнёўна-бескампромісным, нярэдка ў прамым гучанні аўтарскага голасу ў тэксце. Так адбываецца ў горах падтрыманых чытачамі і большасцю крытыкаў аповесці В. Распуціна «Пажар» і рамана В. Астаф'ева «Сумны дэтэктыў».

У барацьбе за сапраўды чалавечую маральнасць, супраць кар'ерызму і эгаізму, п'янтва і хабарніцтва, безгаспадарчасці і «вездзізма», хлусні і ачарніцтва, духоўнай спустошанасці — у гэтай нялёгкай барацьбе таксама раскрываецца стваральна-гуманістычная мэтайнасць савецкай літаратуры.

Пільна ўвага да праблем маральнасці дазволіла літаратуры пашырыць межы сваіх даследаванняў чалавека, яго маральна-духоўных якасцей і набыла, можна сказаць, усеабаўны характар. Дарэчы будзе сказаць, што гэтая акалічнасць сведчыць пра багацце і шматбаковасць саміх сацыялістычных маральных прынцыпаў.

Пранікнёна ў маральную сферу дазволіла пісьменнікам зафіксаваць новыя з'явы, новыя якасці, якія нараджае наша рэчаіснасць. Мы няшмат напакалі саміх сябе ў няўменні высвечваць працу чалавека як дзеянне, якое ўзбагачае яго душу, раскрывае ў ім незлічоныя крыніцы творчасці, што робяць чалавека волатам перад тварам глабальных задач, і ўсё-такі, справядліва напакраючы сябе, мы не стаялі на месцы.

Вось я чытаю раман Г. Немчанкі «Скразное раненне», прысвечаны жыццю моладзі, яе радасцям і бедам, складанаму свету, у якім жыве малады чалавек, і бачу, з якой сілай разумення ўмешваецца пісьменнік у самыя патаемныя перажыванні, здзіўляючы і радуючы чытача сваім умненнем праз строга маральны фільтр прапусцаць учынкi, пачуцці, думкі людзей, якія насяляюць раман.

Бяру кнігі І. Васільева. Яны з першых старонак уведзяць чытача ў праблемы сучаснай вёскі, страшна апавядаюць пра вырашаныя, і асабліва нявырашаныя праблемы сельскага жыцця. Несумненна, яго «эканоміка-ўпраўленчыя» роздумы прывабляць, ды ўжо і прываблілі ўвагу і грамадскіх, і дзяржаўных арганізацый. Але вось пісьменнік з хваляваннем пачынае гаварыць пра сельскую інтэлігенцыю, пра значэнне мастацкай культуры для развіцця сяла. Потым, углядаючыся ў агульны партрэт сучасных сельскіх кіраўнікоў, з прэзорлівацю ўзнаўляе тыпы людзей, якія прынялі на сябе цяжкія і ганаровыя абавязкі. Якая ж у гэтым апавяданні галоўная думка аўтара, што рухае ім? А рухавіком яго свядомасці з'яўляюцца маральныя крытэрыі, адносіны чалавека да працы, да зямлі, да месца, дзе ён жыве.

У раманах, па знешнім малюнку спакойным, месцамі элегічным, а ўнутрана насычаным і нечарпнёным, і канфліктнасцю, — у раманах Д. Граніна «Карціна» пісьменнік у якасці маральнага фокуса бярэ гісторыю. Аднак гісторыя ўзя-

(Працяг на стар. 4—5).

НИКОЛІ НЕ АДГАРОДЖВАЦА АД ТРЫВОГ СУЧАСНАГА СВЕТУ, АД ЖЫЦЦЯ НАШАГА НАРОДА

(Працяг,
Пачатак на стар. 2—3).

та тут з асаблівай задумай — праз адносіны да яе, а таксама і да мастацтва як занятаванай памяці, пісьменнік разгортвае карціну сапраўднага змагання па гарачых пытаннях сучаснасці, якія ён ў шэрагу мясцін ставіць, што называецца, рабрэм.

Увогуле ідэі мінулага, блізкага нам і далёкага, жыццёвы матэрыял іншага часу, пастаўлены пад прамень вывераных крытэрыяў нашага светапогляду, сацыяльнага вопыту і задач часу, прыносяць пераканаўчы мастацкі эффект. Пра гэта сведчыць работа М. Шатрова, які стварыў разам з тэатрам імя Ленінскага камсамолу ў Маскве па п'есе «Дыктатура сумлення» тэмпераментны спектакль. Пра гэта сведчыць і вопыт гістарычнай драматургіі Ю. Марцінкевічуса.

Строгія маральныя крытэрыі вылучаюць п'есы і іншыя майстры драматургіі: В. Розава, А. Салынскага, А. Сафронава, А. Штэйна, М. Рошчына, А. Мішарына, А. Дударова, А. Кудраўцава. Аграмадны ўклад у нашу драматургію нядаўна памёршага А. Арбузава, які аздаў свой вялікі талент барацьбе за перамогу сацыялістычнай маралі.

Вера савецкай літаратуры ў чалавека — гэта вера перш за ўсё ў яго магчымасці, перспектывы. І тут самакрытычны запас у свядомасці — адна з вышальных умоў духоўнага росту чалавека. У яркай п'есе «Забіў паляўнічы жураўля» Я. Ісаеў здолеў раскрыць у псіхалогіі звычайнага чалавека, не надзеленага нейкай выключнасцю, вельмі тонкія душэўныя зрухі, якія маюць вялікую павучальнасць для іншых.

Нашы маральныя крытэрыі валодаюць здзіўляючай універсальнасцю. Умела выкарыстаныя, таленавіта прымененыя, яны азрааюць мастака ў вырашэнні самых складаных і своеасаблівых праблем. Перакранае ў гэтым прыклад У. Карпава, яго рамана «Палкаводзец». Тут, з аднаго боку, узняты вялікі пласт гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, а з другога — гэта споведзь, шчырая і суровая, пра палкаводца, зменлівае лёсу якога асцяваецца толькі з вышыні прайдзеных гадоў, крытычнага асэнсавання гістарычных падзей і фігур. Чысцінёй маральнага пачуцця вызначаюцца ў Г. Бакланова і аповесць пра людзей вайны, яе светлых герояў «Навекі дзевятнаццацігадова», і другая яго аповесць — «Меншы сярод братоў».

Зусім не падобныя сітуацыі, характары, стылістыка ў новых, нядаўна перакладзеных на рускую мову, творах латышскай пісьменніцы Р. Эзэры, эстонскай Э. Бэжман, украінца Ю. Мушкеціка, армяніна В. Петрасяна, таджыка Ф. Мухамедзіева, маладаяна У. Бешляга, азербайджанца М. Ібрагімбаева, беларуса А. Кудраўца, — але вольны чысціня, яснасць, выразнасць маральнага пачуцця родніць іх усіх, ды і не толькі іх, усіх савецкіх пісьменнікаў.

Рэальная дыялектыка праўды ў жыцці нашых маральных крытэрыяў, іх супрацьстаянне антыподам сацыялістычнай маральнасці насычаны бязмежнымі магчымасцямі для мастацкага даследавання. Гэта асабліва павучальна прасачыць на шматгадовай рабоце камедыёграфы С. Міхалкова. Яго п'есы вострыя і заўсёды дакладна нацэлены на рэальных праціўнікаў. Крытычны настрой, які заўсёды грамадству XXVII з'езд КПСС, расчысчае дарогу сатыры, у гэтай галіне літаратуры нашы маральныя крытэрыі атрымалі магутную падтрымку партыі. Ці ж не памагаюць, напрыклад, ідэйна-маральнай рабоце, якая праводзіцца ў Грузіі, вострыя сацыяльна-псіхалагічныя раманы Г. Панджыкідзе або Г. Цыцышвілі, нарысы К. Лордкіпанідзе і Р. Джапарыдзе?

У Палітычным дакладзе ЦК КПСС XXVII з'езду партыі з вялікай заклапочанасцю гаварылася пра сям'ю. Не сказаўшы, што пісьменнікі нашы не надавалі праблемам сучаснай сям'і ўвагі. Але якая была гэтая ўвага? Ці заўсёды літаратура дасягае тут высокіх ідэйна-мастацкіх вынікаў?

Сотні раманаў, аповесцей, п'ес, вершываў напісана пра няўдалае каханне, пра няспраўджаныя надзеі на сямейнае шчасце, пра хатнюю неўладкаванасць, пра цяжкасці сапраўднага пачуцця, пастаўленага ва ўмовы побыту та камунальнай, то ізаляванай — ад суседзяў, і ад жыцця — кватэры. Шмат напісана ўсяго.

І калі ты вырас у мнагадзетнай сям'і, ды яшчэ па волі лёсу і абставін сам апынуўся ў коле вялікай уласнай сям'і, ды да таго ж ні разу не разводзіўся, то пачынае цябе як чытача, пад уздзеяннем розных нашых сачыненняў, агортаецца сумненне. А ці гэтак ты жывеш, ці не стаў ты рабом шлюбнай повязі, ці адбыўся ты як асоба?

І міжволі паўстае і другое пытанне: а ці не нясім і мы — прадстаўнікі ўсіх відаў мастацтва — прамую адказнасць за ўсё трывожнае, што адбываецца ў сямейна-бытавой сферы? Спытаемся сябе: а ці многа ў нас твораў, якія ярка, глыбока, строга расказваюць пра складанасць сямейнага свету, пра цяжка і адказны абавязкі сем'яніна, пра абавязак перад дзецьмі, бацькамі, перад фамільнай традыцыяй? Пра радасці моцнай сям'і ці шмат мы пішам? На жаль, мала. Праўда, усё-такі ёсць, на наша шчасце, творы пра каханне і пра сям'ю, якія дэкаваць, што і ў гэтай складанай для літаратуры праблематыцы ёсць іншы матэрыял і вопыт, чым бестурботны і безадказны. У жыцці ёсць, аказваецца, не адны толькі няшчасныя, нетрывалыя саюзы, не адны адзюльтэры, не адны разводы, ёсць і шчаслівыя, у вядомай ступені ўзорныя сем'і, змацаваныя ўзаемным, неперародным каханнем.

Прыклад таленавітай пісьменніцкай працы ў гэтай тэме паказаў Ю. Куранаў. Яго аповесць «Цяпло роднага ачага» выклікала жывую цікавасць чытачоў.

Ёсць яшчэ адна галіна, у якой літаратура з вялікай зацікаўленасцю вядзе даследаванне, абспіраючыся на нашы маральныя крытэрыі, — гэта сама літаратура, само мастацтва. Звычайкі дробна-буржуазнага індывідуалізму, неўтаймоўнага зайдрацтва да поспеху іншага, хваравітага ганарлівасці і ўсё іншае ў гэтым родзе. Ад усяго гэтага не застрахавана асяроддзе мастацкай інтэлігенцыі. Ці выпадкова, што за апошнія гады так многа напісана раманаў і аповесцей пра мастакоў і кінарэжысёраў, акцёраў і архітэктараў і, вядома, пра пісьменнікаў? Відаць, не выпадкова. За гэтым угадваецца ўсёдаўняе ўзросшага значэння літаратуры і мастацтва ў грамадстве і, несумненна, жаданне бацьчы іх больш дасканалымі.

Справядліва пісаў крытык А. Бачароў у «Правде» пра творы такога роду: не цікавае да «замочнай шчыліны» і не замілаванне тайнамі «свясцізнага дару» рухаюць сур'ёзнымі пісьменнікамі, а іх напружаны роздум пра месца мастацтва «ў рабочым страі», патрэбнасць адгукацца на трывогі, драмы, здзяйсненні часу, дзейсна памагаць людзям рабіць лепшымі.

Як складана, а часам і драматычна цяжка таленавітаму мастаку ажыццявіць патрабаванні маральных крытэрыяў у жорсткіх умовах жыцця сучаснага мастацтва, калі яно крывагочыць набалельмі праблемамі часу, — аб гэтым усхвалявана расказана ў раманах Ю. Бондарова «Гульня». Раман Ю. Бондарова — гэта апавяданне пра драмы таленту, пра жывучасць у мастацтва рамесніцтва і прымітываў, пра іх шматлікія і каварства. Пра рамана Ю. Бондарова спрачаюцца: ацэнкі аўтара, яго вывады не ўсім здаюцца бясспрэчнымі. Але, магчыма, гэтай вострай дыскусійнасцю і важны рамана «Гульня» для грамадства, для творчага асяроддзя асабліва, якое назапасіла нямала заставалых стэрэатыпаў і звычай негатыўнай якасці. Сапраўднае спрэчка, скіраваная на пошукі канструктыўнай думкі, заўсёды змяшчае ў сабе энергію руху. А тое, што рамана Ю. Бондарова заклікае да лепшага, да аздаравлення творчай сферы, — гэта, думаецца, вядома. І заклікае ён гучна, таленавіта.

Раманы і аповесці Ю. Трыфанова, Н. Думбадзе, Ю. Бондарова, Я. Авіжуса, М. Слуцкіса, А. Іванова, П. Праскурына, С. Саргеева, П. Кадырова, У. Амлінскага, С. Есіна, І. Тарбы, В. Маканіна і многіх іншых пісьменнікаў узаўважваюць радасці і трывогі людзей творчай прафесіі, уражліваю карціну іх жыцця ва ўмовах грамадства, чуйнага на ўсё таленавітае, але і клапатліва-патрабавальнага да іх працы, да іх маральных пошукаў. І ўсё-такі хацелася б некай пераагартыць аўтараў, якія бяруцца за гэтыя тэмы, ад тэндэнцыі штучнай ускладнёнасці і нейкай «богаабраннасці», якая нярэдка псуе вобразы герояў з творчага асяроддзя. У шэрагу кніг канкрэтна-

гістарычны матэрыял па гэтай прычыне губляе абрысы, ахутваецца туманам ілюзій і містыцызму, часам пачынаецца неапраўданая «філасафізацыя» інтэлігентскага эгаізму; памеры некаторых бедаў, што адлюстроўваюць творцы, вырастаюць ледзь не да сусветных маштабаў, а іх душэўная неўраўнаважанасць, якая выцякае з тых або іншых жыццёвых няладу, тлумачыцца не меней, чым хібнасцю веку, тэхніцызмам, рацыяналізмам, негатывізмам і г. д., і г. д. Наўрад ці такі падыход збліжае нас з ісцінай і памагае яе раскрыццю...

XXVII з'езд КПСС у сваіх дакументах вызначыў наш шлях на многія гады. З яшчэ большай энергіяй, чым у мінулыя перыяды, савецкае грамадства будзе змагацца за чыстую і ясную маральна-духоўную атмасферу, за чалавека, які годна выяўляе прынцыпы камуністычнай маральнасці. Назапасіўшы значны вопыт у справе выхавання чалавека ў камуністычным духу, савецкая шматнацыянальная літаратура і надалей будзе чуйна і пільна ўлоўліваць псіхалагічныя зрухі ў свядомасці і паводзінах людзей і ствараць праўдзівую карціну нашага духоўнага жыцця.

III.

«Выклік часу»... У нашы дні ён з асаблівай вострай трывожыць сэрца кожнага сумленнага пісьменніка. І кожны ў гадзіну патаемных роздумаў пакутуе ад аднаго і таго ж: як лепей адгукнуцца ўласнай працай на тыя падзеі, якія адбываюцца ў нашай краіне. Перабіраючы ў думках самыя разнастайныя варыянты свайго ўдзелу, натуральна звяртаешся да вопыту пісьменнікаў іншых пакаленняў, іншых часоў і нават эпох. Бо яны таксама стараліся адказаць на кліч свайго часу.

Жыццё такое, што многія ісціны, здавалася б, бясспрэчныя, якія прайшлі праз стагоддзі і дзесяцігоддзі, часам усплываюць зноў так востра, быццам узніклі сёння. Прычына гэтага не толькі ў тых або іншых суб'ектыўных памылках. Ёсць і больш грунтоўныя прычыны: незвычайная складанасць усяго таго, што адбываецца ў жывым працэсе нашай дзейнасці, у тых супярэчнасцях і цяжкасцях, якія пранізваюць рух самой рэчаіснасці. І, вядома, прычына — у імкненні мастакоў хутчэй авалодаць матэрыялам рухомой рэчаіснасці, падмацаваць гэтыя свае намаганні за кошт перажытага і выпрабаванага іншымі. А тут ёсць розныя школы і розны вопыт — і бліжэйшы да нас і больш далёкі, прымельны і зусім непрымельны для нас.

І вось той вопыт, які мы лічым прымельным, больш таго, плённы, уладарна гаворыць нам: найбольш поўны водгук на выклік часу магчымы тады, калі мастак усцільваю падышоў да вобраза станаўчага героя, да вобраза чалавека, які ўвасабляе лепшыя рысы грамадства свайго часу. Такі чалавек быў заўсёды ў сваёй гістарычнай канкрэтнасці, ён прайшоў праз усё эпохі, і мы часта ўспрымаем яго як паўпрада свайго часу. Яго доказ укладу жыцця, які існаваў, змагання ідэйных і мастацкіх страсцей таго часу.

Літаратура сацыялістычнага рэалізму з першых крокаў свайго з'яўлення на гістарычнай арэне бескампрамісна вызначыла сваю далучанасць да перадавых рэвалюцыйных ідэй і людзей, якія ўсклалі на свае плечы вялікую працу па ажыццяўленні гэтых ідэй.

Героі шэрагу твораў васьмідзесятых гадоў XX стагоддзя вядуць сваю радаслоную проста ад Паўла Уласава, які паведаміў свету, што рабочы клас Расіі бярэ лёс краіны ў свае магутныя рукі. Усю гісторыю рэвалюцыйнага пераўтварэння мы можам узнавіць па імёнах літаратурных герояў: Кожух і Чапаеў, Лейтэнтон і Чумалаў, Давыдаў і Віхрой, Алег Кешавы і Кірыл Ізвекаў. Цёркін і Сярпілін — і да нашых дзён: Міхалі Праслін Ф. Абрамава, Эдыгэй Буранны Ч. Айтматава, Сцепаніда В. Быкава...

І ў самы апошні час савецкая шматнацыянальная літаратура нямала працавала над узнаўленнем вобраза перадавога чалавека нашай Радзімы. У пісьменнікаў ёсць на гэтым шляху вялікія ўдачы, ёсць героі ў іх кнігах, якія прываблілі ўвагу чытачоў, аказваюць на іх дабратворны ўплыў. Магчыма, самае прыкметнае тут у тым, што літаратура выявіла і даследавала героя нашых дзён на шырокай прасторы жыцця, на шырокім фоне яе стваральнага працэсу. Кожная

нацыянальная літаратура, у меру сваіх сіл і гістарычнага вопыту, адлюстравала на старонках сваіх кніг подзвіг людзей васьмідзесятых гадоў. Гэта людзі самых розных прафесій, узросту і сацыяльных груп. Працоўны подзвіг прадстаў у літаратуры, як справа многіх, як з'ява, якая развіваецца на глебе руху мас, нараджаецца з самых глыбокіх крыніц народнай ініцыятывы. «Твой гэта сын, зямля, твой гэта сын, народ» — вось наш пункт гледжання на станаўчага героя.

І ўсё-такі сёння нам даводзіцца прызнаць, што ў абагульнена-індывідуалізаваным выяўленні нашага героя мы яшчэ не дасягнулі той яркасці і выразнасці, якіх здолелі дасягнуць савецкія пісьменнікі папярэдніх пакаленняў.

Тлумачыць гэта толькі слабасцю таленту пісьменнікаў-сучаснікаў значыла б спрасціць справу. Скажу без усяляка абачлівасці: літаратура наша таленавіта на рэдкасць.

Тады ў чым жа прычына адсутнасці станаўчых літаратурных герояў, роўных па яркасці, глыбіні і маштабе асобы героям савецкай класікі?

Прычыны таму існуюць, хоць магчымы і спрэчкі адносна ступені ўплыву гэтых прычын на літаратурную практыку. Ну, перш за ўсё, — гэта недастатковае веданне самімі пісьменнікамі свайго героя, так сказаць, недадаследаванасць героя ва ўмовах канкрэтных абставін, слабая філасофская ўзброенасць, а таксама адсутнасць у пісьменніка неабходнай упэўненасці ў тым, што маштаб дзеянняў яго героя павінен быць роўны гістарычнаму подзвігу. А адсюль абмежаванасць у выбары выяўленчых сродкаў, некаторая хісткасць у падыходзе да магчымых мастацкіх вырашэнняў, уступка прадуматэсці, якая мае месца ў літаратурным асяроддзі.

На жаль, у праблему станаўчага героя ўнесена нямала блытаніны. Перажыўшы некалі перыяд, вядомы як «лакіроўка рэчаіснасці», правільна асуджаны па сваёй гістарычнай і ідэйна-мастацкай пераканаўчасці, некаторыя нашы таварышы пахінуліся ў другі бок. Пачалося развенчванне класічнай катэгорыі станаўчага героя ў мастацтве, якая прыводзіць быццам бы да выяўлення толькі пазітыўнага, толькі выключнага, таго, што пасягае на праўду і крытычны пафас літаратуры. У артыкулах, у вусных выступленнях замільгалі іншыя тэрміналагічныя азначэнні: «добры чалавек», «чалавек з душой», «інтэлектуальны чалавек» і г. д. Гэта не магло не паўплываць адмоўна на мастака, на яго свядомасць і штодзённую практыку. Атрымала даволі вялікае распаўсюджанне думка, што быццам талент атрымлівае сапраўднае развіццё, калі ён сутыкаецца толькі з негатыўным матэрыялам, узнаўляе тыпы адмоўнага гучання. Пазітыўны, маўляў, матэрыял скоўвае мастака, збядняе яго палітру, абюракаравае чалавека.

На мінулым, VII з'ездзе пісьменнікаў СССР у 1981 годзе гэтыя тэндэнцыі атрымалі рэзка адмоўную ацэнку, але пераадолець іх і ў тэорыі, і ў мастацкім працэсе не ўдалося.

І тут ёсць свае прычыны. Вядома, што літаратурны працэс валодае шматлікімі націўнасцямі з'яў. Яны жывучы не ізалявана, яны пастаянна ўзаемадзеююць, утвараючы то тэматычныя, то стылявыя плыні, то падаждваючыся пад актуальныя пытанні цяжучага моманту, то прымаючы выгляд водгуку на запатрабаваны чытачоў.

І нярэдка, на жаль, у гэтай плыні выяўляюцца выключна жывучасць, пасраднасць і шэрасць, часам яны адштурхоўваюць творы таленавітыя. У літаратуры апошніх гадоў прадаўжала павялічванне і колькасць кніг, якія не адпавядаюць ідэйна-мастацкім патрабаванням. У шэрагу твораў літаратуры, кіно, тэатра асноўнае месца стала займаць адлюстраванне чалавека, дробнага па сваіх пазіцыях і інтарэсах, які патануў у карыслівых клопатах пра свой дабрабыт, чалавека, пазбаўленага тых якасцей, якія характэрны савецкім людзям — калектывізму, любові да Радзімы, гатоўнасці да працы і подзвігу ў імя перамогі ідэй камунізму. Характэрнай рысай такіх твораў з'яўляецца зніжэнне патрабавальнасці да чалавека, корпанне ў супярэчнасцях дробнай душы.

М. Аляксееў, пісьменнік шматвостны і чуйны да жыцця, у адным са сваіх артыкулаў у «Правде» справядліва заўважыў пра такіх літаратараў: яны прызнаюць праўду з некаторым выключэннем, толькі ў тым выпадку, калі твор насычаны выкрыццём недахопаў, і адмаўляюцца прызнаваць праўду, калі гаворка ідзе пра нашы дасягненні і перамогі. Ёсць над чым задумацца! Так, без узнання поўнай праўды сапраўды вобраз нашага сучасніка не стварыць.

«Але праўда — не адцягнутае паняцце, яна канкрэтная, — гаворыцца ў Палітычным дакладзе Цэнтральнага Камітэта КПСС XXVII з'езду партыі. — Яна — у здзяйсненні народа і ў супярэчнасцях развіцця грамадства, у гераізме і штодзённасці працоўных будняў, у перамогах і няўдачах, г. зн. у самім жыцці, ва ўсёй яго шматграннасці, драматызме і велічы. Толькі літаратура — ідэйная, мастацкая, народная — выхоўвае людзей сумленых, моцных духам, здольных узяць на сябе ношу свайго часу».

Узбройваючыся мудрымі ўказаннямі і парадамі партыі, нашы пісьменнікі павінны стварыць новыя яркія творы, якія малявалі б вобраз героя нашага часу ў поўным аб'ёме яго дзейнасці, у яго эпальнай велічы. Ён гэтага заслужыў.

Сённяшняга літаратара не можа не натхніць вобраз партыі, камуніста, які не толькі глядзіць наперад, але наперадзе ідзе, дзейнага, ініцыятыўнага, аўтарытэтнага ў масах.

Мы і цяпер, адышоўшы на пачівую адлегласць, са здзіўленнем глядзім на дзевятнаццатае стагоддзе, якое прынесла літаратуры і мастацтва нашай Айчыны сусветную славу. І каму не вядома, што слава гэтая ўзрастае па ўсім, як мы казалі б цяпер, літаратурным фронце: раман і аповесць, апавяданне і нарыс, пэза і вершы, драма і камедыя, крытычны артыкул і фундаментальнае даследаванне, публіцыстычнае выступленне на самую балючую тэму сучаснасці і філасофская эсэстыка — ва ўсіх жанрах, відах і формах літаратура выяўляла сябе з вялікай грамадзянскай сілай і эстэтычнай сталасцю.

Савецкай літаратуры па спадчыне перайшлі не толькі перадавыя традыцыі — сацыяльнай чуйнасці, сапраўднай народнасці і патрыятызму, але і каласальны мастацкі вопыт майстроў, прызнаных чалавецтвам.

Як і ў паслярэвалюцыйныя гады, так і цяпер савецкія пісьменнікі высока цэняць класічную спадчыну нашых літаратараў, стараюцца засвоіць урокі настаўнікаў, абаяваючыся на іх, рухацца наперад па шляху новых мастацкіх адкрыццяў.

Жанравае багацце, стыльвая шматстайнасць — гэта важнейшы доказ жыццяздольнасці літаратуры, яе патэнцыяльных магчымасцей. Традыцыі М. Горькага, М. Шалахава, А. Талстога, А. Фадзеева, Л. Ляонава, К. Федзіна, М. Ціханова, А. Твардоўскага, В. Катаева, Л. Собалева, А. Лахуці, М. Ауэзава, Б. Кербабаява, П. Тычыны, М. Рылскага, Я. Купалы, Я. Коласа, Я. Райніса, А. Уліта, Л. Кіачэлі, А. Ісаакяна, Е. Чарэньца, С. Вургуна, С. Айні, Хамзы, іх традыцыі, іх урокі не адышлі ў мінулае.

Скажам шчыра, гады, пра якія мы сёння гаворым, уяўляюць у сэнсе жанравага і стыльвага развіцця карціну і пераканальную, і карціну, якая абнадзейвае, хоць адначасова і выстаўляюць новыя праблемы.

Мы з задавальненнем адзначаем, што мінулае літаратурнае пяцігодка ўзбагаціла тую шматстайнасць стыляў, пошукаў у галіне формы, якія ўласцівы мастацтва сацыялістычнага рэалізму ў прыцыпе. Пры гэтым неабходна адзначыць узмацненне публіцыстычнай насычанасці і прозы, і пэзіі, і драматургіі, актуальную ідэалагізацыю не толькі твораў пра цяперашняе, але і пра мінулае, як блізкае, так і далёкае. Істотна, што рэалістычная аснова была пераважаючай ва ўсёй шматстайнасці гэтых пошукаў, хоць праяўлена яна неаднолькава. Давалі пра сябе знаць рознага роду ўмоўныя формы і стылі — прытчавыя, метафарычныя, «неаміфічныя», розныя дапушчэнні, гульня ўяўлення, настройка чытача на непрывычныя правілы ўспрымання і г. д.

Усё гэта адзначаюць нашы аналітыкі, якія маюць справу з разнастайнасцю цяперашняга літаратурнага вопыту. Не будзем ні памяншаць, ні перабольшваць значэнне факта рознастайнасці, падыдем да некаторых стыльваў пошукаў, як да спробы асобных таварышаў па-трэніраваць мускулы на іграх рознай

вагі. Але разам з тым нагадаем: мы рэалісты, якія па сваім метады — гэта хацелася б падкрэсліць — авалодаюць у тым ліку і тымі стыльвамі формамі, пра якія вялася гаворка вышэй. Мы сацыялістычныя рэалісты, мы бачым свет у яго рэвалюцыйных зменах. І важна, каб гэты ўсвядомлены прынцып рэвалюцыйнага развіцця свету мы заўсёды трымалі ў сваёй сьвядомасці і ў сваім сэрцы. Заўсёды — і тады, калі мы пішам проста, даходліва, і тады, калі фантазмагарычныя і іншыя формы ўрываюцца ў творчасць, як неабходнасць, прадиктаваная клопатам данесці да чытача той або іншы вобраз.

Разнастайнасць рэалізму? Так, мы за гэта. Ужо на што, здавалася б, у суровыя ўмовы ставіць пісьменніка, аўтара сучаснага палітычнага рамана, патрабаванні гэтага строгага віду раманістыкі, аднак і ў гэтай галіне мастацкай прозы з яе вельмі моцным публіцыстычным антымілітарысцкім лейтывам знайшоўся месца і элементам фантастычнасці. Прыгадаем для прыкладу раманы М. Шундзіка «Старажытны знак», В. Сцяпанова «Грамавержцы», Э. Скобелева «Катастрофа», У. Бэзкмана «Начныя лётчыкі» і «Год Асла»...

Фантастычныя дапушчэнні, безумоўна, узмацнілі маральны пафас такіх твораў, як аповесць М. Еўдакімава «Здарэнне з жыцця Уладзіміра Васільевіча Махоніна», або прозу грузіна Г. Дачанашвілі, казаха О. Бакеева. Адначасна таксама, што фантастыка, гіпербалізацыя, дапушчэнне неверагоднага спалучаюцца ў нашай літаратуры і з сатырычнымі мэтамі, і з камічнымі інтанацыямі, чаму сведчанне, да прыкладу, «Жывая вада» У. Крупіна, многія творы эстонскіх пісьменнікаў.

Але мы, паўтараю, рэалісты. Трэба разумець, што выяўленне можа быць разнастайным, у тым ліку самым неверагодным, але гістарычная сацыяльная праўда характару павінна быць яснай. Гэта па-першае, а па-другое, нам трэба заўсёды разумець логіку арганізацыі і развіцця гістарычных і сацыяльных абставін, не прапагандаваць замест трывалых сацыяльна-гістарычных крытэрыяў абстрактныя, пазачасавыя абгрунтаванні. Правільна некаторыя крытыкі адзначалі, што раман «Вавёрка» Анатоля Кіма ў гэтым сэнсе не пазбаўлены недахопаў.

А. Кім будзе сюжэт гэтага твора на бясконцых пераўвасабленнях розных людзей у розных жыццёвых і навадарот. Напэўна, усё гэта дапушчальна ў абранай пісьменнікам манеры. Недахоп «Вавёркі» ў іншым: у пазачасавым паняцці зла, мяшчанства, эгаізму.

Мы жывём у цяжкі, але цікавы, насычаны барацьбой час. Формы грамадскага быцця і сьвядомасці, чалавек у яго канкрэтна-гістарычных умовах працы і існавання, цяжкасці і супярэчнасці нашага сацыяльна-эканамічнага развіцця — усё гэта вызначае змест літаратуры, яе накіраванасць і разам з тым невідочна дыктуе літаратуры своеасаблівае яе стыль і форм мастацкіх пошукаў. Калі крыху ўмоўна скажаць пра гэтыя пошукі — яны ідуць у двух напрамках. З аднаго боку, пісьменнікі імкнуцца да вялікіх абгульненняў матэрыялу эпохі ў самых істотных яе праявах. А з другога, пісьменнікі жадаюць як бы зламаць дыстанцыю паміж падзеямі і літаратурай, паставіць іх у прамую і непасрэдную сувязь. На гэтых шляхах у нас дасягнуты прыкметныя вынікі, пазначаны і таленавітасцю, і грамадзянскай смеласцю, і, што самае важнае, ва ўсіх жанрах. Перадлічыць нават самае лепшае немагчыма, і таму назаву некалькі імёнаў з галін як бы палярных жанраў, каб ярчэй вызначылася думка: пэзыі і вершы Р. Гамзатова, Э. Межзлайціса, Я. Еўтушэнкі, А. Дзяменцьева, Д. Кугульцінава, А. Чапурова, нарысы А. Калініна, Ю. Чарнічэнкі, В. Пальмана, С. Вікулава, Ю. Грыбава, Ю. Галкіна, А. Салуцага, В. Пяскова, Я. Будзінаса і іншых. Часам такая «палярнасць» дзіўным чынам спалучаецца ў творчасці аднаго і таго ж аўтара — напрыклад, у пэзмах і нарысах І. Зіядоніса або ў прозе і драматургіі М. Карыма.

Тут настаў час падкрэсліць, што ў жанравую і стыльваю шматстайнасць савецкай шматнацыянальнай літаратуры істотны ўклад унеслі маладыя пісьменнікі. Як старэйшыя з іх, так і зусім маладыя, сёмага апошняга прызыву. З арыгінальнымі творамі, якія атрымалі цёплы прыём чытачоў, выступілі В. Харузаў, А. Буйлаў, Ю. Сяргееў, П. Красноў.

Зусім нядаўна — для мяне, ва ўсіх разе, — адзін-два нашы з'езды назад маладымі былі лічылі Р. Кірзева, А. Курчаткіна, Ю. Бародкіна, В. Дразда, В. Яварыўскага, А. Саакяна, В. Лічуціна, Ю. Антропава, Р. Файзуліна, В. Шугаева, А. Арыпава, С. Санбаева, У. Мітыпава і многіх іншых, — але цяпер уявіць нашы літаратуры без гэтых імёнаў немагчыма: паўнаты погляду не будзе.

Відаць, трэба больш грунтоўна разгледзець, як вядзецца работа па ўмацаванні светапогляднай базы маладога пісьменніка.

На XXVII з'ездзе КПСС патрабаванні да мастацтва высунуты па самым высокім рахунку. Грамадства чакае мастацкіх адкрыццяў. Няма неабходнасці даказваць, што такія адкрыцці магчымы побач з талентам пры самым шырокім светапоглядзе і цвёрдых марксісцка-ленінскіх пазіцыях.

Між тым трэба прызнаць, што сям-там сярод моладзі бытуе бестурботнае стаўленне да светапоглядных пытанняў. Маўляў, у школе праходзілі, у інстытуце здавалі... Пастаноўка палітычнай вучобы творчых кадраў, на жаль, далёкая ад дасканаласці. Тут непачаты край работы для нашых партыйных арганізацый.

Трэба пераконваць творчую моладзь, што вышэйшую грамадскую каштоўнасць уяўляе не проста прыродная таленавітасць. Вырашальнае значэнне маюць сацыяльна накіраванасць таленту, яго адпаведнасць патрэбнасцям эпохі. Што складанасць працэсу ў сучасным сацыялістычным грамадстве, напружанне палітычнага і ідэалагічнага супрацьборства паміж сацыялізмам і капіталізмам, глабальныя праблемы сучаснасці, велізарныя гістарычныя змены, якія адбываюцца ў свеце, — усё гэта патрабуе маштабнага, класава-сацыяльнага мыслення.

Ададазім належнае яшчэ аднаму жанру — публіцыстыцы. Усе, думаю, пагодзяцца з тым, што мы перажываем час вялікага ўздыму публіцыстыкі, узмацнення яе дзейнасці, узросшай актыўнасці пісьменнікаў у друку і ў іншых сродках масавай інфармацыі. Зразумела грамадская глеба гэтага ўздыму: развіццё сацыялістычнага дэмакратызму, патрабаванне абнаўлення ва ўсіх сферах жыцця, развіццё гласнасці. Друк — магутная зброя партыі. Ён — магутная сіла выхавання па-грамадзянску актыўнай літаратуры.

Ніколі так часта і так многа не выступалі нашы пісьменнікі ў газетах, у часопісах, па радыё і тэлебачанні з вельмі шырокім дыяпазнам публіцыстычных артыкулаў, памфлетаў, нарысаў, эсэ. Можна сказаць, што такая работа пісьменнікаў, якія выступаюць у «Правде», «Известиях», «Комсомольской правде», «Труде», «Советской культуре», «Літаратурной газете», «Літаратурной России», «Красной Звезде», у рэспубліканскіх выданнях, — такая работа пісьменнікаў дапамагае партыі ў непасрэдным ажыццяўленні мер па паскарэнні сацыяльна-эканамічнага развіцця краіны. Самыя рэзультатывыя тэмы закранаюць пісьменнікі. Тут і экалогія, і аграрыя, і педагогіка, і мараль, і эстэтыка, і горадабудаўніцтва, міжнародная палітыка і эканоміка, карацей — жыццё ва ўсіх яго праявах.

Развіццё публіцыстычных і іншых відаў і жанраў літаратуры, развіццё ідэалагічна насычаных форм у прозе, пэзіі і драматургіі, пашыраны вопыт публіцыстычнай крытыкі або публіцыстыкі ў крытыцы, усё гэта — з'ява, на жаль, пакуль не паўсюдная, хоць ніколі раней гэтая паўсюднасць не была так патрэбна, як зараз.

Мы высока ставім стымуляючую ролю нашага літаратурнага друку, але зноў-такі адзначым, што далёка не кожны наш часопіс і не кожная газета могуць пахваліцца пастаноўкай на сваіх старонках праблем жанру, формы, стылю, хоць, здавалася б, пісьменнікі і крытыкі, не раўнадушныя да гэтага, у нас ёсць усюды...

Карціна жанравых і стыльваў пошукаў была б няпоўнай, калі б мы не закранулі яшчэ адной галіны нашай літаратуры — літаратуры для дзяцей і юнацтва. Як вядома, гэтай шматмільённай аўдыторыі чытачоў належыць усё лепшае, што ствараецца літаратурай. Значная частка кніг была адрасавана ўсім узростам.

Творы С. Міхалкова, А. Алексіна, М. Прыляжаевай, В. Крапівіна, І. Такмакова, А. Ліханава, В. Жалезнікова, А. Куляшова, А. Іваненка, М. Міршакара, К. Тангрыкуліева і многіх іншых прасякнуты і пошукамі актуальнасці ў даступных юнацтва формах, і аб'ёмнымі мастацкімі вырашэннямі. Аповесць А. Алексі-

на «Сігналшычыкі і Гарністы», прысвечаную высакародным учынкам падлеткаў, хацелася б ацаніць, як правдесце новых і новых твораў літаратуры пра піянераў і камсамольцаў школы. Жыццё школы, асабліва жыццё ПТВ, на фоне цяперашняй рэформы асветы, усё яшчэ застаецца тэмай, якая чакае сваіх зацікаўленых даследчыкаў-мастакоў. Тут мы ў вялікім даўгу перад маладым пакаленнем.

Актыўней, смялей павінны развіацца ў дзіцячай і юнацкай літаратуры ўсе жанры, і, думаюць, рашаючае слова могуць сказаць тут маладыя пісьменнікі. Па колькасці іх нямала. Семінары, якія праводзяцца Саюзам пісьменнікаў па жанрах прозы, пэзіі, драматургіі, збіраюць іх многія дзесяткі. Але голас іх часта гучыць прыглушана. Хутчэй за ўсё, не яны ў тым вінаваты. Заўважана, што меней за ўсё, наш літаратурны друк піша пра тых, хто працуе ў дзіцячай і юнацкай літаратуры. І трываць такое становішча далей нельга!

І ці не падумаць нам, таварышы, аб правядзенні сіламі работнікаў літаратуры і мастацтва своеасаблівага Гола школы? Як гэта было б цудоўна! Мы ўсе пайшлі б у школы, у ПТВ, напісалі б дзесяць і пра дзяцей новыя кнігі, п'есы, пэсі і магчыма, падручнікі. У садружнасці з іншымі майстрамі ўдыхнулі б у класы і школьныя залы мастацтва высокага гучання. Гэта было б рэальным укладам у справу выканання рашэнняў XXVII з'езду КПСС аб камуністычным выхаванні юнага пакалення. Калі вы згодны з гэтым, давайце папросім ЦК ВЛКСМ сабраць прадстаўнікоў усіх творчых саюзаў за адным сталом і спрацаваць план правядзення Гола школы з тым, каб ажыццявіць яго з натхненнем.

У Палітычным дакладзе ЦК партыі XXVII з'езду з вычарпальнай яснасцю было сказана пра недахопы літаратурна-мастацкай крытыкі, пра яе задачы і месца ў нашым духоўным жыцці. Справадліва гаварылася пра тое, што літаратурна-мастацкай крытыцы пара скінуць з сябе дэбрачынасць і чынашанаванне, якія раз'ядаюць здаровую мараль, памятаючы, што крытыка — справа грамадская, а не сфера абслугоўвання аўтарскіх самалюбстваў і амбіцый.

З такімі патрабаваннямі нельга не згадзіцца. Бо не сакрэт, што некаторыя пісьменнікі самі арганізуюць рэцэнзіі на свае кнігі. Аднак варта з'явіцца дзе-небудзь сапраўды крытычнаму артыкулу, як на аўтара яго абрыньваюцца розныя абвінавачванні.

Кампліментарная, няпэўная крытыка рэзкая завышаная ацэнкі і тым самым скажае сапраўднае ўяўленне пра карціну развіцця літаратуры і мастацтва і магчымасцяў асобнага мастака. Проста і нягледзячы на асобы крытыкаваць недахопы, няхай нават твораў аўтарытэтных аўтараў, умець разгледзець удалае, перспектывнае ў іх рабоце, значыць праявіць клопат пра талент мастака, пра яго развіццё і, магчыма, аберагчы ад паўтарэння памылак.

Савецкая літаратурна-мастацкая крытыка заўсёды была моцна сваймі непрымірнімі адносінамі да прайў светапогляднай усёдасці ідэйнай прыблізнасці або недакладнасці. Гэтую традыцыю паспяхова прадаўжаюць многія органы нашага друку.

Аднак, здараецца, асноватворныя прынцыпы літаратурна-мастацкай ацэнкі як бы адыходзяць на задні план, а то і забываюцца наогул. Тады і сустракаем мы са з'явай для нас дзіўнай і супрацьнатуральнай, калі той або іншы крытык актыўна рэкламуе твор сумніўнай ідэйнай якасці, адыход мастака ад выразных класавых пазіцый падносіць як «смеласць» і «раскаванасць», спробу абысці вострыя сацыяльныя праблемы сучаснасці выдае за паглыбленне ў сферу «вечных маральных імператываў», «непарушаных агульначалавечых ісцін» і г. д.

Важнейшая задача крытыкі — садзейнічаць умацаванню і пашырэнню сувязей літаратуры і мастацтва з жыццём, падтрымліваць імкненне творчых работнікаў жыць інтарэсамі народа.

Надзённая задача крытыкі — змагацца не толькі супраць ідэйнай недасканаласці тых або іншых сачыненняў, але і супраць мастацкага браку, які кампраметуе савецкае мастацтва. Паспяхова вырашаць гэтую задачу можа толькі крытыка, якая сама вызначаецца высокім прафесійным узроўнем, непрадузятасцю і прынцыповасцю. Ці адпавядае яна гэтым патрабаванням у поўнай меры? Не заўсёды.

(Зананчэнне на стар. 6—7).

НІКОЛІ НЕ АДГАРОДЖВАЦА АД ТРЫВОГ СУЧАСНАГА СВЕТУ, АД ЖЫЦЦЯ НАШАГА НАРОДА

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 2—5).

З'яўляючыся прапагандыстам савецкай літаратуры і адначасова лощманам у яе прасторах, крытыка заклікана эфектыўна памагчы масам глыбока і ўсебакова ўспрымаць і асвойваць каштоўнасці культуры. Нярэдка сустракаюцца рэцэнзіі, з якіх немагчыма зразумець, добрая ці блгая кніга, а калі ўсё-такі добрая або блгая — дык чым іменна.

Нашы крытыкі ахвотна пішуць пра якія, значныя творы літаратуры, якія выклікаюць вялікі грамадскі, чытацкі інтарэс — і гэта заканамерна. Трапляюць пад крытычны «абстрэл» асобныя няўдалыя, а то і відавочна халтурныя падробкі. Але між тымі двума полюсамі застаецца вялікая частка літаратурнай плыні, аб якой, крытыкі пішуць неапраўдана мала ці ўвогуле не пішуць. Гэта датычыць часам цэлых тэматычных пластоў, жанравых напрамкаў, такіх, як фантастыка, прыгодніцкая літаратура, дэзэтывы, што маюць масавую чытацкую аўдыторыю і, што асабліва важна, аўдыторыю маладзёжную. Сталічная крытыка не пеціць сваёй увагай майстроў культуры і мастацтва, якія жывуць на перыферыі.

Даволі заканамерна, што, кажучы аб стане літаратурна-мастацкай крытыкі і яе задачах, мы адрасуем перш за ўсё да саміх крытыкаў, да літаратурна-мастацтвазнаўцаў і мастацтвазнаўцаў — тых, каму аналіз і ацэнка мастацкага працэсу — прамая і непасрэдная справа, прафесія. Але ці ж можна забывацца пра важную, а вельмі часта і рашаючую ролю ва ўсёй гэтай дзейнасці органаў друку, кіраўніцтва газет і часопісаў, іх галоўных рэдактараў асабіста? Бо вельмі часта і прадмет увагі крытыка, і яго пазіцыя, нават стыль выступлення непасрэдна залежаць ад пазіцыі, прыхільнасцей, густу рэдактара. І калі ў тым або іншым друкаваным органе адчувальныя нейкія крытычныя перакосы, праявы суб'ектывізму або групавых прыхільнасцей, то адказнасць за гэта нясуць не толькі і, пэўна, не столькі выступаючыя тут крытыкі, колькі рэдактары, рэдакцыйныя калегіі гэтых выданняў.

Многае залежыць і ад падрыхтоўкі крытыкаў. У нас ёсць нямала вопытных, высокаадукаваных майстроў гэтага жанру. Для таго, каб крытыка магла функцыянаваць з пэўнай эфектыўнасцю, ёй патрэбны пастаянны прыток свежых таленавітых сіл. Канкрэтна і з большай, чым гэта было дагэтуль, адказнасцю гэтае пытанне павінны вырашаць творчыя ВНУ, навуковыя ўстановы.

Часта пытаюцца: чаму крытыкі адыходзяць у літаратурназнаўства, у акадэмічныя інстытуты, чаму цалкам і поўнасцю не аддаюцца цяжкай крытычнай рабоце? Тлумачэнне не такое ўжо складанае.

Таму што там, у літаратурназнаўстве, лепш. Там высокія аклады, творчыя дні, навуковыя ступені, выданні навуковых прац. Ці апраўдваецца ўсё гэта там? У значнай ступені апраўдваецца. Кадры літаратурназнаўцаў у нас устойлівыя. Выданне літаратурназнаўчых прац працякае па больш строгім плане. Прастыжнасць працы літаратурназнаўцы высокая.

Як жа стварыць больш стабільнае становішча для крытыкаў?

Перш за ўсё трэба выправіць матэрыяльнае і прававое становішча крытыкаў.

Ёсць сэнс у сувязі з гэтым ва ўсіх часопісах Саюза пісьменнікаў узаконіць пасады штатных аглядальнікаў з увядзеннем іх у рэдакцыйныя калегіі. Гэты крок зблізіць друкаваныя органы з творчымі пошукамі крытыкаў, мацней звяжа іх з актуальнымі праблемамі цяжкага літаратурнага працэсу. Несумненна, аглядальнікі павінны атрымаць сваё заслужанае месца на радыё і тэлебачанні. Істотнай дапамогай крытыцы было б увядзенне аглядальнікаў у штат рэспубліканскіх газет і ў газеты найбольш буйных краёў і абласцей.

Ёсць і яшчэ адзін значны рэзерв для паляпшэння гэтай справы — павярнуць да цяжкага літаратурнага працэсу навукова-даследчыя сілы. У краіне існуюць дзесяткі інстытутаў літаратуры і мовы, кафедры ўніверсітэтаў і педагагічных ВНУ. Там працуе шмат добра падрыхтаваных, навуковых работнікаў, якія валодаюць марксісцка-ленінскай метадалогіяй. Чаму б ім не прыняць удзел ва ўздыме крытыкі да ўзроўню, які неабходны грамадству?

Лічу неабходным таксама паведаміць з'ездзе і пра меры, якія вызначаны па ўмацаванні ролі Літаратурнага інстытута імя А. М. Горкага ў падрыхтоўцы крытычных кадраў. Сакратарыят праўлення СП СССР вырашыў увайсці ў Савет Міністраў СССР з прапановамі аб пераўтварэнні інстытута з навуцальнага ў навуцальны і навукова-даследчы з адкрыццём факультэта крытыкі і аспірантуры па падрыхтоўцы крытыкаў, пашырэнні кафедры творчасці за кошт стварэння новых крытычных семінараў. Пры інстытуце ствараецца таксама курсавая база, праз якую крытыкі, перш за ўсё маладыя, сістэматычна будуць павышаць сваю кваліфікацыю.

Уся літаратура, усе мы павінны памагчы літаратурнай крытыцы выйсці на перадавую лінію барацьбы.

Трывалая цікавасць чытачоў да савецкай літаратуры, да ўсіх яе жанраў, добрая традыцыя цеснай сувязі пісьменніка з чытачом дазваляюць нам выказаць некаторыя меркаванні пра паглыбленне гэтых кантактаў, пра больш эфектыўнае выкарыстанне іх ва ўзаемных інтарэсах. Калі мы гаворым пра пісьменніка і

чытача, то непэзбежна ўзнікае трэці бок у гэтай сувязі, без якога гэты высакродны саюз не будзе поўным, — гаворка ідзе пра выдаўца.

Бясспрэчна ісціна: кнігі выдаюцца для чытання, галоўным спажывцом іх з'яўляецца чытач.

Ці заўсёды гэты прынцып ажыццяўляецца як трэба? Ці мае ён значэнне вызначальнага фактара або ўлічваецца «пастойкі паколькі» і «па магчымасці»? Наўрад ці хто возьмецца сцвярджаць, што ўсё ў гэтай галіне ясна і ніякіх тут праблем не існуе.

Пачнём з таго, што вывучэнне чытацкага інтарэсу не толькі ў аб'ёме краіны, але нават у межах асобных рэгіёнаў пастаўлена слаба. У гэтай справе няма ніякай адзінай сістэмы. Справядліва і дзеля адзначу, аднак, што спробы да гэтага робяцца. Дзяржаўная бібліятэка СССР імя У. І. Леніна рэгулярна выпускае свае важныя абагульненыя чытацкія інтарэсы. Але, па-першае, дадзеныя бібліятэкі імя У. І. Леніна мала вядомыя. Яны публікуюцца толькі ў спецыяльных выданнях, разлічаных перш за ўсё на бібліятэчных работнікаў. Па-другое, гэты дадзеныя — пераважна дадзеныя бібліятэкі і, вядома, не ўсіх, а толькі часткі бібліятэк, па метадыцы выбарачнага абследавання. І нарэшце, у гэтыя дадзеныя не ўваходзіць такі істотны паказчык, як работа кнігагандлёвай сеткі.

Такім чынам, у нас па сутнасці няма дакладнага ўліку чытацкага інтарэсу, гэтая справа ніяк не арганізавана. І калі дагэтуль гэта не выклікала сур'ёзных ускладненняў, то гэта можна растлумачыць толькі недахопам кніг, адсутнасцю сапраўднага выбару і выцякаючай адсюль упэўненасцю выдаўцоў і пісьменнікаў, што любая кніга ў нас знойдзе свайго спажывца.

Але вось у самы апошні час у шэрагу буйных гарадоў утварыўся адносна, вядома, але ўсё-такі лішак пазычнай і іншай літаратуры, і ўжо адсюль даноссяць сігналы: «Кніжны бум закончыўся! На паліцах магазінаў утварыўся кніжны затор!»

Сям-там у сувязі з павелічэннем тыражы прозы, паляпшэннем абслугоўвання чытачоў бібліятэкамі, ростам густаў і запатрабаванняў чытачоў панізлася набыццё кніг усіх жанраў.

У асобных выдавецтвах ужо пагаворваюць пра неабходнасць зніжэння выпуску кніг, змяншэння тыражы і іншых аргументаў. Не можа не выклікаць заклапочанасці скарачэнне выпуску мастацкай літаратуры ў выдавецтвах «Молодая гвардыя» і «Художественная литература».

Разам з тым Дзяржкамвыд, выдавецтвы, рэдакцыі часопісаў і газет, Саюз пісьменнікаў СССР атрымліваюць вялі-

кую колькасць пісем, у якіх з настойлівасцю ўказваецца на нецярпімае становішча: у магазінах гадамі немагчыма купіць найбольш вядомыя кнігі савецкіх пісьменнікаў. Відаць, усё гэта патрабуе ўважлівага падыходу, бо няўвага ці хоць бы недаацэнка чытацкага попыту тояць у сабе непажаданыя вынікі.

Думаецца, настаў час таксама ўключыць пісьменнікаў у сістэму матэрыяльнага заахвочвання, якое цяпер чамусьці прымяняецца толькі адносна работнікаў выдавецтваў і паліграфіі. Атрымліваецца даволі дзіўна: асноўнай фігурай вытворчага працэсу выдавецтва з'яўляецца кніга, а яе стваральнікам — пісьменнік. А калі гаворка заходзіць аб матэрыяльным заахвочванні, то ў ім удзельнічаюць усе, акрамя самога аўтара твора. Такое адштурхоўванне пісьменніка ад удзелу ў вытворчым працэсе — да канчатковага выніку — нельга прызнаць справядлівым.

Акрамя таго, пісьменнік, як вядома, атрымлівае сваё ўзнагароджанне ў пераходны час па аўтарскіх аркушах і радках, незалежна ад таго, як разыходзіцца яго твор, ці карыстаецца папулярнасцю ў чытачоў. Нам уяўляецца, што прыцягненне пісьменніка ў больш актыўную барацьбу за своечасовы выхад і высокую якасць кнігі, як гэта диктуецца ў наш час інтарэсамі сацыялістычнага грамадства, магло б даць дадатковыя рэзервы ў гэтай першаступеннай рабоце, падкрэсліць значэнне пісьменніцкай індывідуальнасці.

Таварышы! Чалавецтва цяпер перажывае выключна небяспечны і таму асабліва адказны перыяд сваёй гісторыі.

Яшчэ У. І. Ленін адзначаў, што імперыялізм для дасягнення сваіх мэт не лічыцца ні з якімі ахвярамі, не грэбуе ніякімі сродкамі, даходзіць да крайніх межаў жорсткасці. Прыкладаў у гісторыі гэтага было нямала. Але тое, што адбываецца ў наш час, пераўзыходзіць самыя змрочныя фантазіі. Па віне праячых колаў ЗША ўзнікла рэальная небяспека тэрмаядзернай катастрофы.

15 студзеня гэтага года М. С. Гарбачоў у Заяве, распаўсюджанай на ўвесь свет, выклаў цэласную і сумленную праграму поўнай ліквідацыі ядзернай зброі да канца дваццатага стагоддзя. XXVII з'езд КПСС пацвердзіў гэтую гістарычную па сваім значэнні праграму.

А што ж амерыканская адміністрацыя? Яна цынічна, з зялым выклікам усім міралюбівым сілам прадаўжае нарошчваць намаганні па ажыццяўленні татальнага ядзернага ўзбраення ажно да выкарыстання космасу ў інтарэсах вайны.

Адказнасць перад часам

Дзённік з'езда

Не адгароджвацца ад трывог сучаснага свету, ад жыцця народа — такая пазіцыя, на якой швэда стаяць савецкія літаратары.

Пяць дзён — з 24 па 28 чэрвеня — у Маскве працаваў VIII з'езд пісьменнікаў СССР.

Пачуццём адказнасці за лёс савецкай культуры, за духоўны клімат грамадства была прасякнута творчая дыскусія, што разгарнулася на з'ездзе.

У дзелавой, шчырай, патрабавальнай атмасферы праходзіла абмеркаванне важнейшых задач, пастаўленых часам перад мастакамі слова.

Як паведамлялася ўжо, у першы дзень у Вялікім Крамлёўскім палацы дэлегаты заслухалі справядлівы даклад праўлення Саюза пісьменнікаў СССР, даклады Цэнтральнай рэвізійнай і мандатнай камісій, выступленні першых удзельнікаў спрэчак.

25 чэрвеня работа з'езда прадаўжалася ў камісіях: прозы (кіраўнік А. Іваноў), пазэіі (кіраўнік Я. Ісаеў), літаратурна-мастацкай крытыкі (кіраўнік В. Озераў), драматургіі (кіраўнік Г. Баравік), дзіцячай і юнацкай літаратуры (кіраўнік С. Міхалкоў). На гэтых па-

сядзэннях выступілі 138 чалавек. Пра вынікі работы паведамілі кіраўнікі камісій на пленарным пасяджэнні 26 чэрвеня (ад камісіі па дзіцячай і юнацкай літаратуры выступіў А. Алексін).

У разгортнутых на з'ездзе спрэчках удзельнічалі 52 дэлегаты. 26 і 27 чэрвеня выступілі А. Вазнясенскі, Я. Петэрс, В. Розаў, В. Шугаеў, старшыня Дзяржкамвыда СССР М. Ф. Нянашаў, Ю. Друніна, Я. Еўтушэнка, В. Петрасян, Д. Ліхачоў, М. Канаат, А. Мішарын, П. Боцу, У. Бэжман, Р. Раждзественскі, М. Ганіна, М. Юрагімаў, Ю. Сямёнаў, А. Мірзагітаў, К. Ваншэнкін, Б. Мажаеў, К. Шавялёва, В. Распуцін, П. Праскурын, У. Карпаў, В. Бялоў, А. Сулейманаў, К. Скварцоў, Ю. Прокушаў, Д. Кукульшына, А. Праханаў, К. Курбаненесаў, А. Адамовіч, Г. Траяпольскі, У. Амлінскі, Т. Мінулін.

Прымаецца рашэнне спыніць спрэчкі. З'езд адабрывае дзейнасць Саюза пісьменнікаў СССР за справядлівы перыяд і прызнаў работу праўлення саюза здавальняючай.

У рэзалюцыі з'езда яго дэлегаты заклікалі кожнага савецкага літаратара актыўна, ва ўсю сілу свайго таленту,

грамадзянскай адказнасці ўносіць дастойны ўклад у ажыццяўленне праграмных мэтай, вызначаных XXVII з'ездам КПСС.

Затым дэлегаты прыступілі да выбару кіруючых органаў Саюза пісьменнікаў СССР.

Пасланцы многіх краін свету прысутнічалі на форуме савецкіх літаратараў. З прывітанніямі да VIII з'езда пісьменнікаў СССР звярнуліся Л. Леўчаў (НРБ), Л. Атэра (Куба), Нгуэн Дзінь Тхі (СРВ), Альдо дэ Яко (Італія), Д. Цэдэв (МНР), Кім Ен Вон (КНДР), В. Жукроўскі (ПНР), М. В. Шульц (ГДР), Г. Д. Панджшэры (ДРА), Я. Козак (ЧССР), Д. Р. Папеску (СРР), П. Д. Сміт (ЗША), М. Вуксановіч (СФРЮ), Алі Окля Орсан (Сірыя), А. Браво (Нікарагуа), А. Батэлю дэ Васкоселуш (Ангола), Абдэль Амір Муала (Ірак), а таксама прадстаўнікі міжнародных літаратурных арганізацый Б. Сахіні (АПАА), Ф. Пол (ВОНФ), А. Лілова (ФІТ).

Дэлегаты VIII з'езда савецкіх літаратараў аднадушна прынялі зварот да пісьменнікаў планеты.

Старшынствуючы на заключным пасяджэнні 28 чэрвеня М. Дудзін, звяртаючыся да дэлегатаў з'езда, сказаў:

— Наш з'езд падыходзіць да канца. На працягу пяці дзён на з'ездзе ішла патрабавальная, аб'ектыўная гаворка пра шляхі далейшага развіцця нашай літаратуры, пра павышэнне яе ролі ў духоўным жыцці народа.

Я думаю, што выкажу думку ўсіх

дэлегатаў з'езда, калі скажу, што наша работа завяршаецца паспяхова і дае падставы для таго, каб кожны з нас у сваёй пісьменніцкай арганізацыі і ў літаратуры ў цэлым яшчэ больш мэтанакіравана, высокаталенавіта, высокамастацка адлюстроўваў жыццё народа, памагаў партыі ў перыяд таго круга пералому, які перажывае наша грамадства.

З'езд пацвердзіў неабходнасць пісьменніцкай справы ў жыцці нашай Радзімы, у гэтай вялікай мазіцы сцвярдзэння жыцця нашага народа і ўсяго сучаснага чалавецтва з усімі яго праблемамі трагічнага і аптымістычнага значэння. Мы застаёмся верныя ідэалам сцвярдзэння жыцця на дарогах яго дасканаласці.

Адзін са старэйшых будаўнікоў літаратуры нашага лінінскага братэрства Мікалай Сямёнавіч Ціханаў пісаў:

Наш век пройдзе.
Откроются архивы.
И все, что было скрыто
до сих пор,
Все тайные истории извизны
Покажут миру славу и позор.
Богов иных тогда
померкнут лики,
И обнажится всякая беда.
Но то, что было
истинно великим,
Останется великим
навсегда.

Нам трэба захоўваць гэтае вялікае цудоўнае свабодай нашых талентаў, таму што слова ёсць наша справа, таму што справа ёсць наша жыццё.

Нам не дано пругадаць,
Как слово наше отзовется,—

Ва ўсе часы людзі лічылі мяжой знявагі злараднасць чужой бядзе. Ганьбы паводзіны амерыканскай адміністрацыі ў дні аварыі ў Чарнобылі з новай сілай выкрылі амаралізм тых, хто і гэтую нагоду выкарыстоўвае для таго, каб пасеяць новыя зярны недаверу і падазранасці да сацыялістычных краін, паставіць новыя перашкоды на шляху да ядзернага раззбраення.

Сёння нельга весці гаворку пра літаратурны працэс, не ўлічваючы таго «выкліку часу», на які наша літаратура павінна даць адказ у святле падзей, што адбываюцца на сусветнай арэне, не ўлічваючы, у якой цеснай сувязі знаходзіцца міжнародная праблема з жыццём кожнага чалавека.

Савецкая літаратура прыняла гэты выклік, востра адчула свой высокі абавязак і старалася яго выканаць. Нашы ідэалагічныя праціўнікі, якія набілі руку на паклёпе, гатовы і тут абвінаваціць нас у тым, што мы ідзём у фарватэры дзяржаўнай палітыкі. Так, знешнепалітычны курс нашай партыі, урада — гэта курс усіх савецкіх людзей. За ўсе гады савецкай эпохі, у тым ліку і самыя апошнія, у нас у краіне не з'явілася ніводнай кнігі, скажу больш дакладна, ніводнага пісьменніцкага радка, у якіх бы прапаведваліся вайна, насілле, чалавечанавісціцтва, шавінізм як спосабы вырашэння праблем, што стаяць перад гістарычным рухам сучаснага свету. І калі некаторыя буржуазныя ідэолагі, некаторыя літаратары імкнуцца зафіксаваць у розумна мільённа вобраз Савецкага Саюза як «агрэсара», то наша літаратура выкрывае гэтую хлусню.

Вопыт развіцця грамадскага жыцця, літаратуры і мастацтва ў XX стагоддзі паказвае, што пэўны ўзровень іх палітызацыі існуе заўсёды, але асабліва абвастрэцца ў моманты бурных сацыяльных патрасенняў, на грэбні крутых гістарычных пералому. Вядома, які надзвычайны значны мастацкі пласт склалі ў савецкай літаратуры творы, выкліканыя да жыцця першай сусветнай вайной, Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыяй, перадаанымі 30-мі гадамі, вялікімі бітвамі другой сусветнай вайны супраць нямецкага фашызму і японскага мілітарызму.

Канец 70-ых і першая палавіна 80-ых гадоў азнаменаваліся з'яўленнем цэлага шэрагу мастацкіх, мастацка-публіцыстычных і мастацка-дакументальных твораў савецкіх пісьменнікаў, у якіх тэматычнай і формаўтваральнай асновай з'яўляецца непасрэднае адлюстраванне разгорнутага ў свеце супрацьборства сіл сацыялізму і капіталізму, барацьбы КПСС і Савецкай дзяржавы, сацыялістычных краін, братніх партый за мірнае суіснаванне дзяржаў з розным грамадскім ладам, сацыяльны прагрэс, інтэрнацыянальную салідарнасць у гэтай барацьбе. Мы за дзяляг, за згуртаванне ўсіх дэмакратычных, антымілітарысцкіх сіл.

Сённяшні савецкі палітычны раман і, у прыватнасці, раман на міжнародную тэму, прадаўжае гуманістычную традыцыю і адначасна з'яўляецца спецыфічным для літаратуры нашага часу на-

прамкам. Важна адзначыць, што гэты напрамак атрымаў сваё выяўленне ва ўсіх жанрах. Назаву толькі некаторыя творы: раманы А. Чакоўскага «Перамога» і «Няскончаны партрэт», раманы А. Праханава пра Афганістан, Кампучыю, Лацінскую Амерыку і Афрыку, раман «Твар нянавісці» В. Карціца, раман-эсэ Г. Баравіка «Пралог», раман А. Ганчара «Тваё святанне», апавесці пра Афганістан К. Селіхава і А. Мухтара, нарысы В. Аўчыннікава і А. Лаўрынчукаса, кнігі Ю. Жукава і Ц. Саладара, паэма Я. Еўтушэні «Фукі», кнігі вершаў і паэм І. Шклярэўскага, Я. Далматэўскага, Б. Алейніка, П. Боцу, Н. Хазры, Максіма Танка, Р. Раждзественскага, А. Валянцэўскага, М. Дудзіна, Г. Эміна, А. Сулейманава, М. Канаата, Ю. Друнінай, памфлеты М. Грыбачова, А. Крывіцкага, С. Кандрашова, М. Стурова, апавесці В. Ардамацкага «Турсыцкая пездка ў Англію», раманы М. Дамгацкіх, Ю. Сямёнава, Я. Парнова, А. Ціманена.

Несумненна новым, у параўнанні з пасляваеннай літаратурай, на міжнародную тэму, з'яўляецца паказ інтэрнацыянальнай дапамогі, якая аказваецца савецкімі людзьмі народам краін, якія развіваюцца, у самых розных галінах іх жыцця. Пачынаюць з'яўляцца творы, якія расказваюць пра выкананне Савецкімі Узброенымі Сіламі воінскага і інтэрнацыянальнага абавязку за мяжой, аб нясенні вахты савецкімі лётчыкамі, маракмі, падводнікамі далёка за межамі Радзімы.

Інтэрнацыянальная салідарнасць заўсёды была велізарнай сілай у барацьбе за сацыяльны прагрэс. Цяпер жа, у новых умовах руху за ядзернае раззбраенне, яна можа перарасці ў сілу, якая ўяўляе агульначалавечую салідарнасць на высякароднай ніве барацьбы за мір. Імпэрыялізм разумее, куды гэта можа прывесці, і таму ўсяляк імкнецца падаваць любыя спробы людзей актывізаваць формы абароны міру.

У гэтым плане пастаянным публічным «аргументам» агрэсіўных імперыялістычных колаў на карысць гонкі ўзбраенняў, палітыкі з пазіцыі сілы, арганізацыі «крыжовага паходу» супраць сацыялізму аж да апраўдання падрыхтоўкі да ядзернага ўдару з'яўляецца праслаўная версія аб «савецкім пагрозе». На падтрыманне і раздзіманне гэтай хлуслівай версіі, укараненне яе ў сьвядомасць як мага большай колькасці людзей накіраваны шматлікія ідэалагічныя сродкі, у арсеналах якіх і літаратура. Таму адкрыта і праме мы кідаем сёння абвінавачванне тым рэакцыйным літаратарам Захаду, якія апяваюць вайну, культывуюць нізкія інстынкты, падштурхоўваюць чалавека да выбару недастойных і гніюных шляхоў існавання.

Важкаму ўкладу савецкіх людзей у справу абароны міру, узмацненню гучання міжнароднай тэмы ў сучаснай савецкай літаратуры ў многім садзейнічалі сувязі Саюза пісьменнікаў СССР з замежнымі літаратурнымі арганізацыямі і многімі прагрэсіўнымі майстрамі. Мы падтрымліваем такія сувязі з літаратарамі больш чым ста краін і пастаянна імкнемся да іх пашырэння.

Наша цікавасць да садружнасці прадыктавана разуменнем таго, што літаратура — гэта такая галіна духоўнага жыцця, якая па сваёй гуманістычнай прыродзе мае патрэбу ў шырокіх міжнацыянальных зносінах. Савецкіх пісьменнікаў заўсёды жыва цікавіў мастацкі вопыт іншых літаратур, няхай гэта літаратура з векавым вопытам або маладыя літаратуры народаў, якія сталі на шлях свайго палітычнага і культурнага адраджэння. Заўважу мімаходам, што такой жа гарачай цікавасцю да літаратураў Еўропы, Азіі і Амерыкі вызначаліся і нашы класікі.

Не супрацьстаўляючы свой вопыт нікому не навязваючы яго, мы маем маральнае права дзяліцца з замежнымі мастакамі, у тым ліку мастакамі іншых школ і прыхільнасцей, сваім вопытам і сваімі прыхільнасцямі. Пры гэтым мы нікому не навязваем наш выпрабаваны творчы метады — сацыялістычны рэалізм. Ды яго і нельга навязаць: сацыялістычны рэалізм, як кожны творчы метады, вырастае з самой гістарычнай глебы той або іншай культуры. Сацыялі-

стычны рэалізм існуе і развіваецца сёння не толькі ў нас. Гэта, як даказана сур'ёзнымі навуковымі даследаваннямі, з'ява сусветнай літаратуры, якая часам вызначаецца за мяжой іншымі тэрмінамі.

На жаль, прудузітэ адносіны да савецкай літаратуры, якія падаграюцца антысавецкім, пранікаюць да паверхні вышэйшай адміністрацыі некаторых дзяржаў, і гэта стрымлівае, а часта зводзіць на нуль літаратурныя кантакты.

Мае глыбокую рацыю Міхаіл Сяргеевіч Гарбачоў, неаднаразова падкрэсліваючы ў сваіх гутарках з замежнымі палітычнымі дзеячамі і журналістамі, што новы час патрабуе ў сусветнай палітыцы новага мыслення. А яно азначае — узаемаразуменне, улік рэальнай ролі, адказнасці і магчымасцей СССР і ЗША, павягу да суверэнітэту і законных інтарэсаў усіх краін і народаў, выключэнне з адносін з імі метадаў сілавога ўціску і пагроз.

Як бачыце, «выклік часу», звернуты да нас, пісьменнікаў, датычыць не толькі нашай творчай работы, але звернуты і да нашых грамадскіх паводзін, да таго, каб прыняць асабісты ўдзел у акцыях, якія адлюстроўваюць памкненні народаў. Неадарма паэт сказаў: «Слова — палкаводзец чалавечай сілы». І трэба, каб гэтыя слова дапамагала добрабыту, шчасцю, творчасці, а не атручвала чыстае поле зносін і супрацоўніцтва народаў.

Сёння хочацца адзначыць дзейную работу Асацыяцыі пісьменнікаў Азіі і Афрыкі. Яе канферэнцыі, сустрэчы маладых пісьменнікаў, пасяджэнні выканкома і сакратарыята заўсёды пакідалі добры след у грамадскай думцы, падтрымлівалі ініцыятыву асобных майстроў і нацыянальных арганізацый, садзейнічалі ўдзелу пісьменнікаў у барацьбе з імперыялізмам, сіянізмам, расізмам, за свабоду, незалежнасць, салідарнасць народаў супраць амерыканска-ізраільскай агрэсіі на Блізнім Усходзе. Рух ідзе насустрач сваёй царговай канферэнцыі, якая адбудзецца ў Дэлі ў 1987 годзе. Саюз пісьменнікаў СССР, як заўсёды, будзе і надалей актыўна ўдзельнічаць у дзейнасці Асацыяцыі пісьменнікаў Азіі і Афрыкі, умацоўваючы сувязі з літаратарамі гэтых кантынентаў.

Даволі выніковымі з'яўляюцца пісьменніцкія сустрэчы ў Сафіі пад дэвізам «Мір — надзея планеты», на якіх прадзіцца змястоўная, шчырая гаворка аб адказнасці пісьменніка за лёс свету, яго месца ў барацьбе за мір. Чарговай сустрэчай ў Сафіі адбудзецца ўвосень гэтага года.

У міжнародных кантактах Саюза пісьменнікаў СССР былі за справядзаны перыяд падзеі, пра якія трэба было б сказаць асобна з прычыны іх вялікага значэння. Шырэй сталі нашы сувязі з пісьменнікамі Лацінскай Амерыкі. Пасля працяглага перапынку адноўлены кантакты з пісьменнікамі Кітая.

Таварышы! Палітычны даклад ЦК КПСС XXVII з'езду партыі, гістарычны рашэнні з'езда, канструктыўны дух нашага жыцця абавязваюць нас на многія пытанні паглядзець па-новаму. Бясспрэчна, мы многае рабілі па лініі міжнародных літаратурных сувязей.

Але хада падзей, неадоўная прыцягальнасць буйных ініцыятыв Савецкай дзяржавы, неабходнасць своечасова і поўна адказаць на гарачыя запыты замежнай грамадскасці, у тым ліку і літаратурнай, абавязваюць нас пашыраць творчыя сувязі як індывідуальныя, так і калектыўныя, больш энергічна, настойліва шукаць новыя формы сувязей з замежнымі літаратарамі.

У гэтым плане патрабуе перабудовы работа Замежнай камісіі праўлення Саюза пісьменнікаў СССР. Усім пісьменніцкім арганізацыям прадстаіць рашуча адмовіцца ад стэрэатыпаў, ад звычак весці справы апаратным спосабам. Трэба паўней выкарыстоўваць грамадскія формы. Ствараць пісьменніцкія камісіі па літаратурах асобных краін і рэгіёнаў, улічваючы, што і ў Маскве, і ў рэспубліках вырасла колькасць літаратураў, якія ведаюць і вывучаюць тыя ці іншыя літаратуры замежных краін. Не лішнім будзе выкарыстанне ў гэтай справе вопыту нашых грамадскіх савец-

таў па літаратурах народаў СССР. Смялей трэба раскоўваць рамкі сустрэч з замежнымі літаратарамі, больш прыцягваць пісьменнікаў з рэспублік, творчую моладзь.

Па-ранейшаму прадметам асаблівага клопату павінны быць пераклады твораў замежных літаратур на мовы народаў СССР і пераклады нашых кніг на замежныя мовы. З дапамогай УААПа і пэўных звенняў Дзяржкамвыда тут удалася сёе-тое палепшыць. У цэлым павысілася якасць перакладаў. Больш строга стаў адбор твораў, дастойных перакладаў. Разам з тым нам трэба выкарыстоўваць усе шляхі і магчымасці, каб творы, якія атрымалі ў нас прызнанне, знаходзілі шлях да замежнага чытача, каб ён атрымаў правільнае ўяўленне аб сапраўдным мастацкім узроўні нашай літаратуры.

Таварышы! Эпоха, у якую мы жывём, і клопаты пра захаванне нашага агульнага дома — Зямлі ўсё больш і больш збліжаюць народы. Хочучы гэтага імперыялісты ці не, але гэта так. Барацьба за мір, за прадухіленне тэрмаядзернай пагрозы — а гэтага міралюбівае чалавецтва ўсё-такі даб'ецца — створыць і ўжо стварае новыя рэзервы для сумесных стваральных намаганняў народаў, у тым ліку і ў сферы культурнага абмену. Сусветная гуманістычная літаратура цудоўна гэтым садзейнічае, яна служыла і служыць гэтай вялікай мэце. І таму, чым больш актыўна, шматбакова, таленавіта будзе выступаць савецкая шматнацыянальная літаратура ва ўсіх праявах і формах міжнароднага культурнага жыцця, тым больш магучы будзе яе інтэрнацыянальны ўплыў, тым больш адчувальны яе ўклад у агульную справу нашага народа і партыі па забеспячэнні трывалага міру і ўстойлівага супрацоўніцтва народаў планеты. З такіх пазіцый мы глядзім на наш удзел у сусветным літаратурным жыцці, пад гэтым вуглом глядзім нашым бачым свой інтэрнацыянальны абавязак.

Таварышы! Я канчаю свой даклад. Высокая партыйная патрабавальнасць — важнейшая рухаючая сіла шматнацыянальнай савецкай літаратуры. Наватарскія ідэі, выказаныя з трыбуны XXVII з'езда КПСС, акрылілі пісьменнікаў, раскрылі перад намі шырокія далёглыды смелага мастацкага пошуку. Сёння ў нас на ўзбраенні багацце партыйнай Праграмы, Палітычнага даклада ЦК, іншых дакументаў з'езда. Шчаслівы мастак слова, якому будзе дадзена выказаць наш час, час крутога, пераломнага этапу гісторыі!

Той, хто звязваў свой лёс з літаратурай, цяпер не мае права працаваць на паўсілы. Кожны дзень наша мастацкая думка і сумленне ўказваюць нам канкрэтныя адрасы новых слаўных спраў, падказваюць імёны новых герояў. Сэрцам і душою мы абавязаны адчуваць, што гэта арыенціры заўтрашняга дня, гэта—напамін, нам пра сацыяльны заказ літаратуры, які доў наш час — час абнаўлення і радыкальных змен ва ўсіх галінах жыцця.

Маштабы задач, якія стаяць перад работнікамі літаратуры, патрабуюць усебаковага ўдасканалення дзейнасці нашага творчага саюза. Трэба рашуча выкарыстаць інертнасць і бюракратычныя падыходы да жывой справы літаратуры. Саюз пісьменнікаў закліканы быць школай высокай камуністычнай грамадзянскасці для ўсіх літаратураў, школай выхавання дастойнай эмены майстроў савецкай літаратуры.

Па закліку партыі краіна наша паднялася ў вялікі паход. Савецкія людзі, творцы ўсяго існага, гарачыя патрыёты Радзімы, чакаюць ад нас, пісьменнікаў, не мудрагелістых ілюстрацый, а натхнёных мастацкіх адкрыццяў, праўды жыцця ў імя здзяйснення правдывзначэнняў партыі. Толькі знаходзячыся на пазіцыях партыйнай прыныповадзі і высокай узаемнай патрабавальнасці, дзелячы з усім народам яго радасці і беды, кожны з нас можа апраўдаць свой абавязак савецкага пісьменніка.

Ад імя ўсіх дэлегатаў з'езда, ад усіх пісьменнікаў краіны дазваляе запэўніць ленінскі Цэнтральны Камітэт КПСС, што, непадзельна, цалкам і поўнасамо падтрымліваючы курс партыі, яе ідэі і планы, пісьменнікі робяць усё, каб стварыць новыя творы, вартыя нашага часу!

И нам сочувствие дается,
Как нам дается благодать...

Без мінулага няма будучыні.

А заўтрашні дзень патрабуе ад нас усе свае таленты і страсць нашых талентаў пакласці на алтар нашай Айчыны і праўдай жыцця і ўсяго сумлення нашых душ памагчы сучаснаму чалавеку ў пошуках ісціны свайго быцця. Нам трэба жыць і тварыць, не шкадуючы сябе дзеля жыцця на зямлі, дзеля росквіту чалавека, яго розуму.

Дазвольце запэўніць нашу партыю, яе Цэнтральны Камітэт, што мы, савецкія пісьменнікі, і надалей, як гэта было заўсёды, аддадзім свае сілы, талент, веды справе партыі і справе камунізму.

На пасяджэнні прысутнічалі член Палітбюро ЦК КПСС, сакратар ЦК КПСС Я. К. Лігачоў, сакратар ЦК КПСС А. М. Якаўлеў, загадчык Аддзела культуры ЦК КПСС Ю. П. Воранаў.

Праўленне Саюза пісьменнікаў СССР арганізавала 28 чэрвеня ў Крамлёўскім Палацы з'ездаў прыём з выпадку завяршэння работы VIII з'езда пісьменнікаў СССР.

На прыёме былі сакратар ЦК КПСС А. М. Якаўлеў, загадчык Аддзела культуры ЦК КПСС Ю. П. Воранаў, дэлегаты і госці з'езда, прадстаўнікі партыйных, савецкіх і грамадскіх арганізацый, дзеячы культуры і навукі.

Да прысутных звярнуўся першы сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў СССР У. Карпаў. Ад імя замежных гасцей з'езда выступіў М. Хубаі (ВНР).

АДКАЗНАСЦЬ ЗА ЧАЛАВЕКА

Выступленне старшынёй праўлення Саюза пісьменнікаў БССР Максіма ТАНКА

Таварышы! Адчуваючы на сабе дабратворны ўплыў, успрымаючы вопыт усіх братніх літаратур Краіны Саветаў, беларуская літаратура ўзнімаецца на новыя ступені свайго развіцця. Аб гэтым пераканаўча гаворыць і тое, што за гады Савецкай улады многія лепшыя яе творы тыражом у 200 мільёнаў экзэмпляраў, перакладзеныя на рускую мову, выйшлі далёка за межы рэспублікі, та свае этнаграфічныя рубжы.

Цяжка пераацэніць велізарную ролю перакладаў ва ўмацаванні дружбы нашых літаратур, без чаго сёння ні адна з іх не можа абыйсці ў развіцці свайго ідэйна-тэматычнага дыяпазону і стылеўтвараючых напрамкаў. І не выпадкова пераклады з братніх літаратур сёння займаюць значнае месца ў творчасці многіх нашых паэтаў і празаікаў. Яны дапаўняюць кожную з літаратур тым новым, што яшчэ не знайшло ў ёй свайго адлюстравання і даюць магчымасць лепш бачыць і свае дасягненні і свае недахопы.

Дарам лёсу для кожнага майстра слова была творчасць. Гэтым дарам валодалі і заснавальнікі нашай літаратуры — Я. Купала, Я. Колас, М. Багдановіч, М. Гарэцкі. Гэты дар атрымалі ў спадчыну ад іх і новыя пакаленні беларускіх пісьменнікаў, якія развіваюць іх слаўныя традыцыі, узнікаюць «мастацкае мысленне» да вышніх інтэрнацыянальнага, агульнасаюзнага стану вялікай савецкай літаратуры.

Я не буду пералічваць імёны ўсіх вартых упамінаання аўтараў, чые кнігі — асабліва кнігі аб вялікім подзвігу савецкіх людзей, якія збавілі народы Еўропы ад фашысцкага заняволення, — карыстаюцца заслужаным прызнаннем чытачоў.

Аб вайне. Званы Хатыні і сёння — жывы боль беларускай душы. Мы аб ім пісалі і будзем пісаць. Да гэтай тэмы — і гістарычнай і сучаснай па сваім патрыятычным і выхаваўчым значэнні — прыкавана ўвага і тых, хто ў цяжкіх салдацкіх ботах прайшоў па вогненых дарогах вайны, і тых, чые дзяцінства прайшло праз усе выпрабаванні тых суровых гадоў, і нават тых, хто толькі сэрцам дакрануўся да вечно жывой памяці народа, да граніту абеліскаў, да вяноў ля іх падножжаў.

Даследуючы вытокі савецкага патрыятызму, Васіль Быкаў напісаў твор этапны для ўсёй шматнацыянальнай літаратуры. Паказанае бязлітасна праўдзіва жыццё беларускіх сялян Сцепаніды і Петрака ў апавесці «Знак бяды» паўстала ўражальным водбліскам усенароднай барацьбы супраць фашызму. Кніга гэта, адзначаючы высокую Ленінскай прэміяй,

яшчэ раз пацвердзіла ідэйна-мастацкую сталасць як аўтара, так і ўсёй беларускай літаратуры.

Усеабдымная, жорсткая праўда аб вайне, што паказваецца нашымі пісьменнікамі, дапамагае ўбачыць у ваенным мінулым з'явы, якія ў многім вызначаюць цяперашнюю самасвядомасць савецкага народа, людзей добрай волі ўсёй планеты. Гэта суровая праўда служыць сённяшняй нястомнай барацьбе за мір, супраць ядзернага вар'яцтва, якое ў руках заакеянскіх мілітарыстаў пагражае ўсяму жывому на зямлі.

Як многія, я верыў і веру, што слова ўсіх прагрэсіўных дзеячаў культуры, навукі, зліўшыся з мэгутным хорам многімільённага галасоў людзей добрай волі, можа і павінна зрабіць свой рашаючы ўплыў, на лёс свету, можа і павінна накласці сваё вета на ўсе планы стратэгіі і фабрыкантаў смерці, выкрываючы сутнасць іх антысавецкай імперыялістычнай прапаганды і псеўдакультуры, якія атручваюць свядомасць сваёй моладзі.

Атам закліканы служыць стварэнню, а не разбурэнню. І гэта з асаблівай сілай адчулі ўсе, хто ўспрыняў чарнобыльскую бяду як сваю асабістую. Больш Чарнобыля раскрыў душы людзей, паказваючы свету ўсе новыя бакі велічы савецкага чалавека, які ўступіў ва ўсядодзненую барацьбу са стыхіяй. Чарнобыльская трагедыя — гэта папярэджанне ўсім, хто жыве ў XX стагоддзі і гатоў пераступіць парог XXI. Вучоныя, кіруючыя партыйныя і савецкія работнікі думваюць аб уроках тэхнічных і арганізацыйных, а нам, пісьменнікам, трэба задумацца над урокам псіхалагічнымі.

Мы жывём у канцы XX стагоддзя і часам забываем аб гэтым, даследуючы душу і ўчынк чалавека. Тэхнічны век, век атама патрабуе ад людзей больш высокай адукаванасці, найстражэйшай дысцыпліны, самай высокай культуры работы. Усё гэта і ёсць чалавечы фактар, сапраўдны змест душы чалавека, а значыць, і мастацкай літаратуры.

Станоўчай з'явай у беларускай літаратуры з'яўляецца прыкметнае імкненне публіцыстычнага ўжывання да актыўнага ўмяшання ў жыццё. Аб гэтым, у прыватнасці, сведчаць і выступленні вядомых беларускіх пісьменнікаў на старонках такой аўтарытэтай трыбуны, як наша «Літаратурная газета». І ўсё ж не толькі сярод маладых аўтараў яшчэ адчуваецца недастаткова глыбокае асэнсаванне і адлюстраванне ў творах сённяшняй рэчаіснасці.

«Мы, славяне, любім сентыментальныя элегіі», — гаварыў

А. Міцкевіч. Але ў наш трывожны час неабходна, каб і літаратура была больш грамадзянскай, мабілізуючай усе нашы сілы і пільнасць перад наўнасцю небяспекі, якая пагражае чалавецтву.

Мне здаецца, што мы штучна раздзяляем літаратуру на пакаленні. Не «пашпартны» ўзрост вызначае ўзровень своеасаблівасці, самабытнасці таленту, а грамадзянская палітычная сталасць і здольнасць пастаць асэнсоўваць убацанае, пачутае, успрынятае душой, сэрцам, уменне не толькі адцяніць праўдзівае адлюстраванне рэчаіснасці, але і далучыцца, як пісаў Бялінскі, да «годнасці ідэальнага зместу».

А ці не выходзім мы ўступаючы ў літаратуру так, што страчваем пачуццё меры ў сваіх штодзённых клопатах толькі аб іх (успомнім пастанову сакратарыята СП СССР аб рабоце з маладымі). Часам мы забываем, што ўсе гэтыя курсы, семінары, вечары, наравы, фестывалі, бібліятэкі маладой паэзіі, маладой прозы і гэтак далей, і да таго падобнае адводзяць многіх ад самастойнай працы.

Атмасфера XXVII партыйнага з'езда, якая пранікла ва ўсе сферы нашай палітыкі гаспадарання, пакуль што недастаткова ахоплівае сферу культуры, духоўнага стану чалавека. Недахопы, на якіх акцэнтавала ўвагу партыя ў Палітычным дакладзе ЦК, і на літаратурным фронце не менш складаныя. Тое ж паскарэнне ў галіне літаратуры не столькі матэрыяльная, фізічна адчувальная катэгорыя, а глыбінная, заснаваная на змяненні псіхалогіі паказваемага чалавека, яго маральнага ўдасканалення ў нашым грамадстве. Але ёсць адзін фактар паскарэння, які патрабуе неадкладнага практычнага вырашэння. Размова ідзе аб паскарэнні праходжання таленавітых рукапісаў праз шматлікія бар'еры, аб паскарэнні выдавецкага і паліграфічнага працэсу.

Таленавітая, яркая і сапраўды сучасная кніга надзённа патрэбна як хлеб, як сталь, як важнейшы род духоўнай зброі ў цяперашні рашаючы момант гісторыі.

Каб дапамагчы партыі, народу ў вырашэнні ўсіх неадкладных і складаных планаў, літаратура павінна ўзяць на сябе адказнасць за лёс чалавека і чалавечай маралі, за ўзвышэнне яго як асобы — дзеючай, творчай, маштабнай. І мы, мастакі слова, з гранічнай шчырасцю і праўдзівацю будзем садзейнічаць усяму працэсу абнаўлення, які ўладарна ўсталяваецца ў нашым шматнацыянальным савецкім жыцці, садзейнічаць яму сваімі творами, сапраўды мастацкімі адкрыццямі.

А. Ганчар, М. Гарбачоў, Д. Гранін, М. Грыбачоў, Ю. Грыбаў, І. Дзядкоў, А. Дзяменцеў, Ю. Друціна, М. Дудзін, Х. Дурдыеў, Я. Еўтушэнка, С. Залыгін, А. Іваноў, Я. Ісаеў, Мумін Канаат, У. Карпаў, В. Кароціч, У. Крупін, Ф. Кузняцоў, Л. Ляонаў, А. Малдоніс, Э. Мержайціс, Т. Мінулін, А. Мірзагітаў, А. Міхайлаў, С. Міхалкоў, Ю. Мушкецік, П. Нікалаеў, Б. Алейнік, Д. Паўлычка, Я. Петэрс, В. Петрасян, П. Праскураў, В. Распуцін, Р. Раждзественскі, В. Розаў, А. Салынскі, Я. Сідараў, К. Скарцоў, А. Сулейманаў, Ю. Сураўцаў, Максім Танк, У. Умарбекаў, Г. Цыцышвілі, А. Чакоўскі, А. Чапуроў, Ю. Чарнічэнка, М. Шатроў, Ісмаіл Шыхлы.

На першым пасяджэнні Цэнтральнай рэвізійнай камісіі Саюза пісьменнікаў СССР яе старшынёй выбраны В. ЦЕЛЬПУГОЎ.

У ПЕРАДЗ'ЕЗДА УСКАІ Гаворцы, а таксама ў адказах пісьменнікаў на анкету штотыднёвіка адзначалася ўзрастанне на сучасным этапе выхаваўчай ролі літаратуры і мастацтва як магутнага сродку фарміравання духоўнага вобліку чалавека сацыялістычнага грамадства. Разам з тым у мастацкіх творах, у выказваннях пісьменнікаў, і не толькі пісьменнікаў, заўважаецца занепакоенасць праявамі бездухоўнасці, абьякаваасці і эгаізму, якія цяжка назваць такой ужо рэдкай і адміраючай з'явай у нашым жыцці. Таму зусім не выпадкова з'яўляюцца на старонках мастацкіх твораў такія высновы, як, напрыклад, «блакаду мы перажылі, а вось

свайго падыходу да жыцця, дапускалі б, акрамя сваёй «аб'ектыўнай праўды», існаванне яшчэ іншых «суб'ектыўных праўд». У наш час, калі такая вялікая ўвага надаецца так званаму «чалавечаму фактару», а прагрэс называюць «павелічэннем чалавечнасці ў чалавеку», думаецца, што да маральнага максімалізму і бескампраміснасці трэба ставіцца вельмі асцярожна, таму што часам за імі можа хавацца звычайная абмежаванасць і жорсткасць. Такі маральны максімалізм, пры адсутнасці належных аўтарскіх маральна-этычных акцэнтаў у творах, з'яўляецца не толькі непажаданым, а проста шкодным, паколькі арыентуе чытача на аднабаковы і прасталінейны падыход да складаных праяў

ЦІ ПАТРЕБНА ЎДАСКАНАЛЬВАЦА ПРАВЕДНІКУ?

ад сытасці перадохнем», альбо «да тлустае лусты даў лёс ім дажыць, у кішні іх густа, ды пуста ў душы». Аднак зводзіць усю складанасць маральна-этычных праблем сучаснасці да «тлустае лусты», думаецца, неправамерна. У існаванні гэтых праблем, напэўна, усе мы ў нейкай ступені вінаваты, у тым ліку і мастацкая літаратура. Таму, як пісаў некалі Янка Купала, давайце «пачнем дакапацца самі разгадкі нашых крыўд і бед».

Вялікае значэнне ў выхаваўчай місіі літаратуры надаецца вобразу станоўчага героя, які з'яўляецца эталонам духоўных памкненняў чытача. Аднак ці заўсёды гэты эталон адпавядае свайму высокаму прызначэнню? Ці заўсёды тыя адносіны да жыцця, людзей і рэчаіснасці, якія падаюцца як найбольш правільныя і высокамаральныя, адпавядаюць свайму непасрэднаму прызначэнню? На жаль, не заўсёды.

У маральна-этычным вобліку сучаснага станоўчага героя, асабліва ў творчасці маладых, заўважаюцца некаторыя характэрныя заканамернасці. Адна з іх заключаецца ў неапраўданым і досыць абстрактным альтруізме, калі героі адмаўляюцца і ад новых кватэр, і ад лепшай працы, карцей кажучы, дбаюць толькі пра іншых, але ні ў якім разе не пра сябе, не пра сваіх блізкіх. Аднак нават такая цудоўная рыса характару, як альтруізм, узведзеная ў абсалют, прыводзіць да досыць сумных вынікаў. Сведчаннем чаго, напрыклад, з'яўляецца вобраз галоўнай гераіні рамана «Фарысейка» вядомага французскага пісьменніка Ф. Марыяка. Яшчэ В. Бялінскі некалі пісаў: «Хто любіць усё, той не любіць нічога, таму што усё гранічыць з нішчым». Нельга цалкам пагадзіцца і з маральным максімалізмам сучасных герояў, які ўсё яшчэ застаецца папулярным у літаратуры; асабліва з той яго інтэрпрэтацыяй, калі станоўчыя героі, «прышоўшы да якой-небудзь ісіцы, забараняюць усе астатнія», і, «як малыя дзеці, думаюць, што свет канчаецца за іх круглядамі, а далей ужо нічога няма» (К. Чапек). Досыць рэдка на старонках сучасных мастацкіх твораў можна спаткаць станоўчых герояў, якія часам сумніваліся б у сваёй «станоўчасці», у правільнасці

жыцця, развучвае думаць і аналізаваць свае ўчынкі і паводзіны, сумняваюцца ў сваім маральным праве судзіць і караць іншых.

З пункту гледжання адпаведнасці маральна-этычных прынцыпаў станоўчых герояў рэальным запатрабаванням і праявам жыцця і хочацца пагаварыць пра паасобныя творы сучаснай прозы.

Аповесці А. Жалызоўскага «Горкі хлеб» і У. Саламахі «Заўтра ў дарогу» ў плане пастаўленых праблем і канфліктаў у нечым блізкія паміж сабою. У адной і ў другой прысутнічае памяць аб вайне, закранаюцца праблемы, ёю народжаныя, і, што самае важнае, — у вобліку галоўных герояў непасрэдна рэалізуюцца аўтарскія ўяўленні аб ідэале.

Галоўны герой аповесці У. Саламахі — Ілья Пятровіч Сажнеў, чалавек складанага і цяжкага лёсу. У час вайны ён быў цяжка паранены, рана напамінае пра сябе і зараз, а яму ж трэба думаць не толькі пра сябе, але і пра сына, які пасля смерці жонкі немаўляткам застаўся ў яго на руках. Пасля цяжкай хваробы ў жыцці Сажнева наступіў той момант, калі ён вымушаны быў «задумацца над тым, ці так як трэба было жыць». Сам герой, які ўспомніць сваё мінулае, і чытач, які пазнаёміцца з яго жыццём, павінны будучы даць адказ на гэтае няпростае пытанне. Галоўнае значэнне ў выяўленні маральна-этычных прынцыпаў Сажнева, яго духоўнага вобліку надаецца ў аповесці сферы грамадскіх, сацыяльных адносін. Падкрэсліваць і падсвечваць вышнюю духоўнага вобліку Сажнева павінен вобраз яго маральнага антыпода Беляковіча. Канфлікт альтруіста Сажнева і эгаіста і мешчаніна Беляковіча — гэта канфлікт дзвюх розных жыццёвых філасофій, двух розных падыходаў да жыцця. У сваёй заятай нелюбові да Беляковіча, у неспрымэнні з яго жыццёвай праўдай, сваё жыццё Сажнеў выявае на ім, ад процілеглага. Аднак, як носьбіт рэальнага негатыва пачатку, вобраз Беляковіча ў аповесці выяўлены недакладна і павярхоўна. Пра Беляковіча многа гавораць, яго паводзіны ганяць, яго ўчынкамі абураюцца, аднак герой у асноўным прысутнічае па-за кадрам і як асоба ва ўчынках, перажываннях і паводзінах амаль не выяўляецца. А калі такое выяўленне і адбываецца (сустрэча з Сажневым і размова аб дачных надзелах), то яно не

А. Жалызоўскі. «Горкі хлеб»; У. Саламаха. «Заўтра ў дарогу»; В. Ткачоў. «Дзень у горадзе». Мінск, «Мастацкая літаратура», 1985.

Пленум праўлення СП СССР

28 чэрвеня адбыўся першы пленум праўлення Саюза пісьменнікаў СССР, выбранага на VIII з'ездзе.

Пленум выбраў старшынёй праўлення Саюза пісьменнікаў СССР Г. МАРКАВА. Першым сакратаром праўлення Саюза пісьменнікаў СССР выбраны У. КАРПАЎ.

Утворана бюро сакратарыята праўлення СП СССР у складзе Ч. АЙТМАТАВА, Г. БАКЛАНОВА, Ю. БОНДАРОВА, В. БЫКАВА, А. ГАНЧАРА, С. ЗАЛЫГІНА, У. КАРПАВА, Г. МАРКАВА. Сакратаром праўлення СП СССР па арганізацыйна-творчай рабоце выбраны Ю. ВЕРЧАНКА.

Сакратарамі праўлення выбраны Г. Абашыдзе, Ч. Айтматаў, М. Аляксееў, А. Ананьёў, Г. Бакланав, С. Баруздын, Ю. Бондараў, Г. Бравік, П. Боцу, В. Быкаў, У. Бээкман, Ю. Верчанка, А. Вазнясенскі, Р. Гамзатаў, Н. Глевіч,

адпавядае той досыць складанай характарыстыцы, таму хітраму і разумнаму ворагу, які паўстаў перад чытачом з выказванняў і меркаванняў Сажнева і яго сябра Траяна. Гэта ў Бейкай ступені прывяло да таго, што вобраз Сажнева, як носбіта добра, аказаўся таксама аднапланавым і спрошчаным. Сажнеў, для якога ўсё дрэннае на зямлі, усё праблемы і складанасці быцця ўвасобіліся ў вобразе Беляковіча, пры ўсёй сваёй дабрачыннасці і сумленнасці не захапляе шырынёй і разнастайнасцю круглагаду, глыбінёй разумення грамадскіх праблем і таму не выклікае цікавасці як асоба. Цяжка пагадзіцца і з той высновай, да якой у канцы апавесці прыходзіць герой, «што з гэтага імгнення жыццё яго возьме новы адлік, ад трывогі, ад непрымірэння з усім, што ганьбіць у чалавеку чалавечасе, і што ў гэтым ён ніколі не будзе адзін». Але ці не замнога абяцае нам герой? Жыццё — рэч даволі складаная, і не так ужо і проста пачаць гэты новы адлік. Кожны больш, што прапрацаваў Сажнева ў прымірэнні з «усім, што ганьбіць у чалавеку чалавечасе», шчыра кажучы, няма ніякіх падстаў. Герой — чалавек сумленны, сціплы і шчыры. «Які ў мяне геройства? Мы ўсе адно рабілі. Там ужо мы не выбіралі, дзе і як. Неабходнасць, абставіны нам сваю волю диктавалі». Не толькі ў вайну, але і цяпер ніколі не пачуе Ілья Патровіч чалавека ў бядзе: траціць прытомнасць ад болю ў час аднаго з прыступаў хваробы, ён думае не пра сябе, а пра чалавека, які на яго ваках топіцца ў моры і якому ён бяссільна дапамагае. Аднаўляецца Сажнеў і ад новай кватэры, таму што ёсць іншыя людзі, якім яна больш патрэбна, чым яму. Не займае ён прымірэнчай пазіцыі і ў канфілікце з Беляковічам, у вочы таму гаворыць: «Пачвары не жывучы, яны існуюць. Крыўдна, што яны існуюць і цяпер яшчэ як істоты». Сказана, праўда, можа, залішне тэатральна, ды і не заслугуе гэты досыць прымітывуны Беляковіч ажно такой знішчальнай характарыстыкі, але затое Сажнева не прапануе ў адсутнасці высокіх маральна-этычных прычынаў. А ў такім разе пра які новы адлік у жыцці героя ідзе размова ў канцы апавесці? У чым ён павінен удасканаліцца? На працягу ўсяго свайго жыцця герой не зрабіў ніводнага ўчынку, які б нейкім чынам супярэчыў правілам і нормам чалавечай маралі, нават больш, усё тая духоўная запатрабаванні да чалавека, якія існуюць у грамадстве, увасобіліся ў вобліку Сажнева ў сваім ідэальным, стопрацэнтным выглядзе. Можа, Сажневу трэба ўдасканаліцца ў непрамысловай да Беляковіча? Але ж яна ёсць, і часам, як мне здаецца, нават залішняя. Так, Беляковіч «няшчыры з людзьмі» і, як гаворыць Сажневу яго сябра Траян, «Беляковіч не меў ніякага дачынення да таго, што мы з табой, напрыклад, рабілі ў вайну, што людзі добрыя рабілі. У тыле ён на складзе ратаваўся». Праўда, з другога боку, і ў тыле на складзе былі людзі, якія мелі самае непасрэднае дачыненне да таго, «што народ у вайну рабіў». І таму даволі дзіўна гучыць выснова, да якой прыходзіць Траян: такіх, як Беляковіч, «наогул не павінна быць. Іх трэба выкарчоўваць, каб не псавалі нам жыццё, не паганілі нашу рэчаіснасць». Усім, напэўна, адпавядае і падабаецца маральны максімалізм Сцяпана Дзямідчыка, альбо Івана Батрака. Аднак у пазіцыі Траяна вельмі насяржовае гэтая залішняя ваяўнічасць. Успамінаецца, што быў яшчэ і маральны максімалізм Башлыкова. І калі Траян гаворыць, што ў Беляковіча «нутро гнілое» і што «такіх трэба выкарчоўваць», міжволі ўспамінаюцца 30-я гады, калі часам для башлыковых сацыяльнае паходжанне аўтаматычна вызнача-

ла маральна-этычны воблік і духоўную сутнасць чалавека. Асобна хочацца спыніцца на мове, якой размаўляюць героі твора. Ніхто не стане прычыць, што мова ў нейкай ступені выяўляе сацыяльнае становішча, узровень адукацыі, узрост, асаблівасці характару і эмацыянальны стан чалавека. Паспрабуйце ўявіць чалавека, якому належыць наступны маналог: «Кожнаму пакаленню свой час, свая справа. На ваш век другія клопаты. І яны, можа быць, не менш важныя, чым нашы былі. Вас такія справы чакаюць. Людзі павінны ў любых абставінах, у любым часе заставацца людзьмі. І калі нехта з вас, снажам не для прыкладу, растраціць добрае, што ёсць у душы, у нашым жыцці, часе, дык мы спытаем». Гэта гаворыць вайсковы саветнік Траян, які, як удакладняе нікай аўтар, «з трыбуны пці слоў не звяжана». Так гаворыць не толькі Траян, такім жа высокім стылем выказваецца і галоўны герой апавесці Сажнеў, і наўрад ці хто з чытачоў змог бы адрозніць, які маналог належыць Сажневу, а які Траяну. І гэта ўласціва не толькі героям У. Саламахі. У апавяданні А. Жалязоўскага «Хутаранка» чытаем: «Горка, Хрысціна, што не мне ты дасталася. Усё жыццё хаджу я наля цябе, як цень... Толькі што цяпер пра гэта гаварыць? Не лёс, значыць. Калі б не сям'я, пайшоў бы я за табой хоць на край свету...» Гэтае ўхваляванае прызнанне адносіцца да 50-ых гадоў і належыць звычайнаму вясковому дзядзьку, дарэчы, у гады. У такіх выказваннях бачыцца не проста адсутнасць моўнай арыгінальнасці герояў, а свядомае ці не свядомае ігнараванне канкрэтных абставін і жыццёвых рэальнасцяў, якія павінны былі сфарміраваць светлагляд і характар героя, вызначыць накірунак яго думак, а значыць і лад мовы, і тую адзіна магчымую лінію паводзін, адносінаў да людзей і рэчаіснасці. Карацей кажучы, тут не ўлічваецца логіка развіцця характару, тая логіка, якая прымусіла пушкінскую Таццяну насуперак волі аўтара выйсці замуж, а Васіля Дзятліка гаварыць Ганне не прыгожыя словы пра наханне, а пра зямельку, што ля цагельні.

У наш час, калі такая вялікая ўвага надаецца «чалавечаму фактару», праблемам маралі і этыкі ў жыцці сучаснага чалавека, акрамя маральнай бескампраміснасці, не менш важнай і актуальнай становіцца праблема даверу да чалавека, веры ў яго добры пачатак. Менавіта на гэтай праблеме, якая з'яўляецца дамінуючай у творах А. Жалязоўскага, і хацелася б засяродзіцца пры аналізе апавесці «Горкі хлеб». Апавесць няроўная ў мастацкіх адносінах, аднак аўтар здолеў выявіць складанасць чалавечых лёсаў, захоўваючы праўду жыцця, якая і прывяла галоўнага героя да высновы, «што вышэйшы сэнс жыцця не ў помсце, а ў высакароднасці і ва ўменні дараваць».

Пятро Апаровіч, бацька галоўнага героя апавесці Арцёма, у час вайны па заданні партызан працаваў у паліцыі. Пасля вайны яго абвінавачалі ў здрадзе. І многія з тых, з кім ён ваяваў, адмовіліся пацвердзіць яго нявіннасць. «Я веру, што Апаровіч працаваў на нас. Але хто можа даць гарантыю?» — гаворыць камбрыг Гардзеў, калі звярнулася да яго за дапамогай. Ён лічыць, што, магчыма, і Апаровіч «навязаў вузельчыкаў у сваёй партызанскай біяграфіі». Толькі раней ніхто не ўгледзеў іх... У душу кожнаму, як у калодзеж, не заглянеш». Безумоўна, доля праўды ў такіх развагах ёсць. Але ж ёсць яшчэ іншая праўда, тая праўда, якая без якіх-небудзь гарантый патрабуе веры ў чалавека, веры ва ўсё тое духоўнае і светлае, што пераважае ў яго душы над цёмным і злым, той светлай і чыстай веры, якая дапамагае народу выстаць пад час найцяжэйшых выпрабаванняў і, можа, дзякуючы якой наш народ і здабыў перамогу ў вайне.

А. Жалязоўскі псіхалагічна праўдзіва адлюстроўвае становішча характару галоўнага героя. Арцём далёка не адразу робіцца жывым прыкладам дабрачыннасці, як, напрыклад, Надзеевіч у аднайменнай апавесці Н. Маеўскай, які ўжо, здаецца, і нарадзіўся толькі для таго, каб служыць узорам для наслідавання. Герой А. Жалязоўскага самавыяўляецца пад уздзеяннем абставін, аўтар не навязвае чытачу свайго суб'ектыўнага ўспрымання персанажа, дзеянне і ўчынак вызначаюць характар героя, яго духоўную сутнасць. Спатканне з Гадуню і Гардзевым, якія ў сваім шчаслівым, нічым не азмрочаным існаванні не здольны зразумець боль і роспач Арцёма і яго бацькі; кампанія Лінкі, якая напачатку захаляе героя псеўдарамантыкай смеласці і сілы, і толькі пазней, калі гэтая сіла выкарстоўваецца для таго, каб паздэкавацца з безбароннага чалавека, гэты арэол прыгажосці спадае з вачэй героя; праца ў Яромі і на фабрыцы, дзе герой сутыкаецца не толькі з прыгожымі і харошымі праявамі жыцця, але і з яго драматычнасцю і складанасцю, — усё гэта псіхалагічна і жыццёва праўдзівыя этапы развіцця і фарміравання яго характару. І таму дабрня і чалавечнасць Арцёма, яго імкненне зразумець учынкi і паводзіны іншых, яго здольнасць дараваць Гадуню і Гардзеву з'яўляюцца заканамерным вынікам развіцця яго характару, яго адносінаў да жыцця.

Выразна і запамінальна малое аўтар партрэты сваіх персанажаў (цёткі Матруны, майстра Фаміча, бацькі). Тут заўважана не толькі спроба вызначыць пэўныя псіхалагічныя штрыхі да характараў герояў, але і ў нейкай ступені імкненне сцяжыма адзіці ад досыць устойлівых традыцый, калі знешні выгляд персанажа прама прапарцыянальна адпавядае яго маральнаму вобліку. Аднак, думаецца, не трэба было аўтару злоўжываць адзін раз удала знойдзенымі штрыхамі і выкарстоўваць іх яшчэ раз, як адбылося гэта, напрыклад, у апавяданні «Помнік», дзе перад намі індывідуальны чалавечы лёс, новая гераіня, а чыста знешне — зноў тая ж самая цётка Матруна з апавесці «Горкі хлеб».

Вялікая ўвага ў апавесці А. Жалязоўскага надаецца знешнім дэталю, якія падкрэсліваюць эмацыянальна-псіхалагічны стан героя, ствараюць своеасабліваю атмасферу далучэння да падзей. Але зноў жа часам пісьменнік нібы забывае, што мастацкая дэталі гэта толькі дэталі і яе задача стварыць настрой, пацудзіць, і толькі: «У мёртвую цёмную хату ўвінчваецца тонкі назойлівы гук, выводзіць Арцёма з глыбокай задуманнасці. Ён нібы прачынаецца і ўжо бачыць сябе не на печы хворым, а ля труны бацькі, над якой кружыць вялікая восенская муха, і гудзе, і гудзе. Гэта назойлівае гудзенне прыводзіць Арцёма ў шаленства... А муха зрабіла яшчэ некалькі кругоў пад столлю, нібы развіталася з нябожчыкам назаўсёды. (Параўнанне проста недаарнальнае. — Г. Т.) І раптам ударылася ў твар тоўстай жанчыне, што застыла нерухома, і вылецае вон». Ствараецца ўражанне, што гэтая дэталі спатрэбілася аўтару толькі для таго, каб была нейкая лагічная сувязь ва ўспамінах Арцёма, якому трэба зараз раскажаць пра тоўстую жанчыну, цётку Марфу.

У. Конан у артыкуле «Зноў пра неабходнасць вышынні» («ЛіМ», 14 сакавіка) адзначае, што «катэгорыя трагічнага ў пераважнай большасці сённяшніх твораў набыла рэтраспектыўна-падзейны бокам павернута ў мінулае... А ці ж няма ў сённяшнім жыцці трагічных канфіліктаў адкрытых, так і асабліва ўнутраных, нявыяўленых, таго, што завецца трагізмам штодзённасці? Апавяданне А. Жалязоўскага «Хутаранка» сведчыць, што ёсць такія канфілікты». Аднак, падзяляючы гэтую думку, не зусім можна пагадзіцца з ацэнкай аўтарам артыкула апавядання А. Жалязоўскага «Хутаранка». Мне

здаецца, што гэтаму апавяданню, таксама як і апавяданням «Падарунак», «Помнік», не хапае глыбіні і псіхалагічнай праўдзінасці ў адлюстраванні складаных праяў і праблем рэальнага жыцця, нават на тым тэматычным матэрыяле, які ахоплівае аўтар, нягледзячы ўжо на тое, што сам па сабе гэты матэрыял, па сваёй асноўнай думцы, не вызначаецца свежасцю і арыгінальнасцю. Значна большую цікавасць, на маю думку, уяўляе апавяданне «У вясковай цішыні», дзе А. Жалязоўскаму ўдалося перакарнальна выявіць драматызм і складанасць чалавечых лёсаў:

«Бачыце, родная маці, а не разумее нас. Усё, што нажывалі, пойдзе па ветру, ёлкі зялёныя!»

— Не вы нажывалі, — злосна сказала яна, і вочы яе пачырванелі ад слёз.

— Ды хіба справа толькі ў гаспадарцы? — прымірэнча і глуха прамовіў Шурка. — У мяне, можа, душа разрываецца ад жаласці да вас... што вы адна тут, у гэтай вёсцы... Жывём мы неяк не па-людску».

Прыватная драма цёткі Лізаветы, якая цягнуцца на працягу гадоў, у гэтай, здавалася б на першы погляд, нічым не азмрочанай амаль першабытнай вясковай цішыні, дзе і сама прырода, і побыт людзей прасякнуты гармоніяй і спакоем і нібы выключваюць наяўнасць складаных праблем і трагедый, па-чалавечы шчыра і проста выяўляецца аўтарам у апавяданні. Гэта і ёсць тая праўда рэальнага жыцця, дзе катэгорыя трагічнага сустракаецца часцей, чым нават гэтага хацелася б.

Свае трагедыі і драмы адбываюцца і на старонках апавяданняў У. Саламахі. І там, дзе перажыванні герояў і іх паводзіны пазбаўлены залішняй тэатральнасці і эфектнай позы, можа гаварыць аб сціпых, але сур'езных здабытках аўтара. Гэта ў першую чаргу датычыцца апавяданняў «Матруна» і «На схіле лета». Першае прысвечана падзеям вайны, другое — нашаму сучасніку, гараджаніну першага пакалення. Памяць пра вайну і настальгія па вёсцы — гэта асноўныя тэмы сучаснай беларускай літаратуры, аднак У. Саламаха не адмовіў у гэтых апавяданнях у свежасці думак і глыбіні закранутых праблем.

Таксама як героі У. Саламахі і А. Жалязоўскага, героі апавяданняў В. Ткачова — нашы сучаснікі, вясковыя і гараджане, якія, як гаворыцца ў анатацыі, «прывабліваюць сваёй актыўнай жыццёвай пазіцыяй, працавітасцю і сціпласцю». Аграному Алеся Будніцкаму, галоўнаму герою апавядання «Каласы на круглай зямлі» (думаецца, назва не надта ўдалася аўтару), ніякі не адмовіў у актыўнай жыццёвай пазіцыі і працавітасці. Толькі год працуе ён у калгасе, а ўжо здолеў і камсамольскую работу ажывіць, і самадзейнасць арганізаваць, і ўборку збожжавых у тэрмін і без страт наладзіць, і ўступіць у вытворчы канфілікт са старшынёй калгаса Каваленчыкам, і нават захацаў. Увогуле, з прыездам Будніцкага ў калгас застылае і шэрае жыццё вёскі змянілася, стала і цікавым, і змястоўным, нават моладзь пачала вяртацца з горада дадому. Як бачыце, з актыўнай жыццёвай пазіцыяй у героя ўсё ў парадку, аднак са сціпласцю, здаецца, цяжка. Што б ні гаварыў альбо ні рабіў Будніцкі, нават калі гэта самыя трывялічныя ісціны, — усё настолькі правільна і дасканалы, што ні ў самага героя, ні ў аўтара не выклікае ніякіх сумненняў і прызнанняў. Пачынае здавацца, што аграном Будніцкага за яго праведнасцю ўжо пры жыцці можна было б кананізаваць. А каб гэтага не адбылося, давайце прыгледземся да яго больш уважліва: «Будніцкі шырока расчыніў дзверы, выглянуў з іх і не без гонару ў голасе — а ўсё ж ён і тут не спаваў — запрасіў: — Заходзьце, таварышы».

Гэта адзін з невялікіх штрыхоў, якія характарызуюць «сціпласць» героя, які так апэратыўна і правільна вырашае ўсе праблемы, рэальныя і ўяўныя. І адна з такіх праблем —

вытворчы канфілікт Будніцкага і Каваленчыка. Аднак на чым трываецца гэты канфілікт? Напэўна, усё ж такі на традыцыі: маладыя галоўныя інжынеры канфілітуюць са старымі дырэктарамі заводаў, маладыя аграномы — са старшынёй калгасаў і г. д. Безумоўна, традыцыя — справа харошая, але ўсё залежыць ад таго, як іх зразумець. І можа, таму, што не выяўлены сур'езны падставы для гэтага канфілікту, — ён і ператвараецца ў канфілікт амбіцый, а не ў сур'езны вытворчы канфілікт, як гэтага хацелася б аўтару.

На нарадзе ў райкоме партыі Будніцкі ўнёс прапанову пры ўборцы збожжавых выкарыстаць сярпы і косы, з гэтага і пачынаецца дыскусія. Каваленчык пачынае ўшчышваць Будніцкага: «пра косы ды сярпы ты дарэмна, дарэмна, хлопце, не той час». Будніцкі з маладым запалам адказвае: «Выходзіць, мы з вамі ў розныя бакі едем, хоць і на адной машыне. Бач ты — пра сярпы і косы дарэмна! А калі трэба? Калі выйсьце адно — да сярпоў вярнуцца, што тады, га? ...трэба было ў зале ўстаць і сказаць: я — сур'яц, Будніцкі — самадурен. Што ж гэта, люд добры, робіцца: людзі ў космасе цуды творыць, а мы, браточки, да сярпоў вяртаем ды косы... Памрэм, а не адступім назад, да старога!...» На маю думку, не трэба быць вялікім спецыялістам у галіне сельскай гаспадаркі, каб зразумець, што вытворчы канфілікт на такім узроўні на сённяшні дзень — не зусім сур'езна. Думаецца, што не пайшла на карысць апавяданню залішняя перанаселенасць персанажаў, зварот да апісання нязначных дробных падзей і праяў будзённага вясковага жыцця.

А вось апавяданню «Казань», у якім В. Ткачоў выводзіць чытача на новыя географічныя абсягі і побытавыя рэаліі, гэта якраз і не зашкодзіла б. Дзеянне адбываецца ў далёкай сонечнай Туркменіі. Галоўны герой развітваецца з гэтым краем, дзе ён доўга працаваў і жыў, каб вярнуцца да сябе на радзіму, у Беларусь. Перад ад'ездам герой трапляе ў гасці ў аўл, да бацькі свайго сябра Курбана. Стары Мерген-ага ў знак вялікай пашаны і сімпатыі дорыць герою на ўспаміні казан для плова. Такое пашырэнне географічных межаў давала для прайзаіна шмат цікавых і арыгінальных мажлівасцяў. Аднак, думаецца, не ўсе яны аўтарам былі дастаткова выкарыстаны. Акунат тут, у гэтым апавяданні, вельмі спатрэбілася б, на маю думку, тое бытапісалніцтва, якім так грошчэ сучасная маладая проза, калі піша пра родную вёску. Аднак памыляецца чытач, калі спадзеецца даведацца з апавядання В. Ткачова нешта новае пра прыроду, жыццё і побыт туркменаў, народа географічна і этнаграфічна далёкага ад беларусаў. Уся экзатычнасць абмежавалася тым, што героі паехалі ў аўл, а не ў вёску, і пілі чай з піялы, а не з кубка...

Так сталася, што галоўная ўвага ў гаворцы была засяроджана больш на праліках, чым на здабытках, аднак ніхто не будзе свярджаць, што гэтых здабыткаў у маладых прайзаікаў няма. Безумоўна, яны ёсць. І калі ўспомніць яшчэ раз выказванне, якое ў апошні час стала амаль крылатым, аб тым, што вартасць мастацкага твора вызначае сукупнасць ісціны, дабра і прыгажосці, то мне здаецца, што гэтыя здабыткі ёсць там, дзе ў наяўнасці ісціна і дабро, паколькі без іх не існуе прыгажосці.

ВЕСАЧКУ сваю я пакінуў у пяцьдзiesiąт першым — паступіў у інстытут і назад ужо не вярнуўся. Даволі рана разляцеліся з матчынага гнязда і сёстры. Малодшая асела аж у Ташкенце. Жылі там яшчэ з даваіны дзве нашы цёткі — бацькавыя сёстры. У пяцідзiesiąтыя, як і ў дваццатыя гады, у модзе была прымаўка пра тое, што Ташкент — горад хлебны. А пра сваю вёсачку і пра свой раён мы не маглі сказаць гэтага ні ў пяцідзiesiąтым, ні пазней.

Зусім асірацеўшы, маці наша страшэнна сумавала, хоць і не скардзілася. Яна наогул ніколі ні на што не скардзілася.

— Жывуць людзі, і я жыву, — быў яе звычайны, кароткі і ў нечым стандартны адказ на ўсе распыты.

У пяцідзiesiąт трэцім старэйшая сястра забрала маці да сябе. З таго часу і да сёння жыве яна пры дачцэ і зяцю. Пры выпадку не прамінае сказаць пра зяця:

— Дзякаваць богу, чалавек добры трапіўся.

За трыццаць гадоў яна ім і дзцяцей выгадавала і праўнукаў дачакалася. І ўсё б, здаецца, добра, і людзі тут, на Міншчыне, не блага, і вёска вялікая, і калгас багаты і, зноў жа, сталіца блізка. А нахлыне на яе нуда — не знаходзіць сабе месца. Тады і хварэць пачынае, тады ў яе і ціск узнікае, і сэрца шчыміць, і ногі ломіць. І ніякія тут лекі не дапамагаюць. Звоніць мне сястра ў такіх выпадках: трэба, кажа, з'ездзіць дамоў — маме худа. І мы едзем у сваю вёсачку, дзе жыве яшчэ мацерына сястра з мужам-пенсіянерам. Пабудзем пятніцу і суботу, а ў нядзелю вяртаемся. І маці нібы маладзее, на хваробы не скардзіцца, становіцца больш гаваркоў, усю дарогу ўспамінае нешта са свайго жыцця і ўсё больш вяседае ці нават смешнае. Толькі ўсе гэтыя трыццаць гадоў не праходзіць туга ў яе вачах, але гэта не кожнаму відно.

Больш як за чвэрць веку ў нас склаўся даволі ўстойлівы рытуал гэтых наездаў дамоў, як кажа маці. Спыняемся толькі ў цёткі. Пасля абеду ідзем на могількі. Маці добра ведае, дзе хто з аднавяскоўцаў пахаваны. Многіх абдыдзе, каля некаторых прыпыніцца, пастаіць. Мы ў такіх хвіліны трымаемся крыху воддалей, самі па сабе. Канчае маці абход каля магільных сваіх бацькоў — нашай бабулі і дзеда. Каля маленькай магількі, што паміж імі, прысядзе, сашчыгне травінку на жоўтым жвіры, паправіць каменьчык, скіне нейкую трэсачку ці сухі лісток. Гэта магілька яе самага малодшага, Міколка, нашага брата. Нарадзіўся ён у сорак першым, у ліпені і дажыў да зімы сорак пятага. Маці ніколі не сказала, што ён памёр. Заўсёды кажа: зайшоўся. Большыя (гэта пра нас, старэйшых) выжылі, а ён, маленькі, ад бляхлебцы зайшоўся. Яна ніколі не плача на могільках. Але ўсю дарогу ад могілька да папалішча маўчыць. І ўсе маўчаць.

Папалішчам маці заве тое месца, дзе некалі стаяла наша хата, бацькава хата. Яна ніколі не гарэла. Маці прадала яе ў пяцідзiesiąт трэцім. Карову перавезла ў хлест да зяця, а хату прадала прамкамбінату на дрывы. Можна, таму і папалішча. Мне здаецца, якраз гэта акалічнасць і мучыць яе да сённяшняга дня. Перад самай вайною паставіў тую хату наш бацька,

з яе і на смерць пайшоў, а яна яе — на дрывы прамкамбінату... А можа, мне толькі так здаецца...

Цяпер на тым папалішчы стаіць чужы дом, жывуць чужыя людзі. А пад вокнамі ў іх — дзве не маладыя ўжо, але даволі стройныя бярозы і магутная разлапістая ліпа. Нашы бярозы і наша ліпа — іх пасадзіў наш бацька ў той год, як жаніўся. Маці ніколі не казалі, што дрэвы пасаджаны з гэтага прычыны, але мы ведаем, ад цёткі ведаем.

Калі бываем на сваёй былой сядзібе, маці не захоўвае ў той чужы дом, але

Алесь ПЕТРАШКЕВІЧ

АПАВЯДАННЕ

пад дрэвамі пастаіць. Неўзаветку дакранецца да шурпатай кары бярозы ці ліпы. Ліпа прыгожая, здаровая, з тоўстымі, шырокімі сукамі і густым лісцем. Самай прывабнай яна бывае ў ліпені, калі цвіце. Тады яна не толькі прыгожая і духмяная, але і павучая, як кажа маці. Ад пчоў павучая...

У гэты ліпень ліпа цвіла як заўсёды, але не спявала. Маці заўважыла гэта, а цётка растлумачыла:

— Пчолак у вёсцы цяпер няма — усе перамерлі, як гербіцыды з самалетаў сеяць пачалі. Дустам перасталі, а гербіцыдамі сыплюць. Як жа тым пчолкам удалець. Праўда, спачатку людзі вулі закрывалі. Толькі ж дзе яе ўтрымаеш, — пчала не карова, ёй кожны дзень у поле трэба, на канцэнтраты не пасадзіш...

У гэты ліпень не было не толькі пчоў. Не было і адной бярозы. Ад яе застаўся толькі пень — чорны нізкі пень.

— Зрэзалі? — толькі і сказала маці, як бы спалохаўшыся.

Усе моўчкі глядзяць на тое, што засталася ад бярозы, а па мацерыных шчоках, усеяных безліччу дробных маршчынак, цякуць слёзы. Цякуць самі сабой. А сама яна спакойная, засяроджаная. Плачуць толькі вочы. Не могуць адарвацца ад чорнага пня і плачуць. Відаць, маці разумее, што плача і крыху бянтэжыцца:

— Во табе, гэта ж трэба, — і спрабуе ўсміхнуцца.

Усмешка не выходзіць, і маці адварочваецца, каб выцерці слёзы ражком хустцінкі, а цётцы, нібы між іншым, кажа:

— Папрасі ты іх, каб не чапалі хоць таго, што засталася. Калі ім трэба, я на дрывы дам. Няхай не чапаюць таго, што засталася, — мацерын голас па-здрадніцку дрыжыць, і яна змаўкае.

Каб супакоіць сястру, цётка ахвотна абяцае і тут жа таропка паведамляе, што бярозу зрэзалі толькі таму, што яна стала ўсыхаць, сама, маўляў, бачыла, як дрэва чахла.

— Што ж яму сярод жывога тырчэць сухімі кубалкамі, — выкарыстоўвае цётка самы важкі аргумент. А маці ківае ёй у знак згоды, толькі нам здаецца, што не верыць яна цётцы, хоць і кажа:

— Не дзіва ўсохнуць... Колькі гадоў прастаяла, — а памаўчаўшы, успамінае: — А можа, ад асколкаў зайшлася? Дрэву з асколкамі, як і чалавеку... Калі немцы вёску бралі, каля бярозак енарад узарваўся — па танку нашым яны білі. Якраз вось тут, бадай што на карэннях, ён і вухнуў. А па той бок бярозак сховішча наша было — ямка, а зверху бяровенне зямлёй прысыпанае. От з імі сядзела, — маці глядзіць на мяне і сястру, — і старая Лявоніха з унукам Жэнькам, ці памятаеце? Масквічом яго звалі. Другія ўнукі Лявоніху

бабуляй ці бабкай звалі, а Жэнька толькі бабушкай. Гадкоў пяць яму тады было. З Масквы да бабулі прыехаў, а тут вайна.

Я памятаю Жэньку-масквіча, памятаю яго трагічную бязглузую смерць пасля вайны ўжо.

— Страляюць адтуль, страляюць адгэтуль, сядзім, чакаем, што будзе, нават прывыклі... І раптам як жухне ў наш акуп і агнём, і дымам, і зямлёй. Вачу, дзеці галосіць, Лявоніха хрысціцца, нешта крычыць, а я іх не чую — аглушыла... А як вылезлі з таго сховішча, бачым — ямка за бярозамі, сучча асколка пасечанае і кара на дрэвах пашкамутаная і падпаленая, аж жоўтая... Не дзіва, што ўсохне...

Ідучы дамоў, маці збочвае з дарогі, што вядзе праз дуг да рачулікі, і ідзе ўздоўж касагора вузкай сцяжынкай. Мы ўжо ведаем, што маці ідзе да крыніцы. Гэтыя наведзіны таксама ўваходзяць у яе рытуал сустрэчы з тым, што некалі было.

Даўней, да меліярацыі, унізе пад касагорам, на шырокім поплаве было некалькі крыніц з чыстай ледзяною вадою. Зімой крыніцы не замяралі, а ўлетку ў гарачыню давалі людзям і сілу, і бадзёрасць, і асалоду. Цяпер з усіх крыніц засталася толькі наша. Засталася, не перасохла, відаць, толькі таму, што падземны струмень меў шчасце выбіцца да людзей і свету бліжэй ад касагора і вышэй рачулікі, якой цяпер ужо няма.

Сёння ўжо ніхто не памятае, з якога часу аднавяскоўцы пачалі называць нашу крыніцу Іванішняй — па імені бабулі, бацькавай маці, але многія, асабліва старэйшыя, пацвердзяць, што пасля смерці Іваніхі, ужо гадоў пяцідзiesiąт, крыніцу называюць Лёўчышняй, у гонар маёй маці. Сямейнай крыніца стала, відаць, таму, што нарадзілася пад касагорам, над якім стаяла дзедава хата, а можа, яшчэ і дзедава дзеда. Старая Іваніха памятала, што яшчэ задоўга да першай вайны з немцамі паставіў мой дзед Іван над крыніцай дубовы зруб, у пяць вяноў. А калі ставіў новы зруб, на глыбіні, дзе біў ключ, выявіўся стары, немаведама кім і ка-

лі пастаўлены. Можна, і таму крыніца стала фамільнай. А можа, таму, што бабуля Іваніха, а пасля яе маці наша Лёўчыха — і ніхто апроч іх — кожны год у дзень пад Івана Купалу вычэрпвалі з крыніцы ўсю ваду да самага донца, ачышчалі ад ілу і пяску, што наплываў з касагора, шаравалі галеньчыкам і скрэблі нажом дубовыя плашкі зруба, пракопвалі ручайку, каб вадзе было як сцякаць у рачулку. Такі догляд крыніцы нагадваў своеасаблівы старадаўні свяшчэнны рытуал і з году ў год выконваўся гаспадыняй дома як нешта

вечнае, святае і чыстае. Не здарма ж ён рабіўся, а многа дзе і цяпер яшчэ робіцца, у дзень напярэдадні Купалавай ночы, калі далёкія продкі нашы ачышчаліся вадою і агнём перад тым, як паклікаць на сустрэчу душы сваіх продкаў.

Цяпер зруб крынічкі быў нізкі і амаль зраўняўся з зямлёю, якая парасла навокал сакавітым аерам. Маці нагінаецца над крынічкай, і люстэрка празрыстай сцюдзёнай вады адбівае яе твар, а за ім — высокая белая абалокі, ад чаго крыніца становіцца бяздоннай, як само неба. Нейкую хвіліну маці глядзіць на сябе, папраўляе зусім белую пасмачку валасоў, што выбілася з-пад хусткі, дакранаецца пальцамі да шчакі — можа, успамінае сябе, калі нахлылася над гэтай крыніцай упершыню, калі крыніца яшчэ не насіла яе імя, а яна сама толькі што атрымала новае імя Лёўчыхі, а можа, успамінае той страшны дзень і час, калі ад усяго, што некалі было, засталася толькі гэта імя, засталася, як салодкі і горкі ўспамін.

Далонню, як коўшыкам, маці зачэрпвае вады, крышку адхіляецца ад крыніцы і паволі выпроствае пальцы. Вада буйнімі, як слёзы, кроплямі падае на люстэрка крыніцы. Знікаюць воблакі, знікае бяздонне, мокрай рукой маці павольна праводзіць па твары. Яна адчувае, што мы назіраем за ёй, і некалькі вінавата кажа:

— Крыніца — гаючая вадзіца, — і дадае: — Пачысціць бы, канаўку пракапаць, а то зарасце крынічка, заіліцца ключ і заглохне.

— Хто яе будзе чысціць, — чамусьці смеецца цётка. — Пасля меліярацыі, як крыніцы перасохлі, калгас па ўсёй вёсцы калодзежаў накапаў і насвідраваў: хочаш — вёдрамі цягай, хочаш — пампуі проста ў хату — і лёгка, і ёмка.

— Хіба што ёмка, — згаджаецца маці і на гаворку больш не даецца, хоць усю дарогу аж да самага дома цётка расказвае і пра суседзяў, і пра брыгадзіра, і пра сваю дужа ладную карову, і пра тое, што мужчын цяпер, як і ў вайну, у вёсцы мала, а тыя, што засталіся, любяць чарку.

Яна пералічвае імёны тых, што памерлі ад гарэлкі, і тых, што сканалі на марозе. Адзначае тое, што і маладыя вы-

піваюць, і бабы таксама. — І твой п'е? — пытаецца маці.

— Усе такія, — адказвае цётка. — Грошай хапае, віна, хоць заліся, а розуму дзе ж ты возьмеш, як свайго не стае. П'юць, калі трэба і калі не трэба...

Усё гэта цётка гаворыць спакойна, звыкла, нават з усмешкаю. А маці маўчыць. Маўчыць усю дарогу, маўчыць дома, маўчыць за вячэрай. Паколькі мы з сястрой таксама больш маўчым, гаворыць амаль адна цётка ды зрэдку ўстаіць слова дзядзька. Цётка ногул любіць гас-

цей, не хавае і таго, што рада нашаму прыезду. Стол ужо ломіцца не толькі ад страў і закусак. Цётка заўважае, што гаворыць толькі яна, і пранануе выпіць па келіху.

— А то седзіць, як на памінах. Ці, можа, ты ўсё яшчэ не п'еш? — пытае мяне гаспадыня, падсоўваючы закуску.

— Не п'ю, — кажу.

— Яйбогу? — сумняваецца цётка. — А можа, хворы?

— Абсалютна здаровы і не хачу.

— От жа ёсць у людзей шчаслівыя жонкі, — не сунімаеца цётка, а дзядзька спакойна, але цвёрда кажа:

— Сядзь!

— Ты не камандуй, — без крыўды адгукваецца цётка і сядзе ў канцы стала супраць дзядзькі. — Памянем і памёршых і жывых, гэта ж колькі ўжо не бачыліся.

Дзядзька налівае гарэлкі ў чаркі. Маці бярэ сваю са стала і доўга моўчкі глядзіць на гарэлку, нават паварочвае шклянку, нібы хоча нешта ўбачыць на дне. Ад нейкага ўспаміну ў яе чырванюць павекі і яна ставіць чарку на стол:

— Даруй, сястрыца, і ты, Кузьміч, не крўдуй. Не магу я сёння... Сціснула нешта ў грудзях, не прадыхнуць, — голас у маці глухі, ціхі, ідзе аднекуль з глыбіні грудзей.

— Ну што ты? — аж устае цётка з-за стала. — Гэта ж хлебная, пшанічная.

— Сядзь! — ужо больш сурова кажа дзядзька, і цётка без слова слухаецца.

— У сорак першым яшчэ, ўвосень, як даведалася, што Лёўкі больш няма, — маці заўсёды называе нашага бацьку Лёўкам, а не Лявоніхам, — як даведалася, рашыла памерці. Выпіла бутэльку першаку і думала, што памерла, а папраўдзе дык толькі заснула, і ніякая трасца мяне не ўзяла. З той пары і горка мне без гарэлкі. Сорак гадочкаў як памінаю. — Маці доўга маўчыць. — Пачала памінаць, калі самой трыццаць два было. Трыццаць два было, а сорак памінаю...

— Не адна ты памінаеш, — падае голас цётка, каб павярнуць гаворку. — Не вярэдзь сабе душу. Колькі гадоў прайшло...

Міхасю ЛАЗАРУКУ — 60

Праўленне СП БССР павіншавала з днём нараджэння Міхася Лазарука, якому 5 ліпеня спаўняецца 60 год.

«Дарагі Міхасі Арсеневіч! Горача віншую Вас, вядомага крытыка і літаратуразнаўцу, доктара філалагічных навук з шасцідзясяцігоддзем з дня нараджэння.

Вы належыце да пакалення, якое прымала ўдзел у Вялікай Айчыннай вайне, а пасля заканчэння яе авалодвала ведамі, вучылася. Выкладчык беларускай літаратуры, дацэнт, дэкан філалагічнага факультэта, прарэктар Мінскага педагагічнага інстытута імя М. Горькага, дырэктар Навукова-даследчага інстытута педагагікі Міністэрства асветы БССР — такі Ваш працоўны шлях. Вы абраны акадэмікам Акадэміі педагагічных навук СССР.

Больш за трыццаць пяць год Вы актыўна працуеце ў галіне крытыкі і літаратуразнаўства.

На Вашым творчым рахунку даследаванні і манграфіі «Пімен Панчанка», «Пытанні тэорыі літаратуры» (разам з

А. Ленсу), «Станаўленне беларускай паэмы», «Беларуская паэма ў другой палавіне XIX — пачатку XX стагоддзя», зборнік артыкулаў «Часу непадуладнае». Вашы літаратурна-крытычныя працы вызначаюцца навуковай грунтоўнасцю, прынцыповасцю, высокім ідэяна-тэарэтычным узроўнем.

У Вашай асобе ўдала спалучаецца талент літаратара і педагога, выхавателя выкладчыцкіх і навуковых кадраў. Вамі напісана шмат прац па педагогіцы, дапаможнік для вучняў сярэдніх школ «Тэорыя літаратуры», падручнік для 8 класа «Беларуская літаратура» (разам з В. Івашыным).

Жадаем Вам, дарагі Міхасі Арсеневіч, добрага здароўя, шчасця, новага творчага плёну на педагагічнай ніве, на ніве нашай роднай літаратуры».

Штотыднёвік шчыра далучаецца да віншавання.

3 ПАЭТЫЧНАГА СШЫТКА

Васіль САХАРЧУК

ПЯЦЬ ПЕСЕНЬ ПРА ГАРСІЯ ЛОРКУ

1. Песня пра камяні

Хлопчык чорнавалосы з гаю выходзіць у белым. Вочы—бяздоннае неба, рукі—імклівыя стрэлы. Ён тут уладар адзіны, ні ў чым не ведае межаў. І сонца, і горы, і вецер толькі яму належаць. Вільготна лагодзачы цела ранішняю прахалодай, ляжаць камяні сівыя ў велічы першароднай. Малы прытуліўся спінай да шэрай шчакі граніту і тут жа ўбок адхіснуўся, нібы ад змяі ядавітай. Ураз пацямнела неба. Сціхла вакол вокамігненна. Хлопчык застыў нерухома, схіліўшыся над каменнем. І толькі цяпер прыкмеціў, крануўшы рукою гарачай, што камяні сівыя, бо людзі ад гора плачуць. Сэрца ў грудзях зайшлося, ён птушка ў цеснай клетцы. Ён зноў камяні пакратаў—над імі ў адчай ўкленчыў. Ноччу ў гарачай пасцелі хлопчык заснуць не можа. Пытанні пакутлівым болем істоту яго трывожаць. І ранкам, як толькі сонца твар у расе памые, ён зноў паймыцца ў горы слухаць слёзы людскія. Але і на гэты раз будуць

маўчаць камяні, як і ўчора, пакінуўшы ў сэрцы ягоным надзеі свае і гора.

2. Песня пра звонкую ваду

Калісьці ў часы глухія да хат сваіх з вадаспадаў дарогу прарэкалі маўры водам Сьера-Невады. Прызнаўшы іх волю і ўладу, пабегла вада пакорна па жалабках і каналах са стромых вяршынь у горад. З той пары і днём і ноччу ўздоўж вуліц імчыць апантана, ціха бруціць ў парках, звонка пяе ў фантах. Пра горную веліч і волю з лістамі вядзе гаворку, струменіць, шуміць, смяецца, заходзіць плачам горкім. Аднойчы юнак чарнявы падслухаў спеў яе дзіўны... Здалося: ёй падпяваюць і горы, і дол, і раўніны... Праіклі чароўныя гукі у сэрца жаданнем новым: вады глыбінную песню выказаць простым словам. Цяпер назаўжды, да скону ўжо не знайсці спакою, пакуль яно гэтай песняй сэрцаў людскіх не спатолюць.

3. Песня пра натхненне

Не, не знайсці спакою... Толькі ў песні ратунак. Напята звіняць і стогнуць натхнёнай гітары струны. І бачыцца: між цясінаў, знікаючы ў аддаленні, пад цяжкай цыратай змроку варушацца нечыя цені. А побач—увобдымкі з ноччу скачуць на схіле горным сто юных цыганак—у белым, сто юных цыганак—у чорным. Іх танец—акрылена-пруткі, вольны, як горны вецер, празрысты, як даль марская, загадкавы, як бяссмерце. Спадае вада жывая да ног іх уніз са стромы,

шалее на слізкіх скалах адчужана і бяздомна. І скачуць, і скачуць, скачуць, скачуць на схіле горным сто юных цыганак—у белым, сто юных цыганак—у чорным...

4. Песня пра смерць

У воўчых глухих сутарэннях, змрочных, сырых і нізкіх людзей самых светлых і чыстых заносіць у чорныя спісы. Жандар пагражае паэту за вершы расправай суровай. Вершы яго не па густу начніцам, крыжастым совам. Расправа ж была вельмі проста, такой, што прасцей не бывае: тайна забілі Лорку у апельсінавым гаі. А потым—палілі кнігі парадна і нат урачыста... Плошча забыць не зможа ганебных агнёў фашыстаў. Схілілі ў журбе галовы над цэлам яго апельсіны... А ў небе—пазавы песні звінелі спевам птушным. Кожнаю кветкай, травінкай іх падхапілі раўніны, сваю наталяючы смагу музыкаю глыбіннай.

5. Песня пра неўміручасць

Гітара ў цемрадзі ночы заплакала ля прычала. З-за хмары бліснула поўня чымяным лязом кінжала. Вецер—марскі пустэльнік, да скону гітары верны, ружовыя кветкі язіну прынёс на маўклівы бераг. Яму ж у адказ гітара пра сонца засмуткавала, гледзячы ў чорнае неба крывавым сваім правалам. Не анямелі струны! І мёртва—не маўчалі! Пра гэта вецер бяздомны спявае ў гаіх начамі. Пра гэта пяску сказалі хвалі марскія пенай, кроплі крыві застылай змываючы з яе сценак. Іх словы пачула рэха і водамі Сьера-Невады панеслася з горных схілаў у самае сэрца Гранады.

— Усё сяло памінае, — не здаецца цётка. — На вайну з кожнай хаты нехта пайшоў, а то і па двое, а назад, лічы, ніхто не вярнуўся.

— Тых, хто не вярнуўся, вайна ўзяла — было ў яе такое права, — а я свайго сама пад загубу падвяла, уласнымі рукамі з-за дурной галавы ў полімя п'якельнае штурхнула.

І цётка, і мы з сястрой слупінем ад нечаканасці і збянтэжана глядзім на маці, і толькі дзядзька спакойна закусвае. Што гэта сказала маці?! Чаму праз яе загінуў бацька?! Чаму яна маўчала пра гэта столькі гадоў?! А калі сорак гадоў гэтага нельга было ведаць нам, яе дзецям, то чаму яна пачала нейкую дзіўную гаворку сёння?! Пакуль мы чакалі нечага неверагоднага, цётка ледзьве вымавіла пабялелымі вуснамі:

— Як сама загубіла?! Што гэта ты гаворыш, Манечка?

— Тоё, што ты чуеш, — кажа дзядзька, а мы з сястрой робім вывад, што дзядзьку ведама пра тое, чаго не ведаем мы. А маці тым часам расказвае спакойна, без спешкі і хвалевання, расказвае як чужое, адбалелае:

— Немцы наляцелі раптоўна. Вёску акружылі і з аўтаматамі ўсё бліжэй, бліжэй к цэнтру ідуць. Усіх, хто быў у дварах ці ў агародах — якраз бульбу капалі, сагналі на луг і кулямётамі абставілі. Каля кожнага кулямёта па двое і сабакі трэці. А каторыя з аўтаматамі, тыя хаты трасуць, людзей шукаюць і тое, што з мужыцкага багацця пад руку трапіцца, цягнуць. Сабралі ўсю вёску: і дзеці тут, і бабы, і параненыя акружэнцы, і нашы мужчыны, каторых на вайну не ўзялі, і я тут з дзецьмі.

Агледзелася і адлягло ў мяне ад сэрца — Лёўкі сярод нас няма. Дзякуй жа табе, божа, шапчу і на хату сваю глянула. Глянула і абмерла ўся — звалкаюць яны яго са страху і аўтаматамі падштурхоўваюць, каб да ўсіх ішоў. Гэта ж трэба яму была тая страху?! Усё адно як чуў бяду і лез на ражон: я табе, кажа, страху папраўлю, ці мала што... Падвялі яны яго — я насустрач кінулася, а немца на мяне як гыркне і бізном замахнуўся. А Лёўка ад бізну мяне засланіў, спрабуе ўсміхнуцца, а ў самога ў вачах і боль, і страх, і нянавісьць да гідлаў зялёных. Шэпча: не хвалюйся, табе няма чымна — я тады Міколкам хадзіла, уцяку я ад іх. А там у Башарова пададзімся. Чаму, пытаюся, у Башарова? А ён мне: сваякі ў нас там, а ў іх лес добры. Што табе той лес, шапчу. У добрым лесе добрыя людзі, а табе трэба больш панятлівай быць. Вайна, як-ніяк. І тут немец адштурхнуў мяне, а яго да мужчын у строй паставіў. Лёвачка, галашу, што ж я без цябе рабіць буду. Сулакойся, — крычыць ён мне з-за немцавага пляча, і бязы прынясі што-небудзь дэплае на плечы. Іх павялі, а я ў хату. Схапіла фуфайку, плашч, бухан хлеба, усё гэта ў мех і за ім. У канцы вёскі, на выгане, дагнала, перадала. Выцягнуў немец плашч з меха, агледзеў, усміхнуўся нават: гут matka. А я да бацькі: Лёвачка, любі, скажы ж мне хоць што-небудзь! Толькі сказаў: «Не забудзь табакі пасадзіць, калі да вясны не вярнуся...»

Маці доўга маўчыць, і мы ўсе маўчым. Потым выразна, хоць і вельмі ціха паўтарае кожнае слова:

— Не забудзь табакі пасадзіць... І цяпер тыя словы ў вушах... З той пары і да пяцідзясят трыццаці гадаў табакі саджу. А каб не ты, Кузьміч, я б яе і да сёння саджала. — кажа яна дзядзьку не то з папрокам, не то з удзячнасцю і расказвае далей: — Расады, бывала, высаджу, прыйдзе час — кветкі абшчыпаю, пасыні абламаю, як і ён, бывала, увосень зрэжу — пад страху парасторкаю. Зімовымі вечарамі на яго машыны скрышу, у мяшок ссыплю. Год пройдзе — і я тую табакі неўзаметку ў яму ад старога калодзежа высыплю. Можна, і аддала б каму, толькі дзе тыя курцы... А новая вясна прыйдзе — я зноў расады пасаджу. І грады раблю — наплачуся, і кветкі зрываю — наплачуся. Лявонішын унук, бывала, пытаецца: чаго ў вас, цёця, слёзы? Ведама, кажу, Жэнечка, табакі горкая... А Лявоніха смяецца: «Што ты, маладзіца, колькі ўжо гадоў табакі садзіш, а прымака не бярэш?» А мне ў вушах словы тыя: не забудзь табакі пасадзіць... А ў хаце ціха, а ў хаце пуста... І здаецца, каб нехта закруў, каб цыгаркаю запахла...

Слёзы засцілаюць вочы маці. І мы выпіваем утroph. — Можна, ужо хопіць? — ціха пытаецца цётка ў дзядзькі.

— Можна, і хопіць, — гэтак жа ціха адказвае дзядзька і нюхае скарыначку.

— Немцы ўзялі, немцы і забілі, пры чым жа тут ты? — пытаецца цётка, і мы разам з ёю чакаем адказу.

— Немцы ўзялі, а я яму ў той мяшок плашч паклала.

— Ну? — чакае цётка.

— Ну, — перадражнівае яе дзядзька, а паколькі маці маўчыць, расказвае сам: — Той самы камандзірскі плашч, што Міша наш Лявоні перад вайною прывёз. Пятліцы ён спароў, кубкі зняў, толькі дзірачкі ад іх і выразныя чатырохвугольнічкі на каўніры засталіся.

— Божачка міласэрны, — ускідае рукі цётка і садзіцца на лаўку, нібы ёй ногі падкасілі, мне не хапае паветра, маці плача толькі вачыма, а дзядзька расказвае:

— За камандзіра яны яго палічылі, разам з камандзірамі ў лагерным баракі і спалілі жывымі.

— І ты пра гэта ведаў? — перапалохана і здзіўлена пытаецца цётка.

— Каб не ведаў, то не гаварыў бы. — адказвае дзядзька.

— І ёй раскажаў?

— Яшчэ ў пяцідзясят трыцім, як знайшоў на гарышчы два мяхі табакі, калі прамкамбінат хату бурыві.

— Дурань! — падводзіць вынік цётка.

— Можна, і дурань, — згаджаецца дзядзька і кідае вока на маю недапітую чарку.

Я адліваю дзядзьку палову таго, што ў мяне засталося, і нібы ставім тую кропку, якую я зараз паставіў ў гэтым сумным апаваданні. Толькі ніякая кропка, а тым больш кропля, не прынясе ўжо ўцехі і заспакаення ні мне, ні маёй маці і не залечыць таго, што не гоіцца да смерці. Можна, з гэтае прычыны ні я, ні маці не былі ў сваёй вёсачы больш за тры гады. Абыходзілі балючае, баючыся дакрануцца да яго. Абыходзілі, не ведаючы таго, што толькі новы боль можа на час прыглушыць стары.

У ціхай затоцы.

Фотаацюд Ул. КРУКА.

ВЯРТАННЕ СПАДЧЫНЫ

Са сходу секцыі мастацкага перакладу

Мастацкі пераклад—гэта не толькі эфектыўны спосаб далучэння чытача да літаратуры далёкіх і блізкіх народаў, але і надзейны сродак вяртання сучасніку ўласнаацыянальных літаратурных помнікаў, напісаных у свой час продкамі на іншых мовах. Што могуць і павінны зрабіць нашы перакладчыкі, каб папоўніць літаратурную спадчыну Беларусі? Гэтаму пытання быў прысвечаны даклад старшага навуковага супрацоўніка Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР, кандыдата філалагічных навук У. Мархеля, які быў прачытаны на апошнім сходзе секцыі мастацкага перакладу ў Саюзе пісьменнікаў БССР.

Літаратура Беларусі доўгі час была шматмоўнай. Узнікшы ў XVI стагоддзі, шматмоўнасць ператварылася ў гістарычную традыцыю беларускага літаратурнага жыцця. Вывучэнне гэтай традыцыі адкрывае новыя імёны, новыя творы, напісаныя не толькі па-беларуску, але і на іншых літаратурных мовах (лацінскай, рускай, польскай), якія шырока бытавалі ў Беларусі. Аднак даследаванне нашай культурнай спадчыны, на думку дакладчыка, яшчэ не дасягнула таго ўзроўню, каб ва ўсёй паўнаце і рознабакова раскрыць складаны, супярэчлівы і надзвычайна своеасаблівы працэс фарміравання новай беларускай літаратуры, абумоўлены суіснаваннем твораў на розных мовах.

Асобныя з'явы і факты літаратурнага мінулага Беларусі застаюцца пакуль здабыткам невялікага кола спецыялістаў, а калі і даходзяць да шырокага чытача, то галоўным чынам праз літаратуразнаўчую інтэрпрэтацыю, без знаёмства з першааснай мастацкай матэрыяй — самім творам. Гэта значыць, што наша ўяўленне пра літаратуру Беларусі дакастрычніскага перыяду будзе заставацца павярхоўным да таго часу, пакуль не будуць вернуты да жыцця з папярэдніх стагоддзяў калі не ўсе, то прынамсі самыя значныя творы.

Недадзенае, непрасветленае, недаасэнсаванае мінулае — гэта як гістарычная з'ява, якая не атрымала лагічнага працягу ці нават не адбылася ў свядомасці, не адбылася ў памяці нашага сучасніка. А яму, мэтанакіраванаму будаўніку новага грамадства, не ўсё роўна, якая ў яго эстэтычная, духоўная спадчына. Таму ўзнаўленне мастацкіх здабыткаў Беларусі, аддаленых ад нас часам і мовай — адна з надзвычайных задач, якія паўстаюць перад беларускімі літаратарамі і перакладчыкамі.

Паэма Міколы Гусоўскага «Песня пра зубра», вернутая Язэпам Семянонам сённяшняму беларускаму чытачу праз чатырыста гадоў пасля ўзнікнення, не можа заставацца адзіным сведчаннем творчасці выдатнага паэта-лацініста Беларусі эпохі Рэнесансу. Веданне творчасці Гусоўскага і яго-

нага часу, несумненна, папоўнілася б новымі нюансамі, калі б былі перакладзены іншыя яго творы і ўзняты з небыцця забытыя імёны і паззія яго сучаснікаў і наступнікаў — ураджэнцаў беларускага краю. Перш за ўсё гэта Франц Градоўскі і Ян Радван, якія пісалі па-латыні, Ян Казаковіч і Дніла Набароўскі, што звярталіся ў сваёй творчасці да польскай мовы, Андрэй Рымша.

Чакаюць свайго перакладчыка так званыя эмблематычныя вершы — эпіграмы, трэны і эклогі, мемуарныя помнікі і творы палемічнай літаратуры, напісаныя ананімна ў XVII стагоддзі на старапольскай, а часам і на сумесі старабеларускай і старапольскай моў. Заслугоўвае ўзнаўлення на беларускай мове польская паззія такіх аўтараў XVIII стагоддзя, як Францішак Князьнін і Міхал Карыцкі. Апошні пісаў таксама і па-латыні. На першым этапе можна было б склаці анталогію старажытнай паззіі, куды ўвайшлі б тэматычна і праблемна звязаныя з Беларуссю творы аўтараў, якія жылі ў XVI—XVIII стагоддзях. Падобнае выданне абавязкова трэба прывесці і польскім паэтам мінулага стагоддзя, творчасць якіх была прыкметнай з'явай у тагачасным літаратурным працэсе Беларусі або пэўным вынікам гэтага працэсу. Сярод яе аўтараў бачацца Антон Адынец, Аляксандр Грот-Спасоўскі, браты Валяр'ян, Клеменс і Юліян Грымалоўскія, Эдуард Жалігоўскі, Тамаш Зан, Юліян Корсак, Ігнат Кулакоўскі, Тадэвуш Лада-Заблоцкі, Юзаф Маралёўскі, Геранім Марцінкевіч, Ануфрый Петрашкевіч, Аляксандр Ходзька, Марцін Цяплінскі, Ігнат Храпавіцкі, Ігнат Шыдоўскі і інш.

Асаблівай увагі заслугоўваюць пачынальнікі новай беларускай літаратуры. Амаль усе яны былі двухмоўнымі пісьменнікамі. Пішучы творы па-беларуску, яны не пакідалі тварыць і на польскай мове. Калі ж улічыць, што іх беларускамоўны набытак ельмі рэдка знаходзіў друкаваную трыбуну, толькі пад прыкрыццём іншамоўных матэрыялаў у рускіх ці польскіх выданнях і зазнаў незваротныя страты, то ўзнаўленне па-беларуску польскія творы пісьменнікаў XIX ст. будуць у нейкай ступені кампенсаваць гэтыя страты.

Надышоў час падумаць пра асобныя выданні твораў Яна Баршчэўскага, Арыёма Вьрыгі-Дарэўскага, Адама Гурыновіча, Аляксандра Ельскага, Ігната Легатовіча, Адама Плуга, Аляксандра Рыпінскага, Яна Чачота і пра падрыхтоўку больш поўнага збору твораў (паззіі і краязнаўчай прозы) Уладзіслава Сыракомлі.

У абмеркаванні даклада прынялі ўдзел В. Зуёнак, Г. Кісялёў, П. Макаль, А. Мальдзіс, В. Рагойша, Я. Семянон, К. Шэрман, А. Яскевіч.

Л. КАЗЫРА.

Тэатр Сяргея Абрацова ў Мінску

Сёння ў Мінску пачаліся гастролі тэатра Сяргея Абрацова — Дзяржаўнага акадэмічнага Цэнтральнага тэатра лялек, майстэрства якога добра вядома ва ўсім свеце. У сталі-

цу рэспублікі праслаўлены калектыву прыехаў семі раз. Афіша гасцей, як заўсёды, багатая. Шэраг спектакляў адрасуецца як дзецям, так і дарослым.

В. ЯРОМЧЫК.

3 УЗНАГАРОДАЙ!

За вялікую работу па мастацкім абслугоўванні працоўных горада Мінска ў перыяд гастролі ў чэрвені 1986 года Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў Кіеўскі дзяржаўны тэатр оперы Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

МУЗЫКА

Старомоднае слова «бенефіс» напаяняецца новым сэнсам. Яго традыцыйнае тлумачэнне — спектакль у гонар аднаго з удзельнікаў як знак прызнання заслуг, майстэрства, значэння артыста — карэктруецца жыццём сённяшняга тэатра. Ва ўсякім разе, гэтыя спектаклі былі бенефіснымі для ўсіх удзельнікаў. Усе яны працавалі як сапраўдныя падзвіжнікі: у

ваюць тваю ўвагу ад іншых кампанентаў студыйнай пастаноўкі. Хіба не так было і на «Альпійскай баладзе»?

Хрэстаматыі для нашай публікі сюжэт, вынесены на пустую сцэнічную пляцоўку; толькі дзве дзейныя асобы; ізноў жа — раяль замест аркестра. Рызыка? Не, рэжысёр, безумоўна, быў упэўнены, што ігра акцёраў кампенсуе паста-

прафесійны грунт. А значыць, патрэбна сур'ёзная работа над аркестравай партытурай, над мастацкім афармленнем, над агульным пластычным малюнкам мізансцэн (пры тым, шт галоўнае ўжо ёсць: псіхалагічная распрацоўка ролі, логічна ўзаемадзеянне характараў). Думам, усё тут у магчымасцях калектыву. Есць толькі адно важнае «але»: дзе, у якім памяшканні пазнаваць пастаноўні камерных опер?

У тэатры на такі выпадак

На сцэне акцёрна-сцэнажыццё

Два вечары ў клубе сяброў оперы

вольны ад штодзённай работы час, скарыстоўваючы «акенцы» паміж рэпетыцыямі і спектаклямі. Справіліся менш чым за два месяцы... Зрэшты, гэта ўсё — так званая кухня. А вынік?

Упершыню на вечарах клуба сяброў оперы ў РДРМ прагучалі незнаёмыя мінчанам творы: «Медыум» вядомага амерыканскага кампазітара і лібрэтыста Д. К. Менюці і «Альпійская балада» сучаснага ўкраінскага аўтара В. Губарэнкі (паводле В. Быкава, лібрэта М. Чаркашынай). Музычны кіраўнік і дырыжор спектакляў У. Машэнскі, канцэртмайстры А. Васільчанка і Н. Салдаценкава, пастаноўшчык С. Штэйн.

У ролях артысты Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР. «Медыум». На кватэру мадам Флары прыходзяць неўспешныя бацькі: мадам дае ўсім шчасліваю магчымасць пачуць галасы іх заўчасна памёршых дзяцей. Яна здольная... выклікаць духаў. Робіць гэта, вядома, за плату: каб прачыць самой, пракарміць дачку Моніку і прыёмнага нямку Тобі, патрэбны грошы. У час аднаго з такіх спірытычных сеансаў штосьці мроіцца самой Флары. Спаваля яна, ужо ахвяра ўласнага шарлатанства, вар'ячэе, забівае Тобі...

Геранія, для якой грошы робяцца самамэтай і жыццёвы ўклад якой — прычына трагедыі яе дзяцей... Выканаўца ролі Флары В. Цішына ўжо сустракалася з падобным сцэнічным лёсам: успомнім матухну Кураж у оперы С. Картэса (сцэны з «Кураж» артыстка часта выконвае ў канцэртах). Востры музыка-драматургічны малюнак ролі дае В. Цішынай магчымасць выявіць свой яркі акцёрскі талент — у спалучэнні з вачасным майстэрствам. У традыцыйным оперным рэпертуары салістам рэдка выпадае сыграць такі моцны канфліктны характар.

Яе Флора напачатку валявая, відавочна стомленая і азлобленая несканчомай і незазбежнай гонкай за доларам, драпежніца. Пазней у яе неадступным пачуцці страху прыкмячаецца пакуты слабoga, зацкаванага сумлення, у яе апантанай малітвы перад грознай хваробай; у яе шалёным допыце прыёмнага сына — то водгулле колішняй мацярынскай пляшчоты, то знарочыстую лісліваць, то — сядысцкую тупасць маньяка, які губляе чалавечы аблічча, то — трагедыю хворай душы...

У ансамблі з В. Цішынай І. Атылігіна, В. Садоўская, А. Кеда — добрапрыстойныя з выгляду, падатлівыя на падман і глухія да чужых праблем кліенты Флары. Крохлі, недаўгавечны свет прыгожых мрой — гэта рамантычны ілюзорны свет Монікі, створаны ў «Медыуме» Т. Кучынскай. Яшчэ адзін вобраз — выразны, неадназначны то ў пакаролівым сваім маўчанні, то ў бясслоўных эмацыянальных парываннях Тобі (артыст мімансу Д. Гурычаў).

Многа значыць шчыраванне акцёрскай душы — дадайце да гэтага сілу ўздзеяння, сапраўдную ігру пецяга голасу! Захавальнікі жывога цяпелыца на сцэне, акцёры быццам адцяг-

новачныя «прагалы» і забяспечыць увагу да спектакля.

Артысты Н. Руднева (Джулія) і У. Экнадзіёсаў (Іван) з рэдкай эмацыянальнай аддачай, пераканальна пражылі разам з быкаўскім героямі «тры вялікія, як вечнасць, дні». На іх напружаных, змучаных, спачых тварах, у трывожным дыханні, у імпульсіўных мізансцэнах «чыталіся» небяспека дарогі цераз горныя перавалы, пакутлівы голад, чаканне пажоні, надзея на свабоду, прага жыцця...

Ключасць, амаль варожасць Івана да Джуліі змянялася вялікадушнасцю, спагадай да слабейшай істоты, сяброўскай зычлівасцю, прыязнасцю, пляшчотай. Палахлівасць Джуліі — наўданае даверлівасцю да спада-рожніка, адчаем і страхам ад думкі застацца адной у гарах, гарэзлівасцю, заміланасцю да квітнеючага наваколля, выбухам радасных трапятлівых пачуццяў. Уражліва і задумана гучаў у У. Экнадзіёсава ўспамін Івана пра бацькоўскі край; драматычна і пранікнёна звярталася да сваёй радзімы Джулія Н. Рудневай. Кранальна і сімвалічна ўспрымаўся эпізод: Іван вучыць Джулію спяваць «Нацюшу» — песню, якая пазней прагучыць іх развітальнымі думкамі...

Дзве работы своеасаблівага акцёрскага тэатра ў оперным жанры. Зананамернае пытанне: якая тут роля рэжысёра-пастаноўшчыка С. Штэйна? Ён — ініцыятыўны пратэкт, чалавек дзелавы і настойлівы ў рэалізацыі сваіх задум. «Пазатэатральная» падрыхтоўка гэтых опер сіламі менавіта гэтых (ніякіх іншых!) выканаўцаў — ягона ініцыятыва. Арганізатарская энергія пастаноўшчыка мабілізавала энтузіязм акцёраў, абуджала іх творчы патэнцыял, уплывала нават на атмасферу ў зале (С. Штэйн ня мала зрабіў для рэкламы новых работ, а перад іх паказам выступаў з кароткім каментарыем).

Спектаклі дарагія іх стваральнікам як плён самаадданы, бескарыслівай, не звязанай з нейкімі меркантильнымі мэтамі, работы. Каштоўна тое, што тут адчуваць свежы дух студыйнасці, шчырай творчасці. Такая «самаахвярнасць чалавечага духу» на сцэне, тым больш опернай, — з'ява ў нас нячастая. І не дзіўна, што пачаліся размовы, нахштат: «Аднаразовае выкананне — гэта недаравальна мала! Такая праца засталася набыткам доўгавальнікаў клуба. Нават не ўсім цікавым давалася трапіць на тыя вечары: за паўгадзіны да пачатку спектакляў зала ўжо была перапоўнена. Трэба паказаць «Медыум» і «Альпійскую баладу» яшчэ. І ўключыць гэтыя оперы ў афішу тэатра...»

Канечне, абодва творы адкрылі новую старонку выканаўчай культуры Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР, узабагацілі творчыя біяграфіі салістаў. Варта, каб сапраўдны ўдачы нашых маладых і ўжо вядомых спевапоў-акцёраў ацаніла шырэйшае кола публікі. Значыць, варта парасткі мастацтва, узагаданага ў студыйных умовах, перанесці на тэатральны

мае быць камерная сцэна. Вядома ж, у вялікіх драматычных калектывах творы камернага гучання, якія вымагаюць асаблівай давяральной інтанацыі ад акцёра і «буйных планаў», а таксама асабліва чулай увагі аўдыторыі, — такія творы іграюцца ва ўмовах «максимальнай набліжанасці» да глядача. Ці то ў фая, ці то на лесвічнай пляцоўцы, ці то на спецыяльнай малой сцэне.

Н. Руднева і заслужаны артыст БССР У. Экнадзіёсаў у «Альпійскай баладзе».

Спрабую сабе ўявіць найперш «Альпійскую баладу» ў вялікай сцэнічнай прасторы, адмежаваную ад публікі аркестравай ямай... Боязна робіцца: натхнёны бляск акцёрскіх вачэй, арганічная міміка негрыміраваных твараў, тонкія пераходы інтанацыі — ад ускрыку да сцішнага шэпту, своеасаблівае «музыка» дыхання, — усё, чым каштоўная новая работа, ці бойдзе гэта да публікі? У такім выпадку ці не абярнуцца добрыя намеры мастацкімі (і матэрыяльнымі) выдаткамі?

Пагадзіцеся, калі выконваецца камерны твор, дыстанцыя паміж сцэнай і залай мае быць мінімальнай. І калі ўжо зойдзе канкрэтная гаворка пра ўключэнне гэтых твораў у рэпертуар тэатра, дык трэба шукаць і памяшканне. Помніцца, некалькі гадоў назад у фая нашага опернага наладжваліся камерныя вечары з удзелам творчай моладзі тэатра. Можна, там у суправаджэнні камернага складу аркестра, гучала б тая ж аднаактовая опера «Альпійская балада»?

...А тым часам у многіх нашых салістаў абудзілася прага творчасці, акцёрскага пошуку. І яны ўжо самі звяртаюцца сёння да рэжысёра з прапановамі новых эксперыментальных пастановак.

С. БЕРАСЦЕНЬ.

Фота Ул. КРУКА.

ПРЫНЯТЫ Ў САЮЗ ПІСЬМЕНІКАЎ

АСТАШОНАК Аляксандр Мікалаевіч. Драматург. Празаік, перакладчык. Нарадзіўся ў 1954 годзе ў Мінску. Скончыў Мінскі дзяржаўны педагагічны інстытут замежных моў (1976). Кіраўнік секцыі драматургіі і аматарскага тэатра Палаца культуры і спорту чыгуначнікаў імя Ільіча ў Мінску.

Удзельнік VIII Усеаюзнай нарады маладых пісьменнікаў. Літаратурную працу пачаў у 1981 годзе.

Аўтар п'ес «Іскры ў начы» (пастаўлена ў 1982 годзе) і «Намедылінт» (пастаўлена ў 1984 годзе, надрукавана ў зборніку «Сучасная беларуская п'еса ў 1985 годзе»). Змясціў у перыядычным друку шэраг апавядан-

няў і перакладаў з французскай і англійскай моў. З англійскай мовы пераклаў п'есу С. Паллякова «Любімец публікі» (пастаўлена ў 1985 годзе).

БУДЗІНАС Яўген Дамінінавіч. Публіцыст. Піша па-руску. Нарадзіўся ў 1944 годзе ў Маскве. Скончыў Мінскі радыётэхнічны інстытут (1972). Спецыяльны карэспандэнт часопіса «Дружба народаў» па Беларусі і Прыбалтыцы.

Літаратурную працу пачаў у 1977 годзе.

Аўтар кнігі «Адзін прантычны крок» (1983) і «Дом у сель-

скай мясцовасці» (1985), выдзеныя ў Маскве.

КАЗЫБА Леанід Аляксеевіч. Перакладчык, крытык. Нарадзіўся ў 1949 годзе ў вёсцы Нягрымава Навагрудскага раёна. Скончыў Мінскі дзяржаўны педагагічны інстытут замежных моў (1972). Малодшы навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук БССР.

Літаратурную працу пачаў у 1979 годзе.

У перакладзе з французскай мовы выйшла кніга «Тэрэза Дэскейру». Клубок гадзюк»

Ф. Марыяна. Шэраг перакладаў і літаратурна-крытычных артыкулаў змешчаны ў зборніку «Далягляды» і перыядычным друку.

ЕМЯЛЬЯНАУ Аляксандр Міхайлавіч. Паэт. Нарадзіўся ў 1952 годзе ў вёсцы Забалацце Чавускага раёна. Скончыў завочна філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна, Працуе рэдактарам Беларускага тэлебачання.

Літаратурную працу пачаў у 1968 годзе.

Аўтар паэтычных зборнікаў «Раніца поўніца жыццём» (1977) і «Нязкатае поле» (1982).

ШЫРЫН Леанід Іванавіч. Дзіцячы пісьменнік. Нарадзіўся ў 1930 годзе ў вёсцы Працавічы Слуцкага раёна. Скончыў Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэта імя У. І. Леніна (1962). Дырэктар Мяцвяцкай сярэдняй школы Салігорскага раёна.

Член КПСС. Літаратурную працу пачаў у 1956 годзе.

Аўтар зборнікаў вершаў «Мы дзеці шахцёраў» (1978), «Песні ручая» (1980). Творы змешчаны таксама ў калектыўнай кнізе «Калі ветрык спявае» (1985).

НА АБСЯГАХ КУЛЬТУРЫ

Быць чалавекам

— У монаспектаклі «Быць чалавекам» — дыпламант Усерасійскага конкурсу артыстаў эстрады... — яшчэ не названа прызвішча, а ён ужо на сцэне:

лёгка, зграбны, імпульсіўны. Паклон, няўлоўны жэст — і мікрафон у руцэ. Тэмпарытм шалёны, пластыка амаль танца-

вальная, кожны рух фіксуе музычную долю; музыка ў ім, ён у музыцы — ...артыст беларускай эстрады Віктар Сінайскі.

Імкліва ўзляцелі першыя словы, і вось ужо ідзе дасціпная размова пра жыццё, пра яго складанасці. Сатырычныя сцэнікі змяняюцца пародыямі, куплетамі, маналагамі, жартамі, але ва ўсім гэтым калейдаскопе відавочна праглядваецца галоўная думка: што б ні здаралася — трэба заўсёды заставацца чалавекам, грамадзянінам. В. Сінайскі добра валодае ўсімі формамі размоўнага жанру. Ён — парадыст, куплетыст, фельетаніст, канферансье. Яму пад сілу маналог у вобразе, музычная мазаіка і фельетон усіх відаў. Ён лірык, гумарыст, сатырык. Музыка-танцавальна-моўная экскэнтрыяда — так можна было б назваць жанр, у якім працуе артыст.

Дваццатае стагоддзе не выносіць маруднасці. Можна, таму сёння такое папулярнае эстраднае мастацтва, дзе за наймен-

шы час можна атрымаць як найбольш інфармацыі?

В. Сінайскі за паўтары гадзіны канцэрта гаворыць пра многае. Бацькі і дзеці. Праблемы экалогіі і барацьбы за здароўе чалавека. Пытанні добрасумленнага адносіна да сваёй працы. У вострай сатырычнай форме асуджаецца п'янства, хабарніцтва, гультайства.

Вытокі савецкай эстрады — у сіняблузінах, агітэатры і плошчавых тэатральных дзействах. Ідэйнасць, грамадзянскасць, дакладнасць вобразнай формы — асноўныя рысы эстрады. В. Сінайскі заўсёды імкнецца прадаўжаць лепшыя традыцыі.

Усім сваім вопытам, здабытым у выніку спроб, памылак і перамог больш чым за трыццаць гадоў працы на прафесійнай сцэне, артыст шчодро дзеліцца са сваімі калегамі. З многімі ён працаваў над словам, дапамагаў у выбары рэпертуару, хоць самому ой як нялёгка бывае іншы раз з гэтым рэпертуарам. Што казаць, вельмі мала пішуць добрых твораў для эстрады.

У Віктара нялёгка характар. Ён неспакойны і неспрымальны ў рабоце. З ім можа быць цяжка да слёз, але вельмі надзейна на сцэне. У ім ёсць тачаная апантанасць, якая, дарэчы, не

пашкодзіла б многім нашым маладым артыстам.

Зараз у Віктара Сінайскага новая праграма. Ён яе падрыхтаваў у год свайго юбілею, калі яму споўнілася пяцьдзесят. Праграма вельмі насычаная: на тры гадзіны канцэртнага часу. Галоўная дзейная асоба праграмы — Смех, то добры, то іранічны, то вострасатырычны, — і ва ўсім гэтым нязменны грамадзянскі пасыл — заўсёды быць Чалавекам!

Нядаўна В. Сінайскі вярнуўся з гастролі па Цюменскай вобласці, дзе выступаў перад будаўнікамі газасправода. Канцэрт прайшоў з вялікім поспехам, «лішніх білецікаў» не было. Артыста чакаюць там зноў. Ён абяцаў — і паедзе. Бо адчуў, як патрэбна яго мастацкае слова там, на шасцідзясятай паралелі, дзе, нягледзячы на цяжкія прыродныя ўмовы, віруе жыццё.

Рэпетыцыі, гастролі, выступленні... І, здаецца, няма за плячым праходзіць гадоў. Віктар выконвае куплеты, пародыі. Яму доўга апладзіруюць. Ён кланяецца, зноў выходзіць... і застаецца на сцэне, і перамагае стому, і працягвае працу. Для тых, каму неабходна яго мастацтва.

Л. ФЕДАРАВА.

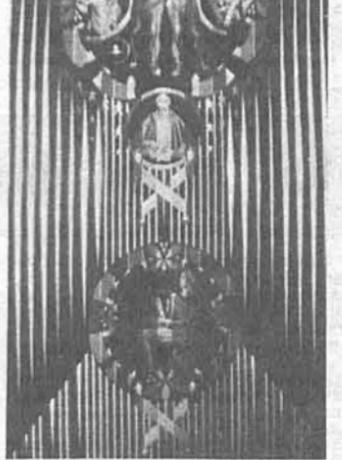
НОВЫ ІНТЭР'ЕР ТЭАТРА

Мянецца звыклы вобраз інтэр'ераў тэатра оперы і балета БССР. Ідзе рэканструкцыя. Не так даўно фэа ўпрыгожылі шэсць манументальных габеленаў (аўтар А. Кішчанка). Наш карэспандэнт П. ВАСІЛЕЎСКІ звярнуўся да дырэктара тэатра Васіля Васільевіча Буканя з просьбай расказаць пра тое, якімі стануць у будучым інтэр'еры і вонкавы выгляд будынка.

— Аднаўленне інтэр'ера нашага тэатра — гэта падзея, якая выходзіць за межы ўласна тэатральнага жыцця. Нават тое, што ўжо зроблена на дадзеным этапе, дае нам падставу сцвярджаць, што работа па маштабах і мастацка-кампазіцыйных прынцыпах не мае аналагаў у краіне. Ды і за мяжой знайсці ёй аналаг даволі цяжка.

Нашай рабоце шкодзіла тое, што распрацоўка генеральнага вырашэння даручалася спачатку аднаму, потым другому праектнаму інстытуту. Такім чынам узнікла небяспена сумяшчэння розных кампазіцыйных прынцыпаў і ўхілу ў электыку. Але дзякуючы таму, што адразу быў знойдзены кампазіцыйны стрыжань — серыя габеленаў і генеральнае заслона, — нам давялося гэтага пазбегнуць.

Габелены ўжо на сцэнах, у хутнім часе зойме сваё месца і заслона. Выявы на габеленах падкрэсліваюць значэнне тэатра як асяродка нацыянальнай культуры. Мастак зрабіў ак-

Габелены «Купала і Колас — песняры Беларусі». Фота Ул. КРУКА.

цэнт на сацыяльных аспектах мастацтва. Па сутнасці гэта першая яго буйная рэканструкцыя. Калі ўлічыць, што праект архітэктара Лангбарда быў рэалізаваны толькі часткова і многія элементы дэкору інтэр'ера маюць рысы выпадковасці, дык такое становішча дазваляе нам фарміраваць вобраз унутранай прасторы тэатра, не надта азіраючыся назад.

У бліжэйшыя два-тры гады мы мяркуюем закончыць рэканструкцыю інтэр'ера. Яго ўпрыгожаць алегарычныя скульптуры і скульптурныя партрэты нарыфелю музыкальнага мастацтва. Збіраецца падоўжыць супрацоўніцтва з Аляксандрам Кішчанкам.

ВЫСТАЎКІ

Эцюд Л. Дубара.

60-годдзю з дня нараджэння жывапісца Леаніда Дубара прысвечана выстаўка яго лепшых работ у Палацы мастацтваў. Удзельнік Вялікай Айчыннай вайны, Л. Дубар быў партызанскім сувязным у адным з атрадаў на Мадзільшчыне, удзельнічаў у баях ва Усходняй Прусіі, ваяваў супраць мілітарызмаў Японіі. Апошняя акалічнасць наклала адбітак і на яго творчасць. Пачынаючы з дыпломнай работы «Чацвёрта-

адважных» (закончыў Крымскае мастацкае вучылішча і Беларускае дзяржаўнае тэатральна-мастацкае інстытут), Л. Дубар апыў мова і мужных людзей, якія пакараюць гэтую неўтаймоўную стыхію.

У экспазіцыі можна ўбачыць такія творы, як «Тарпедная атака», «Трывога», «Матросы»... На выстаўцы ёсць шэраг ілюстрацый да твораў беларускіх пісьменнікаў, эцюды.

П. ШУЛЯК.

Праспявалі жаваранкі.

«Пачатак мая», «Ранняя вясна», «Ружовая вясна», «Салаўіная пара» — гэтыя і іншыя назвы твораў Івана Карасёва самі па сабе ўжо нямала гавораць аб паэтычнасці светаўспрымання аўтара. І сапраўды, гэта быў мастак з чулай, пазытыўнай душой, чалавек, улюблены ў характэрнае роднай зямлі. Нарадзіўся ён на Бран-

шчыне, але большую частку жыцця пражыў на Беларусі, таму так апантана пісаў яе краіны.

Шмат яго работ прадстаўлена на выстаўцы, прысвечанай 75-годдзю з дня нараджэння І. Карасёва, у Палацы мастацтваў.

В. ЦЯРЭШКА

гэтага ў творчасці А. Мазалёва вядучымі сталі дзве тэмы — гераізм у барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі і мірная, стваральная праца савецкіх людзей. Пасобныя з гэтых работ можна ўбачыць цяпер на

выстаўцы А. Мазалёва ў Палацы мастацтваў. Увагу наведвальнікаў у першую чаргу прыцягваюць творы «Мінск. Плошча Перамогі», «На канікулах», «Пасля сходу», «Наташа», шэраг іншых.

Г. САВУЛІЧ.

У Іванаўскім раёне Брэсцкай вобласці працуюць 22 культурна-спартыўныя комплексы, з іх 20 — сельскія, 1 — гарадскі і 1 — аб'яднаны раённы.
Пры арганізацыі сельскіх культурна-спартыўных комплек-

Артыкулам дырэктара Палаца культуры і тэхнікі Мінскага аўтазавода М. Капшая «Пра цяжкасці аб'ектыўнага» у № 24 «ЛіМа» мы пачалі гаворку пра дзейнасць клубных устаноў, культурна-спартыўных комплексаў рэспублікі, пра арганізацыю вольнага часу працоўных. Сёння на пытанні лімаўскай анкеты адназваюць сельскія культасветработнікі.

ГАЛОЎНАЕ ДЛЯ СПРАВЫ— СПЕЦЫЯЛІСТ

саў узнікалі цяжкасці і няяснасці ў пытаннях планавання, а таксама са спецахункам раённага культурна-спартыўнага комплексу. Але стварэнне іх адкрыла новыя магчымасці стимулявання працы культасветработнікаў не толькі па галіновых паказчыках дзейнасці асобных устаноў, але і па агульных паказчыках, якія характарызуюць вынікі работы КСК у цэлым. Сацыялістычны абавязальнасць раённага культурна-спартыўнага комплексу па асноўных паказчыках выканання, па клубных установах — таксама. І гэта, на маю думку, таму, што ўстановы культуры раёна працуюць у цеснай узасувязі з выкананням сельскіх Саветаў, з партыйнымі арганізацыямі.

За кошт сродкаў калгасаў рамантуюцца будынкі клубаў, набываюцца музычныя інструменты, інвентар, афармляюцца інтэр'еры і экстэр'еры дамоў культуры. Летась было адрамантавана 11 устаноў культуры. Старшыні сельскіх Саветаў, сакратары партарганізацый калгасаў і саўгасаў з'яўляюцца старшынямі каардынацыйных саветаў культурна-спартыўных комплексаў.

У Іванаве раённы Дом культуры знаходзіцца ў аварыйным стане. Сёння вядзецца будаўніцтва новага, увод якога плануецца ў першым паўгоддзі 1987 года.

Пасля выхаду пастановы ЦК КПСС «Аб мерах па паліпшэнні выкарыстання клубных устаноў і спартыўных збудаванняў» у раёне забяспечана абавязковае правядзенне ўсімі ўстановамі культуры і спартыўнымі збудаваннямі культурна-аздараўленчых мерапрыемстваў у выхадныя і святочныя дні, рэкламаванне іх праз газетную рубрыку «Маршрутамі выхаднога дня». Праведзены семінары-практыкумы па арганізацыі адпачынку насельніцтва па тэмах «Сістэма работы культурна-спартыўных комплексаў», «Формы і метады пазакласнай і пазашкольнай работы», «Грамадскае прызнанне заслуг чалавека», «Культурнае абслугоўванне па месцы жыхарства», «Кніга і чытанне ў жыцці працаўнікоў сяла», «Фізкультура і спорт на службе здароўя» і іншыя. Абагульнены вопыт работы па арганізацыі адпачынку ў выхадныя і святочныя дні культурна-спартыўных комплексаў калгасаў «Маладая гвар-

дыя» і «Праца». Знойдзены новыя формы культасветработы: вечары народнай мудрасці, масавай песні, гумару, конкурсы «Знаткі аграпрамысловага комплексу», аратых, арганізацыя такіх мерапрыемстваў, як салодкі стол «Запрашаем на чай», «Бабуліна кухня», дэгустацыя народных напіткаў, вечары-аповяданні «Людзі шчодрай душы» і г.д.

Традыцыйным стала правядзенне дзён культуры на ферме, святаў вёсак, кнігі, эстафет патрыятычных спраў, святаў, звязаных з гадавым працоўным цыклам сельскагаспадарчых работ (зажынкі, дажынкі), свята першай баразны, дзён памяці, купалля, провадаў зімы, кірмашоў «Дары Палесся» і г.д.

Адзел культуры Іванаўскага райвыканкома па выніках работы за 1985 год адзначаны ўпраўленнем культуры Брэсцкага аблвыканкома і аблсаўпрофа.

Як павысіць прэстыж прафесіі работніка культуры? Думаю, шляхам адбору здольнай і таленавітай моладзі для вучобы ў навуцальныя ўстановы культуры на агульных падставах і за кошт калгасаў, паліпшэння вучэбнай праграмы ў культасветвучылішчах, увядзення ў штатны расклад калгасаў адзінкі наместніка старшыні па культуры на правах галоўнага спецыяліста, павышэння заробтнай платы.

В. ШАЛЯГОВІЧ,
загадчык аддзела культуры
Іванаўскага райвыканкома.

КРЫТЭРЫЙ—ТВОРЧЫ ПАДЫХОД

Летась у нашым саўгасе пачаў дзейнічаць культурна-спартыўны комплекс. Ён быў арганізаваны на базе сацыяльна-культурнага комплексу, таму стварэнне КСК асабліва цяжкасцей не выклікала.

Пашчасціла мне працаваць у саўгасе, дзе кіраўніком камуніст Уладзімір Міхайлавіч Дарашэвіч. Скажу проста і шчыра: калі б усе кіраўнікі гаспадарак адносіліся так чула і добразычліва да пытанняў паліпшэння культуры на сале, то сёння, відаць, не было б адстаючых клубаў і дамоў культуры. А галоўнае тое, што работнікам культуры працавала б лёгка і цікава. Уладзімір Міхайлавіч — часты госць на рэпетыцыях і канцэртах, дапамагае нам набывць сцэнічныя насьцюмы, абсталяванне, інвентар.

Сёння ў нас працуе два дзе-

сяткі гурткоў і аматарскіх аб'яднанняў. Вялікая папулярнасцю карыстаецца драматычны тэатр, аркестр народных інструментаў, агітбрыгада, баянная студыя і ансамбль лыжароў, фальклорна-этнографічны калектыв «Танежыцкія вясчоркі» і іншыя. Наш Дом культуры ў добрым стане — летась мы прывялі бегучы рамонт.

Пасля прыняцця пастановы ЦК КПСС «Аб мерах па паліпшэнні выкарыстання клубных устаноў і спартыўных збудаванняў» работа палепшылася і з правядзеннем спартыўных мерапрыемстваў. Каманда ЦДК па шматбор'і (зімовыя віды) заняла другое месца ў раёне і выступала на абласных спаборніцтвах.

Вядома, мерапрыемствы, якія праводзяцца ў ЦДК, не заўсёды задавальняюць нас. Больш за ўсё, на мой погляд, нашых пра-

цаўнікоў цікавяць канцэрты і агеньчыкі, а вольныя віктарыны, вусныя часопісы, дыспуты заўсёды праходзяць у амаль пустой зале, хоць мы рыхтуемся. Мы імкнемся зрабіць мерапрыемства памятнымі, яркімі, але засмучае пасіўнасць моладзі. Відаць, ёсць тут і наша недапрацоўка.

У чым прычына невысокага прэстыжу прафесіі і культурна-спартыўнага работніка? Чаму невысокага. На мой погляд, самае галоўнае, самае важнае ў кожнай справе тое, хто ўзначальвае гэтую справу, хто ён ставіцца да яе на сваім участку. Ініцыятыва, творчасць, пошук — вольны крытэрыі работы: Любіць сваю прафесію, аддаваць свае веды і вопыт для паліпшэння культурнага жыцця працаўнікоў сяла — гэта галоўнае ў нашай рабоце. Бачыць шчаслівы твар аднавіскоўцаў, калі яны гавораць: «Вялікае дзякуй за вечар», — гэта і ёсць тое галоўнае для нас, што мы называем працай.

Н. ГАЛАДОК,
дырэктар ЦДК, сакратар
партыйнай арганізацыі
саўгаса «Танежыцы»
Случкага раёна.

за работу. У брыгадзе — 12 чалавек. Для кожнай пары сваё праграма, якая ўдзяляецца і абнаўляецца.

На пытанні «У чым я бачу прычыну невысокага прэстыжу прафесіі культурна-спартыўнага работніка? Як і якімі мерамі яго можна павысіць?» — я адказаў бы так. Трэба ўлічваць складанасць работы ў арганізацыі любых мерапрыемстваў, бо вельмі шмат цікавых перадач, вечароў-сустрэч транслююцца па тэлебачанні. Ну і, вядома, цяжка нам у жыцці паўтарыць гэта. Ды любіць удзельнік масавай самадзейнасці не можа паўтарыць прафесіянала.

І яшчэ. Культработнік у наш час — гэта і мастак, і кіраўнік самадзейнага калектыву, і насьцюмер, і загадчык гаспадарні, і адміністратар, і удзельнік мастацкай самадзейнасці. Усюды трэба паспець, усё зрабіць. Мне здаецца, што праца культурна-спартыўнага работніка вельмі цяжкая, калі рабіць усё самому. Заробная плата — нізкая. Выхадныя і святочныя дні — усе рабочыя, і, вядома ж, у гэтым таксама цяжкасці.

Якімі мерамі можна павысіць прэстыж прафесіі культасветработніка? Мая думка такая: павелічэнне заробтнай платы і павышэнне патрабавальнасці да культурна-спартыўнага работніка, зацікаўленасць кіраўнікоў гаспадарак ва ўзняцці культуры на ўзровень сучасных патрабаванняў.

В. АЛЕЙНІК,
дырэктар Геранёнскага ЦСДК
Іўйскага раёна.

Каб кожны быў зацікаўлены

Эфектыўнасць нашай работы, як паказвае вопыт, непарэдна залежыць ад таго, ці аказваюцца ў цэнтры ўвагі культасветработніка, чалавек працы, яго справы, яго жыццё. У нашым Доме культуры традыцыйнымі сталі тэматычныя вечары «Рапартуюць брыгады калгаса». «Чалавек слаўны працай», «За радном працоўнага рапарту», на якіх мы расказваем пра дасягненні вытворчых брыгад, ферм, участкаў, уручаем пераходныя чырвоныя вымпелы, ганаровыя граматы, каштоўныя падарункі. Мерапрыемствы праходзяць ярка, на вялікім эмацыянальным уздыме. Цікава прайшоў цикл вечароў пад агульнай назвай «Зямля і людзі». Атрымалі ў нас пастановае прапіску дні культуры для жывёлаводаў, механізатараў, а чырвоныя куткі, дзе малюўніца аформлена наглядная агітацыя, сабраны матэрыялы пра перадавы вопыт, сталі сапраўднымі цэнтрамі масава-палітычнай работы сярод жывёлаводаў. Надоўга запомніцца калгаснікам вечар «Табе, партыя, наш працоўны падарунак». Ён закончыўся вялікім канцэртам мастацкай самадзейнасці...

Актыўна ўдзельнічае ў выхаванні новага чалавека. Спры-

яць яго ўсебаковаму развіццю — у гэтым мы бачым сваю задачу, задачу сённяшняга дня. У сваёй культурна-асветніцкай дзейнасці мы пастаянна імкнемся спалучаць разумны адпачынак працоўных і захоплены аматарскай творчасцю, распаўсюджваем палітычныя веды, прапагандуем дасягненні навукі і тэхнікі, перадавы вопыт, літаратуру і мастацтва.

Дом культуры — гэта і асяродак палітычнага выхавання. І месца цікавага адпачынку сельскіх працаўнікоў, куды проста зазіраюць на агеньчыкі, месца таварыскіх кантактаў. І тон у рабоце задаём у першую чаргу мы — культурработнікі.

Праца культурработніка такая, што яна абавязвае пастаянна вучыцца майстэрству, арганізацыі і выхавання людзей, умению прыцягваць іх да спраў клуба.

Цудоўна спляваюць і танчуюць нашы ўдзельнікі мастацкай самадзейнасці, не даючы сумаваць ні сабе, ні іншым. І працаваць умеюць. У гарачую пару — на нарыхтоўцы кармоў, на жніве. Калі трэба аднавіскоўцаў памагчы ў полі, брыгада едзе туды, працуе. У абедзённы перапынак пачынаецца канцэрт, а потым — зноў

Мне пашчасціла ў першы год вайны быць на фронце побач з легендарным камісарам — членам Ваеннага Савета Арміі Зувым Іванам Васільевічам. Службу праходзіў у званні афіцэра для асаблівых даручэнняў пры ім.

Разам з Іванам Васільевічам

Удзень і ўночы мы вялі жорсткія баі. Не толькі стрымлівалі націск пераўзыходзячых сіл праціўніка, але і часта наносілі контрудары па гітлераўскіх войсках, як гэта было пад Каўнасам і ў раёне Енавы.

К канцу чэрвеня 1941 года 11-я армія, вядучы напружа-

КАМІСАР

удзельнічаў у баях на трох франтах: Паўночна-Заходнім, Волхаўскім і Ленінградскім.

Цяжкія былі тыя часы, асабліва калі ўспамінаеш жорсткія баі на тэрыторыі Літвы, у раёне Мяскога Бору Ноўгарадскай вобласці і пад Ленінградом.

Расказаць жа мне хацелася б пра нашу армейскую газету «Знамя Советов», пра таленавітага беларускага паэта Аркадзі Куляшова, з якім мне часта даводзілася сустракацца ў баявой абстаноўцы.

У першыя дні вайны наша 11-я армія апынулася між дзвюма магутнымі групамі гітлераўскіх войск — левага крыла групы армій «Цэнтр», які наносіў удар у напрамку Мінска, і правага крыла армій «Поўнач», якія рваліся да Ленінграда.

ПОШУКІ ЗНАХОДКІ

Гэтая назва згадваецца цяпер толькі ў Купалавай паэме 1906 года «Зімою». А некалі ж гэта быў надзвычай малюўнічы і абжыты людзьмі куток на беразе невялікай, але вельмі вірлівай лясной рачуліцы. Месціўся ён паміж Купалавымі Акапамі і Жукаўкаю. Усяго паўварсты было колісь паміж Акапамі і Рубяжам. Падзяляў іх невялікі, але вельмі

відовіч і яго жонка Зося. Хведар і нарадзіўся ў Рубяжы. Цяпер ён жыве ў Мінску, на трэцім Рамізіцкім завулку. Гэта ля тытунёвай фабрыкі.

Арыенцір, што і казаць, вельмі знаёмы. І вольны ў Давідовічы. Дзядзька Хведар, гэтак жа, як і яго жонка, з 1902 года. «Наш Рубеж быў колісь вясёлы, — кажа цётка Зося. — Скрозь лугі, паплавы, сенажа-

вясёлы, стройны лясок. За вабу і настраёваць назвалі яго проста Садок. «Дужа было прыемна хадзіць праз яго», — згадваюць колішнія жыхары Рубяжа. У Купалаву пару ў Рубяжы жылі чатыры сям'і, было чатыры хаты, чатыры двары. Ва ўсіх чатырох хатах жылі Давідовічы. Па-суседску рубяжоўцы часта бывалі ў Акапах, а жыхары Акапаў, Луцэвічы і Раманоўскія, — у Рубяжы. Не адзін раз у Рубяжы быў і Янка Купала.

«То чаму ж яму тут было і не пабыць, — кажа вельмі жвава, нягледзячы на свае больш як восемдзесят гадоў, цётка Зося, колішняя рубяжанка. — І землі Луцэвічаў межавалі з нашымі, рубяжоўскімі, і каровы часта пасвілі на адных загонах».

Цётку Зося знайшоў я ў Мінску. Знайшоў не сам. Падказала яе мне старая карпілаўская настаўніца Марыя Васільевіч. Ведаючы маю цікавасць да Купалавых мясцін, яна неяк сказала: «Шмат чаго магло б вам расказаць пра Акапы і іх жыхароў колішні рубяжоўскі музыка Хведар Да-

ці. І зелена, і спёўна. Колісь у нас птаства рознага было. Жылі мы ўсе дружна. Працавалі. З Рубяжа добра былі відаць і Жукаўка, і Акапы, і Лысая Гара, і Буды. Бывала, як сцямянее, як усё сцішыцца, дык чуюм, як у Жукаўцы нацлежнікі песні пяюць, гукаюць. А ўранку нам чуваць было, як каровы гоняць, як гамоняць між сабою людзі».

Дзядзька Хведар падткавае: «Так, так. Вельмі вясёлы быў наш Рубеж... У нас жа рэчачка была, нешырокая такая, без назову. Ішла па лагу, па альшэўніку. Вада глыбокая, чыстая. З рэчкі мы і ваду бралі. Студня была толькі ў Акапах, з пачапам і драўляным зрубам. А мы зімою і летам з рэчкі ваду бралі...»

Успаміны дзядзькі Хведара, на жаль, скупыя. Адчуваецца, ведае ён шмат чаго, мог расказаць, але яго глухата замінае, не дае нам згаварыцца. Пра Янку Купала ён кажа проста: «Любіў бяседа, любіў людзей паслухаць... Бывала, зойдзе да каго, сядзе і слухае ціхенька, што кажучы». Мабыць, гэта і ёсць самыя дакладныя

Куляшоў, Юрий Каралькоў, Мікалай Шванкаў, Ігар Чэкін, Яўгеній Папоўкін, Андрэй Багунці, Барыс Талачынскі, Пеця Зель і іншыя.

Іван Васільевіч Зуеў надаваў вялікую ўвагу армейскай газеце. Ён патрабаваў, каб яна палымным бальшавіцкім словам мацавала рады воінаў, заклікала іх праяўляць высокую стойкасць, мужнасць, адвагу і гераізм у барацьбе з фашыстамі.

У ліпені 1941 года быў апублікаваны Указ Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР аб рэарганізацыі органаў палітычнай прапаганды. Ва ўсіх палках і дывізіях, штабах, ваенна-вучэбных установах Чырвонай Арміі быў уведзены інстытут ваенных камісараў, а ў ротых, батэрэях, эскадронах — інстытут палітычных кіраўнікоў. Была пастаўлена задача, каб ваенныя камісары і палітработнікі ў найбольш складанай абстаноўцы асабістым прыкладам храбрасці, не шкадуючы жыцця, падымалі баявы дух вайсковых часцей і падраздзяленняў і дабіваліся выканання баявых загадаў.

У газеце «Знамя Советов» 1-га жніўня 1941 года быў апублікаваны страшны, змястоўны верш Аркадзя Куляшова «Палітруку».

Аднойчы армейская газета паведаміла, як нашы разведчыкі пад кіраўніцтвам палітрука Воранава знішчылі фашысцкі сапёрны батальён. 2 жніўня 1941 года ў газеце была апублікавана паэма Аркадзя Куляшова пад назвай «Расплата», прысвечаная адважным разведчыкам.

...Політрук за крывыя і слезы
Отомстил бандитам,
Вел бойцов он в бой кровавыя,

Бой победный, правый,
В бой, оверинный легендой
И народной славой.

3 верасня 1941 года быў апублікаваны верш Аркадзя Куляшова «Северная твердыня»:

Твердыней встал
вооруженный,
В броню одет, одет в гранит,
Великий город наш исконный,
Где каждый камень знаменит.
Следит за битвой

исполненной
Вооруженная страна,
Полна заботы материнской,
Священной ярости полна!
Как море, ярость эта

вспенена,
И волн ее девятый вал
Бросает гордый город Ленина
В лицо врагу, чтоб враг

не встал.
Здесь в памятное миру время
Октябрь великий был рожден,
Здесь будет враг проклятый
всеми

у входа в город погребен!

Помню, у перыяд актыўных баявых дзеянняў у раёне Лужна стварылася цяжкая абстаноўка. Часовы камандны пункт арміі знаходзіўся на безымянай вышыні ў адзіным ацалелым драўляным дамку ў непасрэднай блізкасці ад лініі фронту. Дамок часта абстрэльваўся праціўнікам. У гэты час на прыём да члена Ваеннага Савета прыбыў рэдактар газеты «Знамя Советов» У. Фарбераў. Рвуцца вакол снарады, уздрыгае дамок, ляццяць на падлогу асколкі аконнага шкла. Над картай схілілі галовы Зуеў і начальнік разведдзела палкоўнік Сашальскі. Даўшы ўказанне Сашальскаму аб узмацненні разведкі ў напрамку Кірылаўшчыні, Іван Васільевіч, звяртаючыся да Фарберава, сказаў:

— Ну цяпер, Уладзімір Барысавіч, давайце зоймемся газетай.

Іван Васільевіч уважліва разгледзеў план чарговых нумароў

армейскай газеты. Ён прасіў Фарберава як мага больш і цяплей расказаць на старонках пра воінаў Савецкай Арміі, пра іх гераічныя подзвігі. Трэба таксама, каб у хвіліны зацішша яны маглі прачытаць у газеце не толькі зводку Саўінфармбюро, цікавыя артыкулы, нарысы, але і матэрыялы, якія выклікалі б усмешку, смех, стваралі б бадзёры, баявы настрой. Звяртаючыся да рэдактара газеты, Іван Васільевіч спытаў: «Уладзімір Барысавіч, што можа прапанаваць у гэтым плане «Знамя Советов»?»

Уладзімір Барысавіч далажыў, што ёсць прапанава Аркадзя Куляшова аб стварэнні літаратурнага героя Аляксея Пятрова і выказаў свае меркаванні па гэтым пытанні. Зуеў з вялікай радасцю ўспрыняў гэту прапанову.

Першае апавяданне А. Куляшова пра Аляксея Пятрова было надрукавана ў армейскай газеце 9 верасня 1941 года пад загалоўкам «Знаёмства з Героем».

Познакомился с Петровым,
Где родился он, как звать?
Дом его в селе за Псковом.
Алексей — душевным словом —
С детства звала его мать...
Хутка ў газеце былі надрукаваны чарговыя прыгоды Аляксея Пятрова пад загалоўкам «Як Пятроў знішчыў дыверсантаў».

...Слышит каждый звук и шорох.
Алексей Петров в тиши,
На исходе ночь. И скоро
Заалют камыши.
Рожь густая над рекою,
От реки туман ползет.
Вот шумит над головою
Незнакомый самолет.
Вдруг под ним две точки
вздулись.
Отделились, вниз плывут,

Вот одна из них
начнулась...
Что такое? Парашют?
Рассудил Петров:
«Пожоже,
Враг здесь высадил десант».
Трехлинейку вскинул:
«Что же,
Лезь на мушку, диверсанта».
Алексей — любитель шуток,
Пошутил и в этот раз:
«Раньше так стрелял я
уток,
А теперь, фашисты, вас»...

Пра мужнасць, дасціпнасць і ваенную хітрасць Аляксея Пятрова расказвалася шмат у якіх нумарах газеты. Гэты раздзел вялі пачаргова Аркадзь Куляшоў і Ігар Чэкін.

Салдаты, камандзіры і палітработнікі часцей і злучэнняў 11-й арміі палюбілі Аляксея Пятрова, многія з іх лічылі, што існуе рэальны герой з такім імем.

У адным з падраздзяленняў 202-й стралковай дывізіі Іван Васільевіч Зуеў звярнуў увагу, з якім захапленнем чытаюць салдаты свежы нумар газеты «Знамя Советов». Падышоў ён да салдат і пытаецца:

— Ну, як, цікавая наша газета?

У адказ пачулася: — Вельмі цікавая, таварыш дывізіённы камісар! Чытаем да дзірака.

Салдаты чыталі нумар, у якім быў надрукаваны фельетон А. Куляшова «Як Пятроў знішчыў дыверсантаў».

У першай дэкадзе мая адбылася жорсткія баі на участку фронту 259-й стралковай дывізіі. Іван Васільевіч і я з ім выехалі на месца баёў. Па дарозе нам сустрэўся паэт Муса Джаліль, ён працаваў у рэдакцыі армейскай газеты. Заўважыўшы Івана Васільевіча, Джаліль спыніўся і далажыў, што ідзе ў часць 259-й страл-

ковай дывізіі пагутарыць з байцамі. Спыніліся і мы. Іван Васільевіч расказаў М. Джалілю, што ў армейскай газеце «Знамя Советов» па ініцыятыве беларускага паэта А. Куляшова уведзены раздзел, у якім расказваецца аб прыгодах Аляксея Пятрова.

Зуеў выніў з планшэткі нумар газеты і перадаў М. Джалілю. Той уважліва прагледзеў газету, яго вочы загарэліся. Ён сказаў: «Таварыш дывізіённы камісар! Дазвольце падумаць, штосці падобнае зробім і ў нашай армейскай газеце».

Не суджана было М. Джалілю ажыццявіць свае мары: яго цяжка паранена, фашысты ўзялі ў палон.

У чэрвені 1942 года, забяспечваючы вывад войск 2-й ударнай арміі з калца акружэння, гераічна загінуў у баях з гітлераўскімі войскамі член Ваеннага Савета 2-й ударнай арміі дывізіённы камісар Іван Васільевіч Зуеў.

У «Літаратурнай газеце» ад 1 студзеня 1975 года ў артыкуле пад загалоўкам «Сустрэча з камісарам» Аркадзь Куляшоў пісаў пра Івана Васільевіча: «Сустрэча з гэтым разумным, яркім чалавекам, які валодае нейкай дзіўнай уласцівацю прывабліваць да сябе людзей, запала мне, як кажуць, у душу. У мяне часта пытаюць чытачы, хто быў прататыпам вобраза камісара Заруднага ў паэме «Сцяг брыгады», і я адказваю, што не магу назваць такога чалавека. Яго сапраўды не было, але знаёмства з камісарам Зуевым у нейкай ступені садзейнічала стварэнню вобраза Заруднага».

Я. БАБКОУ,
палкоўнік запasu.

словы пра Купалу. Такі ён усім нам бачыцца з рэдкіх архіўных кадраў. Такого яго памятаюць многія сучаснікі. Не адзін раз бачыў дзядзька Хведар народнага песняра і ў ляску каля Вапельнай гары. «Ёсць сярод лесу, пад Жукаўкай, такая мясціна, — тлумачыць ён. — Там яшчэ мой дзед і бацька гасілі вапну. То там і Купалу з жонкай спатыкаў. Ён лясчыць, піша што ці чытае, а яна збірае грыбы ці ягады. Я і начаваў разы са тры ў Купалы, — дадае дзядзька Хведар, — як у Мінск прыязджаў. У яго надта добра было коні ставіць». — «А я з Купалам танцавала», — неяк парывіста і пэ-юнацку жвава, нават гарэзліва ўстаўляе сваё слова цётка Зося. Вочкі яе на імгненне ўспыхнулі гэтак зухавата, прамяніста: здаецца, воль заграі разраз, і яна пакажа той, з Купалам, танец.

У танцах нам Купалу мала апісвалі, мала згадвалі. Ёсць толькі адна згадка Уладзіслава Францаўна. Яна прыгадвае, што Янка Купала ў бяседзе, у кампаніі быў вельмі сарамлівы, стараўся быць непрыкметны. Адна толькі наша паэтка Цётка магла яго разварушыць. «Давай, Купалка, патанцуем, паскачам», — казалі яна іншы раз і весела цягнула яго на круг. І тады Купала танцаваў польку ці «Лявоніху». Танцаваў, паводле слоў Уладзіслава Францаўна, неяк па-свойму, дробненька.

Бачыў аднойчы ў танцы Янку Купалу і народны мастак СССР Заір Азгур у адной пары з вядомай нашай спявачкай Ларысай Александроўскай. Было гэта пасля нейкага афіцыйнага прыёму, на якім прысутнічалі і замежныя госці. Пара гэтая выклікала агульную цікавасць, але найбольш глядзелі на Купалу. Рухі яго, яго рытмы, паводле слоў Заіра Ісакавіча, былі надзіва прыгожыя, гарманічныя, адпаведныя яго характару. А гэта, мабыць, трэцяя згадка. «То, цётка Зося, калі ласка, раскажыце больш падрабязна, як вы з

Купалам танцавалі», — прашу я. «А што тут расказаць?» — расцяжна пытае цётка Зося, магчыма, і не зусім разумеючы, што мяне ў гэтым цікавіць, ці што тут можа быць цікавае, але ўсё ж спрабуе што-кольвек успомніць: «Польку танцавалі, — кажа яна. — Гулялі дажынкі ў Акапах, то і Купала там быў. То мяне Купала і запрасіў. Я ж тады зусім маладзенькая была, як на гэтай фатаграфіі. Як танцавалі? Ну не так жа, як цяпер. Не такія, як цяпер, калатнечы. Добра танцавалі, са сміхам». «Любіў Луцэвіч калі-нікалі трохі павесяліцца, — удакладняе і дзядзька Хведар, улавіўшы сэнс нашай гаворкі. — Купала любіў два танцы: польку і каравіка. Калі танцаваў, памятаю, прыпяваў: «Полька тая, полька гэта, полька добра кабет». Праспявае ды шчэ й нагой прытупне». — «Купала быў і на нашым вяселлі», — пераводзіць гаворку на іншае цётка Зося. Дзядзька Хведар таксама прыгадвае, што Купала гуляў на іхнім вяселлі. Жаніліся яны ў дваццаць другім, перад Пятром. Вяселле гулялі ў Рубяжы. «Хатка наша, — расказвае цётка Зося, — была тады не вельмі фэйная. Стара, з часанга дрэва. У першай хаце дык і падлогі не было. Проста так, зямля. Варуўня там была. То ў гэтую хату Купала і прыходзіў разам з Раманоўскім не адзін раз».

Пытаюся, ці былі, жывучы ў Мінску, хоць раз у Купалавым музеі, ці сустракаліся са сваёй калі Купала, ці заходзіў да іх хто-небудзь? Не, ні яны ні да каго, ні да іх ніхто. «Праўда, адзін раз збіраліся да музея, дык так не выбраўся. Самі па сабе, — кажа цётка Зося, — мы часта ўспамінаем, як жылі колісь у Рубяжы, як суседзіліся з Луцэвічамі, Раманоўскімі. Збяраўся сям'ёю — успамінаем, але каб каму раскажаць, то не раскавалі. Дый ніхто не пытаўся».

Тут я адчуў, што наша гаворка ідзе на спад, што гаспа-

дары казалі ўсё, што хацелі сказаць. У мяне ж на запасе яшчэ некалькі пытанняў. І найпершае, хачу прачытаць цётцы Зосі і дзядзьку Хведару тыя радкі з Купалавай паэмы, дзе згадваецца пра Рубеж. Вось яны, гэтыя радкі:

Што за прычына, што так задзякаўся,
Трудна згадаць, хоць як варажы.
Ці мо дзе ў гурбу снежную ўліяўся,
Ці мо начуе ў Рубяжы.

Пытаюся ў цёткі Зосі, ці не іхні Рубеж згадвае Купала. «Хто ж яго ведае, — адказвае яна неяк няпэўна. — Назва то наша. Але быў за Акапамі і яшчэ адзін Рубеж. Мы яго называлі польскі. Наш праваслаўны, людзі называлі яго Рубяжок, а гэты каталіцкі. Гэта туды, бліжэй да старой паштовай дарогі з Іллі на Радашкавічы, у самы тупік. Жыў там Аблачыміскі. Мусіць, ці не брат таго Аблачымскага, з Ляўшова, што ўзяў Купалаву сястру Маню? То пра каторы Рубеж пісаў Купала, мне цяжка сказаць. Каб ведаць, дзе жыў той чалавек, што ў дарогу выправіўся, адкуль ён і куды ездзіў, то можна яшчэ было б даць. І навошта ўсё гэта вам? — нечакана пытаецца яна з недаўменнем. — Ужо даўно пазарасталі ўсе тыя сцежкі-дарожкі, па якіх хадзіў Купала, па якіх хадзілі мы. Праўда, калі-нікалі мы ўсё ж ездзім паглядзець на сваё стараселле. Сын наш, Сяргей, ён капітан міліцыі, дужа любіць гэтыя мясціны. Сам туды часта ездзіць. Іншы раз і нас звозіць, усюды абязе. То тады ўжо мы са старым наўспамінаемся, і як ён на гармоніку іграў, і як дажынкі гулялі ў Акапах. І цётка Зося нетаропка пачынае згадваць, як яны колісь правілі тут розныя святы».

На імгненне і я ўяўляю іх. ...Канец жніўня. Надвечорак... Перад зграбным, з ганкам, Купалавым дамком у Акапах моц вядуць. Тут і Купалава маці, мажняя, але вельмі рухава і гаспадарліва кабет, яго сястра Лёдзя, Юлік Раманоўскі, прыгожыя статны мужчына, хлопцы, дзяўчаты, дзеці з суседніх вёсак і засценкаў. Усе ўзрушаныя, вясёлыя... Жней ў чысцюткіх кофтах, у белых лёгкіх хустках. З сярпамі. Яны толькі што скончылі жаць апошні шнур, і ў руках у іх вяночак з каласкоў і прыгожы жытнёвы сноп. Жней паважна, з годнасцю кланяюцца гаспадарам, перадаюць ім сноп і вянок. Вянок — гаспадыні, сноп — гаспадару і адначасова спяваюць:

Сёння ў нас дажыначкі,
Дасць нам пані гарэлачкі.
Мы нясе́м пані вяночак,
А пану снапо́чак.
А мы жы́та ні́зка жалі,
Ды ў снапо́чкі павязалі...

Слухаюць гэтыя спевы людзі, слухаюць іх і векавыя на акапскім падворку дубы. Слухаюць — нават лісцем не зварахнуцца. А дзесь на высокім ганку побач з гаспадарамі, расцягвае на ўсё мякчэй свой гармонік яшчэ зусім малады тады рубяжоўскі музыкант Хведар Давідовіч.

«Між іншым, а дзе той гармонік, на якім ён іграў дажынкі ў Акапах. Ці ацалеў?» Спытаўся так, зусім не спадзеючыся на нешта пэўнае. Але воль чую: «Цэлы той гармонік. У Карпілаўцы ён. Як нам гора вялікае стукнула, — расказвае цётка Зося, — сын у нас памёр, дык мы той гармонік і аддалі ў Карпілаўку Надзі Лавандоўскай. У яе ён, нямецкага ляду».

Пакулы расказвалі пра гармонікаў лёс, мне падумалася: «А чаму б гэты гармонік ды не ў Купалаў музей... Была б нам жывая згадка і пра Акапы, і пра шмат што іншае. Трэба, пэўна, паруціцца».

Браў я на гутарку з Давідовічамі і некалькі песень, запісаных паэтам у Акапах. Цікава, ці чула гэтыя песні хоць калі цётка Зося, ці спявалі іх у Рубяжы? Рубеж жа побач з Акапамі. Чытаю ёй адну, другую — не, не ведае. Чуе іх першы раз. Распачаў трэцюю. Толькі рот раскрыў («Было ў бацькі тры сыны...»), як цётка Зося падхапіла:

Зваліся ўсе яны Васілі.
Адзін коні пасе,
Другі лапці пляце,
Трэці сядзіць на камені,
Дзяржыць дудачку на рамені —
— Ах ты, дудачка мая,
Весілушачка, весілы ты мяне
На чужой старане...

«Гэтую песню ў нас, — кажа цётка Зося, — ведалі ўсе: і старыя і малыя... То і нядзіва, што чуў яе Купала».

«Толькі ў Купалы яна крыху не так гучыць», — заўважаю я і чытаю цётцы Зосі Купалаў запіс песні і яго верш з такою ж назваю.

«Бач ты, як перайначыў, — дзівуецца цётка Зося. — От гэты Купала... Умеў ён гэта рабіць...»

...Не адзін дзесятка гадоў пражылі Давідовічы па-суседску з Купалавымі сваякамі. Шмат чаго з жыцця блізкіх Купалу людзей і яго самога прайшло на іх вачах. Але не ўсё ўтрымала іх памяць. «Каб жа гэта ведаць, што некалі некаму ўсё гэта спатрабіцца, будзе цікава, — кажа цётка Зося, — то сядзеў бы сабе, дый паціху натаваў, запісаў усё, у галаву ўбіваў бы. А так, выбачайце... Што памяталі, што запамнілася, тое і расказалі. Мы і так ужо сямья апошняя з рубяжоўцаў. Усе старыя Давідовічы з Рубяжа пайшлі на звод. Ніякага памёр і той Юрка, што вам яшчэ летась расказаў пра Купалу. Так што, міне яшчэ колькі гадоў і зусім нікога нас не будзе».

Апошнія словы цётка Зося кажа са смуткам. Так, жыццё наша такое хуткаплыннае, што з памяццю людскай знікае нешта дарагое і непаўторнае. Сёлета нечакана памёрла і сама цётка Зося, але яе згадка — хай сабе мо і не такія яскравыя, як гэтага б хацелася, — а ўсё ж лягчы ў жыццёныя вялікага песняра, дададуць да яго аблічча яшчэ некалькі рысачка з ягонага побыту сярод блізкіх яму людзей: сваякоў і суседзяў, у Акапах і Рубяжы.

Уладзімір СОДАЛЬ.

НА ЎСЕ ГУСТЫ

Завяршыўся чарговы сезон у тэатральных калектывах, якія выехалі на гастролі ў іншыя гарады краіны, а Мінскі дзяржаўны цырк працягвае працаваць і ў гэтыя сонечныя дні. Прынамсі, новая праграма «Але-а!» будзе паказвацца да трынаццатага ліпеня.

Праграма прыносіць радасць кожнаму, каму пашчасціць трапіць у цырк. Уражвае сваёй віртуознасцю, прадуманасцю паветрана-гімнастычнай паэма «Гімн сонцу», выканаўцы якой лаўрэаты прэміі Ленінскага камсамола, уладальнікі прызга «Манак» Міжнароднага фестывалю ў Монт-Карла, за-

служаныя артысты РСФСР браты Панцялеенкі, «Ікарыйскія гульні» — іх дэманструюць уладальнікі «Гранпры» Міжнароднага фестывалю ў Гаване Сельнікавы. Як звычайна, сваё майстэрства раскрываюць акрабаты, жанглёры, шмат радасных, дасціпных хвілін дораць клоуны С. Саламацін і У. Сталяроў.

Усё другое аддзяленне — выступленне атранцыённа экзатычных жывёлін пад кіраўніцтвам народнай артысткі РСФСР Т. Дуравай. У атранцыёне выступаюць і акрабаты на сланах. Адным словам, цырк апраўдвае спадзяванні, што ён... цырк!

Фінальная сцена цыркавай праграмы.

Клоуны — людзі... сур'езныя. «Ікарыйскія гульні».

Тэрэза Дурава са сваім выхаванцам. Тэкст і фота Ул. КРУКА.

«...ІШЛІ МЫ ЎСЕ РАЗАМ»

Іван Пятровіч Крыпякевіч, выдатны ўкраінскі вучоны, доктар гістарычных навук, больш як 60 гадоў свайго жыцця аддаў вывучэнню

слаўнага гістарычнага мінулага ўкраінскага народа. Яго фундаментальная работа «Багдан Хмяльніцкі» — адно

І. Крыпякевіч. 1966 год.

Фота аўтара.

з лепшых даследаванняў на гэтую тэму.

І. Крыпякевіч выяўляў гістарычныя сувязі Украіны і Расіі, Украіны і Беларусі. «Сярод беларусаў знайшлі мы, украінцы, шчырых сяброў і суседзяў. А іначай і не магло быць. Амаль усю мінуўшчыну пражылі мы разам з беларусамі; ніколі не было між двума народамі якой-небудзь нязгоды... у долі і нядолі ішлі мы ўсе разам», — так пісаў І. Крыпякевіч у брашуры «Білорусі» (Львоў, 1909 г.). Ён быў другім пасля Іларыёна Свянціцкага, хто шчыра і прызна гаварыў пра нас у аўстра-венгерскім Львове, знаёміў з духоўнымі дасягненнямі народа, які выйшаў на рэвалюцыйную абарону, каб «людзьмі звацца».

Вучоны ў згаданай брашуры аналізуе гістарычнае жыццё, культурныя каштоўнасці беларусаў, літаратур-

ны працэс на працягу цэлых стагоддзяў. Упершыню для ўкраінскага чытача аўтар друкуе пераклады купалаўскіх вершаў «А хто там ідзе?» і «Памяці Шаўчэнка» («Ад гасцінца да гасцінца...»). «Творы Купаль», — зазначае Крыпякевіч, — гэта гарачы заклік у абарону ўсіх прыгнечаных, кліч да барацьбы за лепшую долю беларускага народа».

На беларускую тэматыку ёсць у І. Крыпякевіча некалькі рэцэнзій, даследаванняў з часоў казаччыны («Багдан Хмяльніцкі і пінская шляхта», «Вольны порт» у Старым Быхаве) і інш. Ён перакладае на ўкраінскую мову «Дыярыўш» Афанасія Філіповіча. Да апошніх гадоў свайго жыцця (памёр 21.IV.1967 г.) І. Крыпякевіч цікавіўся навінамі з Беларусі, мацаваў літаратурныя і культурныя сувязі між двума братнімі народамі. 100-годдзе з дня яго нараджэння было шырока адзначана 25 чэрвеня.

С. ПАНІЗНІК.

ПАМЯЦІ ЕЖЫ ПУТРАМАНТА

З Варшавы прыйшла журботная вестка: 23 чэрвеня памёр выдатны польскі пісьменнік, палітычны, грамадскі і культурны дзеяч, будаўнік Народнай Польшчы Ежы Путрамонт.

Нарадзіўся Е. Путрамонт у 1910 г. у Мінску. Студэнтам Віленскага ўніверсітэта ён, малады паэт, стаў супрацоўнічаць з часопісам прагрэсіўнай моладзі «Жагары». Уступіўшы ў арганізацыю «Фронт», у звязавы свой лёс з левымі сіламі, Е. Путрамонт са спачуваннем і сімпатыяй ставіўся да рэвалюцыйнага і нацыянальна-вызваленчага руху ў былой Заходняй Беларусі. У сваіх нарысах і артыкулах ён пісаў пра змаганне рабочых г. Ліды за сацыяльныя і эканамічныя правы, пра заходнебеларускую літаратуру, першы звернуў увагу польскіх чытачоў на самабытную паэзію Максіма Танка. За свае выступленні ў друку, за неканфармісцкую грамадзянскую і палітычную пазіцыю моладзі Е. Путрамонт зведаў гнеў сацыяльных улад.

З пачатку другой сусветнай вайны паэт і публіцыст жыў у Швецыі і Часовай Польшчы. Ён быў адным з першых членаў Саюза польскіх патрыётаў, адным з арганізатараў Першай пяхотнай дывізіі імя Тадэвуша Касцюшкі. Заслугі афіцэра па палітыка-выхавальнай рабоце, рэдактара газет «Жэчпаспаліта», «Дзёнік Польскі» і штотыднёвіка «Нова Культура» адзначаны ордэнам «Крыж Грунвальда» III класа.

Пасля вайны Е. Путрамонт уключыўся ў культурнае будаўніцтва ў новай Польшчы. Ён працаваў намеснікам старшыні галоўнага праўлення Саюза польскіх літаратараў, узначальваў часопіс «Літаратура», быў актыўным удзельнікам выдавецкага руху, яго выбіраў членам ЦК Польскай аб'яднанай рабочай партыі і паслом на Сейм Польскай Народнай Рэспублікі.

Патрыёт Польшчы, Е. Путрамонт быў адначасова і інтэрнацыяналістам. Інтэрнацыяналізм пісьменніка выявіўся не толькі ў тым, што ён сімпатызаваў беларускаму нацыянальна-вызваленчаму руху, не толькі ў тым, што ён ваяваў «за нашу і вашу свабоду»: пасля вайны Е. Путрамонт шмат зрабіў для ўмацавання польска-беларускіх культурных і літаратурных сувязей. Тут дарэчы будзе нагадаць, што 3 ліпеня 1962 г. на старонках «ЛІМа» быў надрукаваны ягоны артыкул «Вялікія скарбы» — пра неслышнага Янку Купаль. За працу на карысць нашага братэрства Е. Путрамонт узнагароджаны ордэнам Дружбы народаў. Пісьменнік спрыяў беларускаму грамадска-культурнаму руху ў ПНР. Беларускія літаратары ў сацыялістычнай Польшчы з удачнасцю ўспамінаюць ягоную увагу і падтрымку. Нельга не адзначыць і тое, што з сям'і Е. Путрамонта паходзіць актыўная перакладчыца сучаснай беларускай прозы Марыя Путрамонт.

Зведаўшы жахі вайны, Е. Путрамонт браў актыўны ўдзел у барацьбе за мір, з'яўляўся членам Сусветнага Савета Міру. Ваенныя ўражанні і перажыванні палкаў, самога пісьменніка адлюстраваны ў тыме апавяданняў «Святая куля», у раманах «Верасень» (аб паражэнні Польшчы ў 1939 г.) і «Болдын». Творы гэтыя ўвайшлі ў скарбніцу польскай «ваеннай» прозы. Раман «Верасень» у перакладзе Уладзіміра Дамашэвіча і Якуба Міско ў 1959 г. выйшаў асобнаю кнігаю на нашай мове. Пераклады вершаў і апавяданняў друкаваліся ў анталогіях і перыядыцы. Асобны нармак у творчасці Е. Путрамонта склалі чатыры тамы ягоных успамінаў «Паўстагоддзя», у якіх узаўважваюцца і рэаліі даўняйша Беларусі.

Схіляючы ў жалобе галаву, мы не забудзем, што Ежы Путрамонт стаў для вытокаў нашага сацыялістычнага пабрацімства яшчэ ў даваеннай Вільні, у суровыя гады санацыі, і тым самым здзейсніў акт чалавечай, грамадзянскай мужнасці.

Анатоль СІДАРЭВІЧ.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 05797 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП. Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61, намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела тэатра і выяўленчага мастацтва — 33-21-53, аддзела музыкі і кіно — 33-21-53, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апавяданні, нарысы, артыкулы — да 12 старонак, рэцэнзіі, інтэрв'ю, карэспандэнцыі, нататкі — да 6 старонак, вершаваныя творы — не больш як 150 радкоў. Матэрыялы прымаюцца надрукаванымі на машыцы ў двух экзэмплярах. Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксандр АСПЕНКА, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Аляксандр ЖУК, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНКА, Віктар ТУРАУ, Паўла УКРАЇНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЁУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.